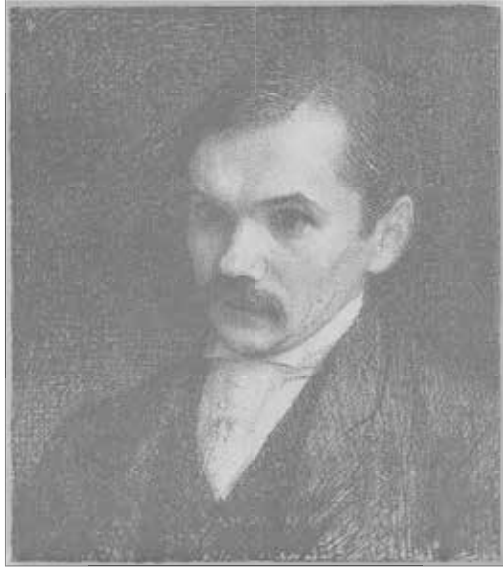

DE KLEINE JOHANNES

A

DEEL I

FREDERIK VAN EEDEN

DE KLEINE
JOHANNES

Een sprookje

Hertaald door Daniël Mok
Nawoord van Jan Ligthart

Oorspronkelijk verschenen in *De Nieuwe Gids*, jaargang 1, № 1 t/m 3
bij W. Versluys, Amsterdam 1885-1886.

De eerste uitgave in boekvorm verscheen in 1887 bij Mouton & Co.
te 's-Gravenhage.

Copyright © 2009 by Uitgeverij Abraxas, Amsterdam

OMSLAGILLUSTRATIE: *In het duin* van Marinus A. Koekkoek, s.d.

© by Collectie Nationaal Onderwijsmuseum / Noordhoff uitgevers B.V.

FRONTISPICE: Jan Veth, 1891

OMSLAGONTWERP: Marin de Swart, Gouda

LETTERS: Bodoni, Documenta, Lexicon, en Trinité

DRUK- EN BINDWERK: Drukkerij Wilco BV, Amersfoort

1e druk augustus 2009

2e druk september 2012

NUR: verhalen en sprookjes (277)

ISBN: 978-90-79133-02-4

ISBN: 978-90-79133-04-8 E-Boek

INHOUD

I	Johannes	7
II	Windekind – één met de natuur	11
III	Strafwerk, het muisje, en de fabel van de meikever	26
IV	De fabel van de mieren en de verstoorde picknick	36
V	Wistik – het verlangen naar kennis	50
VI	Het ware boekje	58
VII	Bij de tuinman	63
VIII	Robinetta – de jonge liefde	68
IX	Misverstand!	78
X	Pluizer – het koele verstand	90
XI	Met Pluizer de wereld in – de tocht langs de graven	99
XII	De tocht langs mensen en cijfers	112
XIII	Johannes bij zijn stervende vader	120
XIV	De terugkeer van Windekind	134
~ ~ ~		
	NAWOORD DOOR JAN LIGTHART	140
	Inleiding	141
	Geen sprookje maar werkelijkheid	142
	Bewoner van twee werelden	143
	Zwervend zoeken wij allen	146
	Onze eerste levensfasen	148
	Windekind, het eenheidsgevoel	150
	Pluizer, het analyserend verstand –	
	Dr. Cijfer, de kille wetenschap	153
	Terugkeer van Windekind – Johannes' keuze	155
	Het numineuze bij Van Eeden en Ligthart	158
	Verantwoording	159

Aan mijn vrouw

Martha van Vloten en Frederik van Eeden

HOOFDSTUK I

Johannes

IK ZAL JE IETS VAN DE KLEINE JOHANNES VERTELLEN. HET HEEFT VEEL VAN EEN SPROOKJE, MIJN VERHAAL, MAAR HET IS TOCH ALLEMAAL ECHT ZO GEBEURD. Zodra je het niet meer gelooft moet je niet meer verder lezen, want dan is het niet voor jou bedoeld. Ook mag je er nooit met de kleine Johannes over praten als je hem soms een keer zou ontmoeten. Het zou hem verdriet doen, en dan zou ik het jammer vinden dat ik je dit allemaal verteld heb.

Johannes woonde in een oud huis met een grote tuin. Het was er moeilijk de weg te vinden, want in het huis waren veel donkere halletjes, trappen, kamertjes en ruime rommelzolders. In de tuin stonden overal schuttingen en broeikassen. Het was een hele wereld voor Johannes. Hij kon er verre tochten maken en gaf dan namen aan alles wat hij ontdekte.

Voor het huis had hij namen uit het dierenrijk: de rupsenzolder, omdat hij er rupsen grootbracht en het kippenkamertje, want daar had hij eens een kip gevonden. Die was er niet vanzelf gekomen. Zij was daar door Johannes' moeder aan het broeden gezet. In de tuin koos hij namen uit het plantenrijk, en lette daarbij vooral op de vruchten die hij belangrijk vond. Zo maakt hij verschil tussen een frambozenberg, een peertjesbos en een aardbeiendal. Helemaal achteraan was een plekje dat hij het paradijs noemde, en het was er natuurlijk erg heerlijk. Daar was een groot water, een vijver waar witte waterlelies dreven en het riet lange fluisterende gesprekken hield met de wind. Aan de overzijde lagen de duinen. Het paradijs zelf was een klein grasveldje aan deze oever, omringd door kreupelhout, waartussen het nachtegaalskruid hoog opschoot.

Daar lag Johannes vaak in het dichte gras en tuurde tussen de schuifelende rietbladen door naar de duintoppen over het water. Op warme zomeravonden was hij daar altijd te vinden en lag hij uren te staren zonder zich ooit te vervelen. Hij dacht aan de diepte van het stille, heldere water en hoe gezellig het daar moest zijn tussen die waterplanten, in dat vreemde schemerlicht. En dan dacht hij weer aan de verre, prachtig gekleurde wolken die boven de duinen zweefden en wat daar wel achter zou zijn en hoe heerlijk het moest zijn om daarheen te kunnen vliegen. Als de zon net onder was gegaan stapelden de wolken zich daar zó op elkaar, dat ze de ingang van een grot leken te vormen. In de diepte van die grot schitterde het dan van zachtrood licht. Dat was waar Johannes naar verlangde. Kon ik daarin vliegen! dacht hij dan. Wat zou daar wel achter zijn? Zou ik daar ooit, ooit kunnen komen?...

Hoe vaak hij het ook wenste, steeds viel de grot in bleekrode, donker wordende wolkjes uiteen zonder dat hij dichterbij kon komen. Dan werd het koud en vochtig bij de vijver en moest hij weer zijn donkere slaapkamertje in het oude huis gaan opzoeken.

Hij woonde daar niet helemaal alleen. Hij had een vader die goed voor hem zorgde, een hond die Presto en een kat die Simon heette. Natuurlijk hield hij het meest van zijn vader, maar voor Presto en Simon voelde hij niet zoveel minder zoals de grote mensen zouden doen. Hij vertrouwde zelfs meer geheimen aan Presto toe dan aan zijn vader, en voor Simon had hij een eerbiedig ontzag. Dat was ook geen wonder! Simon was een grote kat met een glanzend zwart vel en een dikke staart. Je kon aan hem zien dat hij volkomen overtuigd was van zijn eigen grootheid en wijsheid. Hij bleef altijd even deftig en voornaam, zelfs als hij zich even toestond met een rollende kurk te spelen of achter een boom een weggegooide haringkop op te knauwen. Bij de vrolijke uitgelatenheid van Presto kneep hij minachtend zijn groene ogen toe en dacht: Nou ja! Die honden weten niet beter.

Begrijp je nu waarom Johannes zo'n ontzag voor hem had? Met de kleine bruine Presto ging hij veel vertrouwelijker om. Het was geen mooi of deftig, maar een bijzonder goedig en slim hondje dat nooit verder dan twee passen van Johannes weg te krijgen was en geduldig zat te luisteren naar wat zijn kleine meester hem vertelde. Ik hoef je niet te zeggen hoeveel Johannes van Presto hield. Maar toch hield hij nog veel ruimte in zijn hart voor anderen over. Vind je het raar dat zijn donkere slaapkamertje met de kleine raampjes daar ook een grote plaats innam? Hij hield van het behang met de grote bloemfiguren waarin hij gezichten zag en waarvan hij de vormen zo vaak bestudeerd had wanneer hij ziek was of 's morgens wakker lag. Hij hield van het ene schilderijtje dat er hing en waarop stijve wandelaars waren afgebeeld die in een nog stijvere tuin wandelden langs gladde vijvers waarin hemelhoge fonteinen spoten en parmantige zwanen zwommen. Maar het meest hield hij van de hangklok. Hij wond die altijd met zorg en aandacht op en hij vond het nodig om uit beleefdheid naar haar te kijken als zij sloeg. Was de klok door vergeetachtigheid stil blijven staan, dan voelde Johannes zich erg schuldig en vroeg haar duizendmaal om vergeving. Jij zou misschien lachen als je hem zo met zijn kamer hoorde praten. Maar let eens op hoe vaak jij niet in jezelf spreekt. Dan is het opeens niet meer zo raar. Johannes was er bovendien van overtuigd dat zijn luisteraars hem helemaal begrepen. Hij had geen antwoord nodig. Stiekem wachtte hij toch wel eens op antwoord van de klok of het behang.

Schoolvriendjes had Johannes wel, maar echte vrienden waren het eigenlijk niet. Ze speelden met elkaar en bedachten samen geheime plannetjes op school. Ze vormden buiten roversbendes, maar echt thuis voelde hij zich pas alleen met Presto. Dan verlangde hij nooit naar de andere jongens, en voelde zich volkomen vrij en veilig.

Zijn vader was een wijze en serieuze man, die Johannes vaak meenam op lange tochten door bossen en duinen. Dan zeiden ze niet veel en Johannes liep tien stappen achter zijn vader aan. Hij groette de bloemen die hij tegenkwam en de oude bomen die altijd op dezelfde plaats moesten blijven staan. Hij streek vriendelijk met zijn handje langs de ruwe schors. De goedige reuzen bedankten hem dan ruisend.

Soms schreef zijn vader tijdens het wandelen letters in het zand, één voor één, en Johannes spelde de woorden die zij vormden. Soms bleven ze even staan en dan leerde Johannes de naam van een plant of dier.

En Johannes stelde ook dikwijls vragen, want hij zag en hoorde veel raadselachtigs. Vaak stelde hij ook domme vragen. Zo vroeg hij waarom de wereld was zoals die was en waarom dieren en planten dood moesten gaan en of er wonderen konden gebeuren. Maar Johannes' vader was een wijs man en vertelde niet alles wat hij wist. En dat was ook maar beter voor Johannes.

's Avonds voor hij slapen ging, zei Johannes altijd een lang gebed. Dat had het kindermisje hem zo geleerd. Hij bad voor zijn vader en voor Presto. Simon had het niet nodig, dacht hij. Hij bad ook heel lang voor zichzelf en het slot was meestal de wens dat er toch eens een wonder mocht gebeuren. En als hij amen had gezegd keek hij gespannen in het halfduistere kamertje rond, naar de bloemfiguren op het behang die nog vreemder leken in het zwakke schemerlicht. Hij keek naar de deurknop en naar de klok, waar nu het wonder zou beginnen. Maar de klok bleef altijd hetzelfde wijsje tikken en de deurknop bewoog zich niet. Het werd helemaal donker en Johannes viel in slaap, zonder dat het wonder gekomen was.

Maar eenmaal zou het gebeuren, dat wist hij.

HOOFDSTUK II

Windekind – één met de natuur

HET WAS WARM BIJ DE VIJVER EN DOODSTIL. De zon, rood en smoe van haar dagelijkse werk, leek een ogenblik op een verre duinrand uit te rusten voordat ze onderdook. Het gladde water weerkaatste vrijwel perfect haar gloeiende aangezicht. De over de vijver hangende bladeren van de beuk maakten van de stilte gebruik om zich eens aandachtig in de spiegel te bekijken. De eenzame reiger, die tussen de brede bladeren van de waterlelie op één poot stond, vergat dat hij uitgegaan was om kikkers te vangen en tuurde in gedachten verzonken langs zijn neus.

Daar kwam Johannes het grasveldje op om de wolkengrot te zien. Plomp, plomp! sprongen de kikkers van de kant. De spiegel trok rimpels, het zonnebeeld brak in brede strepen en de beukenbladeren ritselden verstoord want ze waren nog niet klaar met hun beschouwing. Vastgebonden aan de blote wortels van de beuk lag een oude kleine boot. Het was Johannes streng verboden daarin te gaan. O, wat was deze avond de verleiding sterk! De wolken vormden zich al tot een reusachtige poort waarachter de zon ter ruste zou gaan. Rondom de poort stelden schitterende rijen wolkjes zich op als een goudgeharnaste lijfwacht. Het watervlak gloeide mee, en rode vonken vlogen als pijlen door het oeverriet.

Langzaam maakte Johannes het touw los van de beukenwortels. Daar te drijven, tussen al dat moois! Presto was al in de boot gesprongen en voordat zijn baas er erg in had schoven de riethalmen uiteen en dreven zij weg in de richting van de avondzon. Johannes lag op de voorsteven van het bootje en staarde in de diepte van de lichtgrot. Vleugels, dacht hij, nu vleugels! En daarheen!

TWEEDE HOOFDSTUK

De zon was verdwenen. De wolken gloeiden door. In het oosten was de hemel donkerblauw. Daar stond een rij wilgen langs de oever. Roerloos staken zij hun smalle witte blaadjes in de stille lucht. Tegen de donkere achtergrond leek dat net een prachtig bleekgroen kantwerkje.

Stil! Wat was dat? Het schoot als een suizeling over het watervlak, als een lichte windvlaag die een scherpe snee in het water groeft. Het kwam van de duinen, van de wolkgrot.

Toen Johannes omkeek, zat een grote blauwe waterjuffer op de rand van de boot. Zo groot had hij er nog nooit een gezien. Ze zat stil, maar haar vleugels bleven in een wijde cirkel trillen. Johannes vond dat de punten van haar vleugels een lichtgevende ring vormden.

Dat moet een vuurvliinder zijn, dacht hij. En die zijn heel zeldzaam. De ring werd groter en groter en de vleugels trilden zo snel, dat Johannes niet meer dan een mistige damp zag. En langzamerhand zag hij door die damp heen twee donkere ogen schitteren. Een lichte, smalle figuur in een teerblauw kleedje zat op de plaats van de libel. In het blonde haar was een krans van witte kelkvormige bloemen en aan de schouders gevlochten vleugels van een eendagsvlieg, die als een zeepbel in duizend kleuren schitterden.

Een huivering van geluk doortintelde Johannes. Dát was een wonder!

‘Wil je mijn vriend zijn?’ fluisterde hij.

Dat was wel een vreemde manier om iemand die je niet kent aan te spreken, maar hier ging het er niet gewoon aan toe. En hij had het gevoel of hij het vreemde, blauwe wezen al lang kende.

‘Ja, Johannes!’ hoorde hij, en de stem klonk als het schuifelen van het riet in de avondwind of het ruisen van de regen op de bladeren in het bos.

‘Hoe moet ik u noemen?’ vroeg Johannes.

‘Ik ben geboren in de kelk van een winde. Noem mij Windekind!’

En Windekind lachte en keek Johannes zo vertrouwelijk in de ogen, dat hij er een wonderlijk gelukkig gevoel van kreeg.

‘Het is vandaag mijn verjaardag,’ zei Windekind, ‘ik ben hier in de buurt geboren, uit de eerste lichtstralen van de maan en de laatste van de zon. Ze zeggen wel eens dat de zon vrouwelijk is. Dat is niet waar. Hij is mijn vader.’ Johannes nam zich voor om morgen op school van zijn stralen te spreken.

‘En kijk! Daar komt het ronde, witte gezicht van mijn moeder al te voorschijn. Dag moeder! O, wat kijkt zij weer goedig en bedroefd!’ Hij wees naar de oostkant van de horizon. Groot en glanzend steeg daar de maan aan de grauwe hemel, achter het kantwerk van wilgen, dat zwart tegen de lichte schijf afstak. Zij zette echt een heel pijnlijk gezicht.

‘Kom, kom! Moeder, het is niets. Ik kan hem immers vertrouwen!’ Het mooie wezentje trilde vrolijk met de doorzichtige vleugels en tikte Johannes met de irisbloem die hij in de hand had op zijn wang.

‘Zij vindt het niet goed dat ik bij je gekomen ben. Jij bent de eerste. Maar ik vertrouw je, Johannes. Je mag nooit, nooit aan een mens mijn naam noemen of over mij spreken. Beloof je dat?’

‘Ja, Windekind,’ zei Johannes. Het was allemaal nog zo vreemd. Hij voelde zich onuitsprekelijk gelukkig, maar was bang zijn geluk te verliezen. Droomde hij? Naast hem op de bank lag Presto rustig te slapen. De warme adem van zijn hondje stelde hem gerust. De muggen krioelden op het watervlak en dansten zoals altijd in de zachte warme lucht. Het was allemaal zo helder en duidelijk om hem heen. Het moest werkelijk zijn. En steeds voelde hij dat Windekinds vertrouwelijke blik op hem rustte. Daar klonk weer de zoet-ruisende stem:

‘Ik heb je hier vaak gezien, Johannes. Weet je waar ik was? Soms zat ik op de zandgrond van de vijver tussen de dichte waterplanten en

keek ik naar je op als je over het water heen boog om te drinken of om de watertorren en salamanders te bekijken. Maar mij heb je nooit gezien. Vaak keek ik naar je vanuit het dichte riet. Daar ben ik heel vaak. Daar slaap ik meestal als het warm is. In een leeg rietzangersnest. Ja! Dat is heel zacht.'

Windekind wiegde tevreden op de rand van de boot en sloeg met zijn bloem naar de muggen.

'Nu kom ik je gezelschap houden. Je leven is anders zo saai. We zullen goede vrienden worden en ik zal je veel vertellen. Veel betere dingen dan de schoolmeesters je wijsmaken. Die weten er echt niets van. En als je mij niet gelooft dan zal ik het je laten zien en horen. Ik zal je meenemen.'

'O, Windekind, lieve Windekind! Kun je mij daarheen meenemen?' riep Johannes, en wees naar de kant waar een tijdje geleden het paars-rode licht van de ondergaande zon uit de gouden wolkenpoort gestraald had. De prachtig gloeiende bol ging al in grijze nevels vervloeien. Toch drong de bleekrode glans nog uit de verste diepte te voorschijn. Windekind staarde in het licht dat zijn fijne gezichtje en zijn blonde haren een gouden rand gaf en schudde zachtjes zijn hoofd.

'Nu niet! Nu niet, Johannes. Je moet niet meteen teveel vragen. Ik ben zelf nog nooit bij vader geweest.'

'Ik ben altijd bij mijn vader,' zei Johannes.

'Nee! Dat is je vader niet. Wij zijn broers, mijn vader is ook de jouwe. Maar jouw moeder is de aarde en daarom zijn wij zo verschillend. Ook ben je in een huis bij mensen geboren en ik in een kelk van een winde. Dat laatste is vast beter, maar toch zullen wij het samen goed kunnen vinden!'

Windekind sprong luchtig op de rand van de boot die niet bewoog onder de last en kuste hem op z'n voorhoofd. Wat een vreemd gevoel voor Johannes! Het was of alles om hem heen veranderde.

Hij zag nu alles veel beter en juist, dacht hij. Hij zag hoe de maan nu veel vriendelijker keek. En hij zag dat de waterlelies gezichten hadden waarmee zij hem verwonderd en nadenkend aanstaarden.

Hij begreep nu opeens waarom de muggen zo vrolijk op en neer dansten. Altijd om elkaar heen, op en neer, tot ze met hun lange poten het water raakten. Hij had er wel eens over nagedacht, maar nu begreep hij het vanzelf.

Hij hoorde ook wat het riet fluisterde en hoe de bomen aan de oever zachtjes klaagden dat de zon was ondergegaan.

‘Oh, Windekind, dankjewel! Wat is dit fijn. Ja, wij zullen het wel goed met elkaar kunnen vinden!’

‘Geef mij een hand,’ zei Windekind en hij sloeg zijn veelkleurige vleugels uit. Toen trok hij Johannes in de boot voort over het water. Ze voeren door de bladeren van de waterlelies die glinsterden in het maanlicht.

Hier en daar zat een kikker op een blad. Maar nu sprong hij niet in het water toen Johannes kwam. Hij maakte alleen een kleine buiging en zei: ‘Kwak!’ Johannes boog beleefd terug: hij wilde vooral niet verwaand overkomen.

Toen kwamen zij bij het riet aan. Dat was breed en de hele boot verdween erin zonder dat zij het land bereikten. Johannes pakte zijn begeleider stevig vast en toen klauterden zij tussen de hoge halmen aan land.

Johannes vond wel dat hij kleiner en lichter was geworden, maar dat was misschien verbeelding. Toch herinnerde hij zich niet dat hij ooit tegen een riethalm had kunnen opklimmen.

‘Let nu goed op,’ zei Windekind, ‘nu zul je iets leuks zien.’

Zij liepen tussen het hoge gras onder donker kreupelhout dat hier en daar een smal glanzend straalje maanlicht doorliet.

‘Heb je ’s avonds de krekels wel eens gehoord, Johannes, in de duinen? Het lijkt of ze een concert geven nietwaar?’

Je kunt nooit horen waar het geluid vandaan komt. Wel, zij zingen nooit voor hun plezier, het geluid komt van de krekelschool waar honderd krekeltjes hun lessen uit het hoofd leren. Wees nu stil, want we zijn er bijna.'

Shrrr! Shrrr!

Het kreupelhout werd minder dicht, en toen Windekind met zijn bloem de grashalmen uiteenschoof, zag Johannes een helder verlicht open plekje waar de krekeltjes bezig waren tussen het dunne, spichtige duingras hun lessen te leren.

Shrrr! Shrrr!

Een grote, dikke krekel was de meester en overhoorde. Eén voor één sprongen de leerlingen naar hem toe. Altijd met één sprong heen en met één sprong weer terug naar hun plaats. Wie mis sprong moest op een paddenstoel te kijk staan.

'Luister goed Johannes! Dan kun je misschien óók wat leren,' zei Windekind.

Johannes verstond heel goed wat de krekeltjes antwoordden. Het leek in niets op wat de meester op school vertelde. Eerst kwam aardrijkskunde. Van de werelddelen wisten zij niets. Zij moesten alleen 26 duinen kennen en twee vijvers. Van wat verder lag kon niemand iets weten, zei de meester. Wat er over verteld werd, was arrogante fantasie.

Toen kwam plantkunde aan de beurt. Daar waren ze allemaal erg goed in en vele werden beloond met jonge malse grashalmpjes.

Maar de dierkunde verbaasde Johannes het meest. De dieren werden verdeeld in springende, vliegende en kruipende. De krekels konden springen en vliegen en stonden dus bovenaan, dan volgden de kikkers. Vogels werden griezelen hoogst schadelijk en gevaarlijk genoemd. Eindelijk werd ook de mens besproken. Het was een groot, nutteloos en schadelijk dier. Het stond zeer laag omdat het niet vliegen en springen kon. Gelukkig was hij zeldzaam.

Een klein krekeltje, dat nog nooit een mens gezien had, kreeg drie slagen met een rietje. Want hij had de mensen bij vergissing onder de onschadelijke dieren gerekend.

Zoiets had Johannes nog nooit gehoord.

Toen riep de meester ineens: ‘Stilte! Springoefening!’ Meteen hielden alle krekeltjes op met leren en begonnen op een heel knappe en drukke manier haasje-over te spelen. De dikke meester als eerste.

Dat was zo’n vrolijk gezicht, dat Johannes in z’n handen klapte van plezier. Op dat geluid stooft de hele school in een oogwenk het duin in en werd het doodstil op het grasveldje.

‘Ja, dat komt ervan, Johannes. Je moet je niet zo stom gedragen! Ik kan toch wel merken dat jij bij mensen geboren bent!’

‘Het spijt me, ik zal mijn best doen. Maar het was ook zo leuk!’

‘Het wordt nog veel leuker,’ zei Windekind.

Zij staken het grasveldje over en beklommen het duin aan de andere kant. Oef! Dat was zwoegen in het dikke zand. Maar toen Johannes Windekind bij het lichtblauwe kleedje greep, vloog hij er vlug en luchtig tegen op. Halverwege de top was een konijnenhol.

Het konijntje dat er woonde lag met kop en voorpoten uit de ingang. De duinrozen bloeiden nog en hun fijne, zachte geur mengde zich met die van het tijmkruid dat op de duintop groeide.

Johannes had vaak konijntjes in hun hol zien verdwijnen en dan gedacht: hoe zou het er daarbinnen uitzien? Hoeveel zouden er daar wel bij elkaar zitten? Zouden zij het niet benauwd hebben?

Hij was dan ook heel blij toen hij zijn metgezel aan het konijntje hoorde vragen of zij het hol eens mochten bekijken.

‘Van mij wel!, zei het konijntje. ‘Maar het komt een beetje ongelukkig uit: ik heb net voor vanavond mijn hol afgestaan voor een liefdadigheidsfeest en ben dus eigenlijk geen baas in eigen huis.’

‘O jee, is er een ongeluk gebeurd?’

‘Ach ja’ zei het konijntje treurig: ‘Een grote ramp! Daar komen wij

in geen jaren bovenop. Een duizend sprongen hier vandaan is een mensenhuis gebouwd, zo groot, zo groot! En er zijn mensen komen wonen met honden. Er zijn wel zeven familieleden van mij bij omgekomen en nog driemaal zoveel van hun hol beroofd. En het is voor de familie Muis en de familie Mol nog erger geweest. Ook de Padden hebben erg geleden. Nu hebben wij een feest op touw gezet voor de nabestaanden. Ieder doet het zijne, ik heb mijn hol beschikbaar gesteld. Je moet wat over hebben voor je natuurgelovigen.'

Het meelevende konijntje zuchtte en haalde met de rechter voorpoot het lange oor over zijn kopje om er een traan mee weg te pikken. Dat was zo zijn zakdoek.

Daar ritselde iets in het helmgras en een dikke logge gedaante kwam op het hol toe scharrelen.

'Kijk!' riep Windekind, 'daar komt vader Pad ook al aangehuppeld. Wel, wel! Durf je nog wel zo laat op pad, Pad!'

De pad trok zich niets van het grapje aan. Woordspelingen over zijn naam verveelden hem al lang. Rustig legde hij een volle korenaar, netjes in een droog blad gewikkeld, bij de ingang neer en klom handig over de rug van het konijntje naar binnen.

'Mogen wij ook naar binnengaan?' vroeg Johannes die erg nieuwsgierig was. 'Ik zal ook wat geven.'

Hij herinnerde zich dat hij in zijn zak nog een beschuitje had. Een rond beschuitje. Toen hij het tevoorschijn haalde, merkte hij pas hoe klein hij geworden was. Hij kon het nauwelijks met twee handen tillen en begreep niet hoe het nog in zijn broekzak gepast had. 'Dat is heel duur en zeldzaam!' riep het konijntje. 'Dat is een kostbaar geschenk!'

Eerbiedig maakte hij voor de twee de toegang vrij. Het was donker in het hol en Johannes liet Windekind maar voorgaan. Al snel zagen zij een zachtgroen lichtje naderen.

Het was een glimworm, die hen welwillend aanbood bij te lichten.

‘Het belooft een gezellige avond te worden,’ zei de glimworm terwijl ze doorliepen. ‘Er zijn al veel gasten. Jullie zijn elfen, toch?’

De glimworm keek daarbij een beetje argwanend naar Johannes.

‘Je kunt ons als elfen aandienen,’ antwoordde Windekind.

‘Weet je dat jouw koning van de partij is?’ vervolgde de glimworm.

‘Is Oberon hier? Wel, dat doet mij echt veel plezier,’ riep Windekind, ‘ik ken hem persoonlijk.’

‘Oh...?’ zei de glimworm, ‘Ik wist niet dat ik de eer had...’ en zijn lichtje ging bijna uit van de schrik. ‘Ja, Zijne Majesteit houdt gewoonlijk meer van de buitenlucht, maar voor een goed doel is hij altijd te vinden. Het zal wel een feest zijn met pracht en praal.’

Dat was het inderdaad. De grote zaal in het konijnenhol was prachtig versierd. De vloer was platgelopen en met geurige tijm bestrooid. Dwars voor de ingang hing een vleermuis aan zijn achterpoten. Deze riep de namen van de gasten af en diende tevens als gordijn. Dat was een bezuinigingsmaatregel. De wanden van de zaal waren smaakvol versierd met dorre bladeren, spinnenwebben en kleine hangende vleermuisjes. Ontelbaar veel glimwormen kropen daartussen en over de zoldering rond, en vormden een alleraardigste beweeglijke verlichting. Er was aan het einde van de zaal een troon gebouwd van stukjes lichtgevend vermolmd hout. Dat was een mooi gezicht!

Er waren veel gasten. Johannes voelde zich maar half thuis in de vreemde massa en duwde zich dicht tegen Windekind aan. Hij zag er vreemde dingen. Een mol sprak druk met een veldmuis over de fraaie verlichting en versieringen. In een hoekje zaten twee dikke padden hoofdschuddend tegen elkaar te klagen over het aanhoudende droge weer. Een kikker probeerde gearmd met een hagedis een wandeling door de zaal te maken. Dat lukte niet zo goed want hij was zo verlegen en opgewonden dat hij steeds te ver sprong en hij soms de wandversiering flink in de war bracht.

Op de troon zat Oberon de elfenkoning, omringd door een kleine stoet elfen die een beetje neerbuigend op de omgeving neerkeken. De koning zelf was, zoals een koning past, heel charmant en sprak vriendelijk met allerlei gasten. Hij was net terug van een reis uit het Oosten en droeg vreemde kleren gemaakt van schitterende gekleurde bloembladen. Zulke bloemen groeien hier niet, dacht Johannes. Op zijn hoofd droeg de koning een donkerblauw en frisgeurend bloemkelkje. Het rook alsof het net geplukt was. In zijn hand hield hij als koningsstaf de meeldraad van een lotusbloem vast.

Alle aanwezigen waren vol stille bewondering over zijn goedheid. Hij had het maanlicht in de duinen geprezen en gezegd dat de glimwormen hier bijna net zo mooi waren als de oosterse vuurvliegen. Ook had hij met plezier naar de wandversiering gekeken en een mol had zelfs opgemerkt dat hij goedkeurend met zijn hoofd had geknikt.

‘Ga mee,’ zei Windekind tegen Johannes, ‘dan zal ik je aan de koning voorstellen.’ En zij drongen tot aan ’s konings zitplaats door. Oberon spreidde zijn armen vol vreugde uit toen hij Windekind herkende, en kuste hem. Er werd gefluisterd onder de gasten en de elfen keken met jaloerse blikken toe. De twee dikke padden in de hoek mompelden samen iets van ‘slijmerds’ en ‘kruipen’ en ‘niet lang duren’. Toen knikten zij elkaar veelbetekenend toe.

Windekind sprak lang in een vreemde taal met Oberon en gaf toen Johannes een wenk om dichterbij te komen.

‘Geef mij de hand, Johannes,’ zei de koning. ‘Windekinds vrienden zijn mijn vrienden. Waar ik kan, zal ik je helpen. Ik zal je een teken van ons verbond geven.’ Oberon maakte van zijn halsketen een klein gouden sleuteltje los en gaf dat aan Johannes die het vol eerbied aannam en stevig in zijn hand sloot.

‘Dat sleuteltje kan je geluk zijn,’ ging de koning verder. ‘Het past op een gouden kastje dat kostbare schatten bevat. Wie dat heeft kan ik

je niet zeggen. Je moet maar ijverig zoeken. Als je goede vrienden met mij en Windekind blijft en flink en trouw bent, zal het je wel lukken.’ De elfenkoning knikte daarbij hartelijk en Johannes bedankte hem overgelukkig.

Daar begonnen drie kikkers op een klein podium van vochtig mos het begin van een langzame wals te zingen. Er vormden zich paartjes. De dieren die niet dansten werden door een groen hagedisje, dat als ceremoniemeester werkzaam was en schutterig heen en weer vloog, naar de kant geduwd. Dit tot grote ergernis van de twee padden die klaagden dat zij niets konden zien. Daarna begon de dans. Dat was pas grappig. Iedereen danste op zijn eigen manier en verbeelde zich natuurlijk dat hij het veel beter deed dan de anderen. De muizen en de kikvorsen sprongen hoog op hun achterste poten. Een oude rat draaide zo woest dat alle dansers voor hem opzij gingen. Ook een vette boomslak waagde een dansje met een mol, maar gaf het spoedig op met het smoesje dat ze er steken van in de zij kreeg. De echte reden was dat zij het niet al te goed kon.

Het ging er heel ernstig en vorstelijk toe. Ze maakten er een erezaak van en gluurden angstig naar de koning om een teken van goedkeuring op zijn gezicht te zien. Maar de koning was bang om ontevreden dieren te maken en vertrok geen spier. Zijn gevolg vond het beneden hun stand om mee te doen aan dit soort danskunsten.

Johannes had zich bij al dat serieuze gedoe lang goed gehouden. Maar toen hij een klein padje zag rondzwieren met een lange hagedis, die het ongelukkige padje soms hoog boven de grond tilde en een halve cirkel in de lucht liet beschrijven, kon hij zijn vrolijkheid niet meer inhouden en barstte in schaterlachen uit.

Dat gaf een hele opschudding. De muziek zweeg. De koning keek verstoord om.

De ceremoniemeester vloog in volle vaart op de lacher af en vroeg hem dringend zich wat netter te gedragen.

‘Dansen is een serieuze zaak,’ zei hij, ‘en helemaal niet iets om te lachen. Het is hier een keurig gezelschap waar niet zomaar voor de grap wordt gedanst. Iedereen deed zijn best en niemand vind het leuk om uitgelachen te worden. Dat is bot. Men is hier bovendien op een treurfeest om droevige redenen. Je moet je hier fatsoenlijk gedragen en niet doen alsof je bij de mensen bent!’

Daar schrok Johannes van. Overal zag hij vijandige blikken. Zijn vertrouwelijkheid met de koning had hem al veel vijanden bezorgd. Windekind trok hem terzijde:

‘Het is maar beter, dat wij weggaan, Johannes’ fluisterde hij, ‘je hebt het weer verpest. Ja, ja! Dat komt ervan als je bij de mensen bent opgevoed!’

Snel glipten zij onder de vleugels van de vleermuisportier door en kwamen in de duistere gang waar de beleefde glimworm op hen wachtte.

‘Hebben jullie veel plezier gehad?’ vroeg hij. En heb je koning Oberon gesproken?’

‘O ja! Het was een vrolijk feest,’ zei Johannes. ‘Maar moet jij hier altijd in de donkere gang blijven?’

‘Dat is mijn eigen vrije keus,’ zei de glimworm op droevig bittere toon. ‘Ik hou niet meer van die ijdeluiterij.’

‘Kom,’ zei Windekind, ‘dat meen je niet.’

‘Het is zoals ik zeg. Vroeger, – vroeger was er een tijd dat ik ook naar feestjes ging, danste en mij met zulke onnozele spelletjes bezighield. Maar nu ben ik door alles wat ik heb meegemaakt wijzer geworden, nu...’

En hij werd zo ontroerd dat zijn lichtje weer uitging. Gelukkig waren ze nu vlakbij de uitgang en het konijntje hoorde ze al aankomen en ging een beetje opzij zodat het maanlicht naar binnen kon schijnen.

Zodra zij bij het konijntje buiten waren zei Johannes:

‘Vertel ons uw levensverhaal dan eens, glimworm!’

‘Ach,’ zuchtte de glimworm, ‘mijn verhaal is eenvoudig en droevig. Je zult het niet leuk vinden om te horen.’

‘Vertel op, vertel het toch maar,’ riep iedereen.

‘Welnu, jullie weten allemaal wel dat wij glimwormen hele bijzondere wezens zijn. Ja, ik geloof dat niemand zou durven tegen spreken dat wij glimwormen het knapst van allemaal zijn.’

‘Waarom? Dat weet ik niet,’ zei het konijntje.

Minachtend vroeg de glimworm toen: ‘Kun jij licht geven?’

‘Nee! Dat kan ik niet,’ moest het konijntje toegeven.

‘Nou, wij geven wel licht! Allemaal! En wij kunnen het laten schijnen en uitdoven, wat we maar willen. Licht is het mooiste cadeau van de natuur. Licht kunnen geven is het hoogste waartoe een levend wezen in staat is. Zou iemand nog onze hoogste rang willen betwisten! Wij mannetjes hebben bovendien vleugels en kunnen kilometers ver vliegen.’

‘Dat kan ik ook niet,’ bekende het konijntje nederig.

‘Door de goddelijke gave van het licht die wij hebben,’ ging de glimworm verder, ‘worden wij door andere dieren met rust gelaten; geen vogel zal ons aanvallen. Alleen één dier, het laagste onder allemaal, zoekt ons en neemt ons mee. Dat is de mens, het verfoeilijkste gedrocht van de schepping.’

Johannes keek bij deze woede-uitbarsting Windekind aan alsof hij het niet begreep. Maar Windekind glimlachte en wenkte hem te zwijgen.

‘Eens vloog ik vrolijk rond als een helder vlammetje tussen de donkere struiken. En op een verlaten, vochtig grasveldje aan de oever van een sloot, daar woonde zij. Haar leven was onafscheidelijk aan mijn geluk verbonden. Prachtig schitterde zij in bleke smaragdglans als zij tussen de grashalmen voortkroop. Mijn jonge hart werd smoorverliefd op haar. Ik vloog om haar heen en deed mijn best

door verwisseling van glans haar aandacht te trekken. Dankbaar zag ik hoe zij mijn groet opmerkte en trouwhartig haar lichtje doofde. Sidderend van emotie stond ik op het punt mijn vleugels samen te vouwen en in verrukking naast mijn stralende geliefde neer te strijken toen een vreselijk geluid de lucht vervulde. Donkere gestalten naderden. Het waren mensen. Ik sloeg geschrokken op de vlucht. Zij joegen mij na, en sloegen naar mij met grote, zwarte dingen. Maar mijn vleugels waren sneller dan hun logge benen.'

'Toen ik terugkwam...'

Hier stokte de stem van de verteller. Pas na een ogenblik van stille emotie, waarin de drie toehoorders eerbiedig zwegen, ging hij voort:

'Je raadt het al. Mijn tedere bruid, de glansrijkste en schitterendste van allemaal was verdwenen, meegesleept door de boosaardige mens. Het stille vochtige grasveldje was vertrapt en haar geliefde plekje aan de sloot was donker en leeg. Ik was alleen op de wereld.' Hier haalde het gevoelige konijntje weer een oor naar beneden om een traan weg te pinken.

'Sinds die tijd ben ik veranderd. Ik gruwel van elk leeg vermaak. Ik denk alleen aan haar die ik verloren heb en aan de tijd dat ik haar zal weerzien.'

'Zo! Heb je daar dan nog hoop op?' vroeg het konijntje verheugd.

'Ik heb meer dan hoop, ik heb zekerheid. Daarboven zal ik mijn geliefde weerzien.'

'Maar...' wilde het konijntje nog zeggen.

'Konijn!' zei de glimworm ernstig, 'Ik kan begrijpen dat iemand die in het duister moet rondtasten twijfelt. Maar wanneer kun je zien? Wanneer je met je eigen ogen kunt zien, dan is het voor mij een raadsel hoe je daar aan kunt twijfelen. Daar!' zei het glimwormpje, en hij keek vol eerbied naar de fonkelende sterrenhemel. 'Daar zie ik ze! Al mijn voorouders, al mijn vrienden en ook haar, duidelijk

stralen in een nog mooiere glans dan hier op aarde. Ach, wanneer zal ik mij uit dit lage leven kunnen verheffen en naar haar toe vliegen, die mij lonkend wenkt? Ach! Wanneer? Wanneer?’

Zuchtend verliet het glimwormpje zijn toehoorders en kroop weer in zijn donkere hol.

‘Arm schepsel!’ zei het konijntje. ‘Ik hoop dat hij gelijk heeft.’

‘Ik hoop het ook,’ voegde Johannes er aan toe.

‘Ik ben er bang voor’ zei Windekind, ‘maar het was heel aandoenlijk.’

‘Lieve Windekind,’ begon Johannes, ‘ik ben heel moe en heb slaap.’

‘Kom dan naast me, ik zal je met mijn mantel toedekken.’

Windekind nam zijn blauwe manteltje en spreidde dat over Johannes en zichzelf uit. Zo gingen zij op het geurige tapijt van grijs bladmos op de duinhelling liggen, de armen om elkaars hals geslagen.

‘Jullie hoofden liggen wat laag,’ riep het konijntje, ‘willen jullie die tegen mijn vachtje aan laten rusten?’

Dat deden zij.

‘Welterusten moeder!’ zei Windekind tot de maan.

Toen sloot Johannes zijn gouden sleuteltje vast in zijn hand, legde zijn hoofd tegen het donzige vel van het vriendelijke konijntje en sloiep rustig in.

HOOFDSTUK III

Strafwerk, het muisje, en de fabel van de meikever

WAAR IS HIJ DAN, PRESTO? WAAR IS HET KLEINE BAASJE DAN? Dat is even schrikken, wakker worden in een boot tussen het riet – helemaal alleen, het baasje spoorloos verdwenen. Het was om bang van te worden.

En nu loop je hem al zo lang te zoeken terwijl je constant zenuwachtig piept? Arme Presto! Hoe kon je ook zo diep slapen en niet merken dat je baasje uit de boot ging? Anders word je altijd meteen wakker als hij ook maar eventjes beweegt.

Je kon bijna niet herkennen waar het baasje aan land was gegaan en hier in de duinen ben je nu het spoor helemaal bijster geraakt. Het ijverige snuffelen hielp niet. Wat een ramp, het baasje weg, spoorloos verdwenen! Zoek dan, Presto, zoek hem dan!

Wacht! Daar recht voor je, tegen die duinhelling, ligt daar niet een kleine, donkere gedaante? Kijk eens goed!

Een ogenblik staat het hondje onbeweeglijk en kijkt ingespannen in de verte. Dan steekt hij opeens zijn kop vooruit en holt, vliegt met al de kracht van zijn vier dunne pootjes naar dat donkere plekje op de duinhelling.

Toen dat werkelijk het zo treurig vermiste baasje bleek te zijn, vond hij alle pogingen nog niet genoeg om al zijn blijdschap en dankbaarheid uit te drukken. Hij kwispelde, verdraaide zijn hele lijfje, sprong, jankte, blafte en duwde zijn koude neus likkend en snuffelend in 't gezicht van het lang gezochte baasje.

'Koest, Presto, in je mand!' riep Johannes half slapend.

Wat dom van het baasje! Er is in de verste verte geen mand te bekenen.

Langzaam begon de kleine slaper wakker te worden. Het snuffelen van Presto was hij elke ochtend wel gewend. Maar voor zijn ogen hingen nog lichte droombeelden van elfen en maneschijn als morgenvels om een duinlandschap. Hij was bang dat de kille adem van de ochtend die zou verjagen. Ogen dichthouden, dacht hij, anders zie ik de klok en het behang weer zoals altijd!

Maar hij lag vreemd. Hij voelde dat hij geen deken had. Langzaam en voorzichtig opende hij zijn oogleden op een kiertje.

Helder licht. Blauwe hemel. Wolken.

Toen opende Johannes zijn ogen wagenwijd en zei: 'Is het dan toch waar?'

Ja, hij lag midden in het duin. Vrolijke zonneschijn verwarmde hem, frisse morgenlucht ademde hij in. Een fijne nevel hing rond de bossen in de verte. Hij zag alleen de hoge beuk bij de vijver en het dak van zijn huis dat uitstak boven het groen. Bijen en kevers gonsden om hem heen, boven hem zong de stijgende leeuwerik. In de verte klonk hondengeblaf en het rumoer van de verder gelegen stad. Het was allemaal heldere werkelijkheid.

Maar wat had hij gedroomd, en wat niet? Waar waren Windekind en het konijntje gebleven?

Hij zag ze geen van beiden. Alleen Presto zat zo dicht mogelijk bij hem en keek hem vol verwachting aan.

'Zou ik aan het slaapwandelen zijn geweest?' mompelde hij zacht. Naast hem was een konijnenhol. Maar in de duinen waren er zoveel. Hij ging rechtop zitten om het allemaal goed te kunnen bekijken. Wat voelde hij daar in zijn nog gesloten hand?

Een tinteling liep van de kruin van zijn hoofd tot zijn voeten toen hij zijn hand opende. Daar schitterde een klein gouden sleuteltje.

Een tijd lang zat hij daar sprakeloos.

'Presto!' zei hij toen, terwijl de tranen hem in de ogen sprongen.

'Presto, het is toch waar!'

Presto sprong op en probeerde door te blaffen zijn meester duidelijk te maken dat hij honger had en naar huis wilde.

Naar huis? Ja, daar had Johannes niet aan gedacht en hij had er weinig zin in. Maar al snel hoorde hij door verschillende stemmen zijn naam roepen. Toen begon hij te begrijpen dat zijn gedrag volstrekt niet goed en netjes gevonden zou worden en dat hem voorlopig geen vriendelijke woorden meer te wachten stonden. Een moment scheelde het maar weinig of zijn vreugdetranen waren in één moeite door tranen van angst en spijt geworden. Maar toen dacht hij aan Windekind die nu zijn vriend was, zijn vriend en vertrouweling. En aan het cadeau van de elfenkoning en aan die heerlijke, duidelijke waarheid van alles wat gebeurd was, en hij ging kalm en op alles voorbereid op weg naar huis.

De thuiskomst viel niet mee. Zo erg had hij zich de ongerustheid en angst van zijn huisgenoten niet voorgesteld. Hij moest plechtig beloven nooit meer zo stout en onvoorzichtig te zijn.

‘Dat kan ik niet,’ zij hij vastberaden. Daar keken ze vreemd van op. Hij werd ondervraagd, gesmeekt, bedreigd. Maar hij dacht aan Windekind en hield vol.

Wat kon hem straf schelen, als hij Windekind's vriendschap maar behield, zelfs als hij eronder moest lijden! Hij klemde het sleutelkje dicht tegen zijn borst en perste zijn lippen op elkaar, terwijl hij iedere vraag met schouderophalen beantwoordde. ‘Ik kan niets beloven,’ zei hij weer.

Maar zijn vader zei: ‘Laat hem nu maar met rust, hij meent het serieus. Er moet iets bijzonders met hem gebeurd zijn. Eens zal hij het ons wel vertellen.’

Johannes glimlachte, at zwijgend zijn boterham en sloop naar zijn kamertje. Daar sneed hij een stukje van het gordijnkoord af, deed er het kostbare sleutelkje aan en hing het om zijn hals, op zijn blote borst. Toen ging hij getroost naar school.

Het ging die dag heel slecht op school. Hij kende geen van zijn lessen en lette volstrekt niet op. Voortdurend vlogen zijn gedachten naar de vijver en naar de wonderlijke gebeurtenissen van de vorige avond. Hij kon zich nauwelijks voorstellen dat een vriend van de elfenkoning nu weer sommen moest maken en werkwoorden vervoegen. Maar het was toch allemaal écht gebeurd en niemand om hem heen wist er iets van of zou het kunnen geloven of begrijpen. Zelfs de meester niet, hoe boos hij ook keek en hoe neerbuigend hij Johannes ook een luie donder noemde. Opgewekt accepteerde hij zijn slechte cijfer en maakte het strafwerk dat hij zich op de hals haalde door zijn verstrooidheid.

‘Ze snapten er toch geen van allen iets van. Ze mogen me uitschelden zo veel als ze willen. Ik blijf Windekind’s vriend en Windekind is mij meer waard dan zij allemaal bij elkaar. Ja, met de meester erbij.’

Dat was niet erg respectvol van Johannes. Maar zijn waardering voor zijn medemensen was, na al het slechts dat hij de vorige avond gehoord had, niet gestegen.

Maar zoals dat wel meer gaat wist hij zijn kennis nog niet op de juiste manier naar voren te brengen, of liever te verzwijgen.

Toen de meester vertelde dat alleen de mens kon nadenken en dat God de mens boven alle andere schepselen had gesteld, begon hij te lachen. Dat bezorgde hem een slechte aantekening en een waarschuwing. En toen een klasgenootje uit een lesboek de volgende zin oplas: ‘De zon schijnt altijd, maar doordat de wolken haar stralen tegenhouden, bereiken deze stralen niet altijd de aarde,’ riep Johannes snel en luid: ‘Zijn stralen!’

Iedereen lachte hem uit en de meester, verbaasd over deze brutale domheid zoals hij het noemde, liet Johannes nablijven en de zin met haar stralen honderdmaal overschrijven.

DERDE HOOFDSTUK

De klasgenootjes waren verdwenen en Johannes zat eenzaam in het grote klaslokaal te schrijven. De zon liet zijn stralen vrolijk naar binnen schijnen en deed duizenden stofjes glinsteren op zijn weg en vormde op de witte muren lichte plekken die met het verstrijken van de uren langzaam voortkropen. De meester was weggegaan en had de deur hard dichtgeslagen. Johannes was al toe aan de tweeën-vijftigste ‘haar stralen’, toen een klein, vlug muisje met zwarte kraaloogjes en zijdeachtige oortjes uit de verste hoek van het lokaal onhoorbaar langs de muur kwam lopen. Johannes hield zich doodstil om het aardige diertje niet te verjagen. Het was niet schuw en kwam vlakbij Johannes’ stoeltje. Toen gluurde het een tijdje met zijn kleine heldere oogjes scherp in het rond en sprong handig met één sprong op het stoeltje en met een tweede op het tafeltje waaraan Johannes schreef.

‘Nou!’ zei hij half in zichzelf, ‘jij bent pas een dapper muisje!’

‘Ik zou niet weten voor wie ik bang zou moeten zijn,’ zei een fijn stemmetje, het muisje liet zijn tandjes zien alsof het lachte.

Johannes was al aan veel wonderlijks gewend maar zette nu toch weer grote ogen op. Zo midden op de dag en op school, ’t was onge-looflijk.

‘Voor mij hoeft je niet bang te zijn,’ zei hij zacht, uit angst het muisje af te schrikken, ‘kom je van Windekind?’

‘Ik kom je even zeggen dat de meester groot gelijk heeft en dat je je strafwerk ruim verdiend hebt.’

‘Maar Windekind zei toch dat de zon mannelijk was, de zon was onze vader.’

‘Ja, maar dat hoeft verder niemand te weten. Wat hebben de mensen daarmee te maken. Je moet nooit over zulke gevoelige kwesties met mensen spreken. Daar zijn ze te grof voor. De mens is een verbazend boosaardig en lomp wezen dat het liefst alles vangt en doodtrapt wat in zijn buurt komt. Daar weten wij van mee te praten.’

‘Maar muisje! Waarom blijf je dan in zijn buurt? Waarom ga je niet ver weg, naar de bossen?’

‘Ach, dat kunnen wij niet meer. Wij zijn al teveel aan het stadsvoedsel gewend. En als je voorzichtig bent en altijd oppast muizenvallen en hun zware voeten te ontwijken, dan is het onder de mensen wel uit te houden. Wij zijn gelukkig nogal vlug. Het ergst is dat de mens zijn eigen traagheid verhelpt door samen te werken met de kat. Dat is een grote ramp, maar in het bos zijn uilen en sperwers, en eens moeten we toch allemaal sterven. Wel, Johannes, onthou mijn raad, daar komt de meester!’

‘Muisje, ga niet weg! Vraag Windekind wat ik met mijn sleuteltje moet doen. Ik heb het om mijn hals gehangen, onder mijn kleren. Maar zaterdag moet ik in het bad en ik ben zo bang dat iemand het zal zien. Zeg mij waar ik het veilig kan opbergen muisjelief!’

‘Onder de grond, altijd onder de grond, daar is alles het veiligst. Zal ik het bewaren?’

‘Nee, niet hier op school!’

‘Begraaf het dan buiten in de duinen. Ik zal aan mijn neef de veldmuis laten weten dat hij er op moet passen.’

‘Dank je, muisje.’

Boem, boem! Daar kwam de meester aanstappen. In de tijd dat Johannes zijn pen indoopte was het muisje verdwenen. De meester wou zelf ook graag naar huis en schold Johannes achtenveertig strafregels kwijt.

Twee dagen lang leefde Johannes in voortdurende angst. Hij werd goed in de gaten gehouden en kreeg geen kans om naar de duinen te ontsnappen. Het werd vrijdag en nog liep hij met het kostbare sleuteltje rond. De volgende avond moest hij in het bad, ze zouden het sleuteltje ontdekken en het afpakken, hij rilde bij de gedachte. In huis of in de tuin durfde hij het niet te verbergen, geen plekje leek hem veilig genoeg.

DERDE HOOFDSTUK

Het werd vrijdagavond en de schemering begon in te vallen. Johannes zat voor het raam van zijn slaapkamer en keek verlangend naar buiten, over de groene heesters van de tuin, naar de verre duinen.

‘Windekind, Windekind! Help mij,’ fluisterde hij angstig.

Daar ruiste een zachte vleugelslag naast hem, hij rook de geur van lelietjes van dalen en hoorde plotseling de bekende, zoete stem.

Windekind zat naast hem op de vensterbank en liet de klokjes van een lelietje van dalen aan de slanke stengel schommelen.

‘Ben je daar eindelijk! Ik heb zo naar je verlangd!’ zei Johannes.

‘Ga met mij mee, Johannes, we zullen je sleuteltje gaan begraven.’

‘Ik kan niet,’ zuchtte Johannes droevig.

Maar Windekind pakte hem bij zijn hand en hij voelde hoe hij, licht als het gepluisde zaadje van een paardebloem, wegzweefde door de stille avondlucht.

‘Windekind,’ zei Johannes onder het zweven, ‘ik hou zoveel van je. Ik geloof dat ik alle mensen voor jou zou willen opgeven en Presto ook.’

Windekind vroeg: ‘En Simon?’

‘O, het kan Simon niet zoveel schelen of ik van hem houd. Ik geloof dat hij dat te kinderachtig vindt. Simon houdt alleen maar van de visboer en dat ook alleen maar als hij honger heeft. Geloof je dat Simon een gewone kat is, Windekind?’

‘Neen, hij is vroeger mens geweest.’

Boem! Daar vloog een dikke meikever tegen Johannes aan.

‘Kun je niet beter uitkijken,’ bromde de meikever, ‘dat elfengood vliegt maar alsof de hele lucht van hun is! Dat heb je van die nietsnutten die altijd maar voor hun plezier rondzwerven; iemand zoals ik, die zijn plicht doet, altijd voedsel zoekt en zoveel eet als hij maar kan, wordt er door uit de koers gebracht.’

Onder luid gebrom vloog hij verder.

‘Vindt hij het erg dat wij niet eten?’ vroeg Johannes.

‘Ja, dat is zo de gewoonte van een meikever. Zij beschouwen het als hun hoogste plicht om veel te eten. Zal ik je eens de geschiedenis van een jonge meikever vertellen?’

‘Ja, doe dat, Windekind.’

‘Het was een jonge mooie meikever die pas uit de grond was gekropen. Een heel jaar had hij onder de donkere aarde gezeten en gewacht op de eerste warme avond. En toen hij zijn kop uit de kluitjes aarde stak, brachten al dat groen en het wuivende gras en de zingende vogels hem in verwarring. Hij wist niet wat hij eigenlijk moest doen. Hij voelde aan de grashalmpjes in de buurt met zijn sprieten en stak die waaiervormig uit. Daaraan merkte hij, Johannes, dat hij een mannetje was. Hij was heel mooi in zijn soort en had glanzende zwarte poten, een dik bestoven achterlijf en een borst schild dat glom als een spiegel. Gelukkig zag hij al gauw, niet ver van hem vandaan, een andere meikever, wel niet zo’n mooie, maar een die al een dag eerder was uitgevlogen en dus al heel oud was. Heel bescheiden, omdat hij nog zo jong was, riep hij hem.

‘Wat wou je, vriendje?’ zei de tweede uit de hoogte, omdat hij zag dat het een nieuweling was. ‘Wou je mij de weg vragen?’

‘Nee, ziet u,’ zei de jongste beleefd, ‘maar ik weet niet zo goed wat ik hier doen moet. Wat doe je zoal, als meikever?’

‘Zo zo,’ zei de ander, ‘weet je dat niet? Nou, dat neem ik je niet kwalijk, ik ben ook zo geweest; luister maar goed, dan zal ik het je zeggen. De hoofdzaak in het meikeverleven is eten. Niet ver hier vandaan is een smakelijke lindehaag, die is daar voor ons neergezet om er zo ijverig mogelijk van te eten.’

‘Wie heeft die lindehaag daar neer gezet?’ vroeg de jonge kever.

‘Wel, een groot wezen dat het heel goed met ons meent. Iedere morgen komt hij langs de haag en wie dan het meest gegeten heeft neemt hij mee in een prachtig huis, waar een helder licht schijnt en waar alle meikevers gelukkig bij elkaar zijn.

Wie echter, in plaats van te eten, de hele nacht blijft rondvliegen, wordt door de vleermuis gevangen.'

'Wie is dat?' vroeg de nieuweling.

'Dat is een vreselijk monster met scherpe tanden, dat plotseling achter ons aan komt vliegen en ons onder afgrijselijk gekraak opeet.' Toen de kever dat zei, hoorden ze boven zich een schel gepiep dat hen door merg en been drong.

'Ooh...! Dat is hem!' riep de oudste. 'Pas op voor hem, jonge vriend. Wees dankbaar dat ik je bijtijds heb gewaarschuwd. Je hebt de hele nacht voor je, verknoei die nu niet. Hoe minder je eet, hoe meer kans je hebt om door de vleermuis te worden verslonden. En alleen zij die hun leven serieus nemen komen in het huis met het heldere schijnsel. Denk erom! Het is een serieuze roeping!'

Toen scharrelde de kever, die een hele dag ouder was, tussen de grashalmen verder en liet de eerste ontroerd achter. Weet je wat een roeping is, Johannes? Nee! Nu, dat wist die jonge kever ook niet. Het had met eten te maken, dat begreep hij. Maar hoe moest hij bij die lindehaag komen?

Vlak naast hem stond een dunne, stevige grashalm die zachtjes wiegde in de avondwind. Die pakte hij maar vast beet, met zijn zes kromme pootjes. Het leek van beneden gezien een hoog gevaarte en erg steil. Toch wilde de meikever er in. 'Dat is een roeping!' dacht hij, en begon moedig te klimmen. Het ging langzaam, vaak gleed hij terug, maar hij kwam vooruit. Toen hij eindelijk in het dunste topje was geklommen en meedeinsde met de schommelingen voelde hij zich voldaan en gelukkig. Wat een uitzicht had hij hier! Het leek alsof hij de hele wereld kon overzien. Wat prettig was het, zo van alle kanten door lucht te zijn omgeven! Gulzig zoog hij zijn achterlijf vol. Hoe wonderlijk voelde hij zich daarbij! Nog hoger wilde hij! Hij lichtte zijn dekschilden enthousiast op en liet de vliezige vleugels even trillen. Hoger wilde hij! Hoger!

Weer trilden zijn vleugels, zijn poten lieten de grashalm los en o, vreugde... Jaahh...! Daar vloog hij, vrij en vrolijk in de stille, warme avondlucht.'

'En toen?' vroeg Johannes.

'Het vervolg is niet vrolijk. Dat vertel ik je later nog wel eens.'

Zij waren over de vijver heengevlogen. Een paar late, witte dagvlinders fladderden met hen mee.

'Waar gaat de reis naar toe, elfen?' vroegen zij.

'Naar de grote duinroos, die bloeit tegen de helling verderop.'

'Wij gaan mee! Wij gaan mee!'

Al van veraf kon je haar zien met haar ontelbare teergele zijdezachte bloemen. De knopjes waren rood gekleurd en de geopende bloemen hadden rode streepjes: nog uit de tijd dat zij knoppen waren. In eenzame rust bloeide de wilde duinroos en vervulde de omtrek met haar wonderzoete geuren die zo heerlijk zijn dat de duinelfen alleen dáárvan kunnen leven.

De vlinders dwarrelden naar haar toe en kusten bloem na bloem.

'Wij komen je een schat toevertrouwen!' riep Windekind. 'Wil jij die voor ons bewaken?'

'Waarom niet? Waarom niet?' fluisterde de duinroos. 'Het wachten verveelt mij niet, en ik denk hier niet vandaan te gaan, als men mij tenminste niet weghaalt. Ook heb ik scherpe doornen.'

Toen kwam de veldmuis, de neef van het schoolmuisje, en groef een gang onder de wortels van de roos. Daar droeg hij het sleuteltje in. 'Als je het nu weer hebben wilt, dan moet je mij maar weer roepen. Dan hoeft jij de roos geen schade toe te brengen.'

De roos vlocht haar gedoornde twijgen dicht over de ingang en beloofde plechtig het trouw te bewaken. De vlinders waren getuigen. De volgende morgen werd Johannes in zijn eigen bedje wakker, bij Presto, de klok en het behang. Het koordje om zijn hals en het sleuteltje waren verdwenen.

HOOFDSTUK IV

De fabel van de mieren en de verstoorde picknick

‘**T**JONGE JONGE! Wat is zo’n zomer toch ontzettend vervelend,’ zuchtte één van de drie grote kachels, die op een zolder in het oude huis in een donkere hoek bij elkaar stonden te mopperen, ‘weken lang heb ik geen levende ziel gezien en geen verstandig woord gehoord. En dan die leegte van binnen. Het is gewoon afschuwelijk!’

‘Ik zit vol spinnewebben,’ zei de tweede, ‘dat zou ’s winters ook niet gebeuren.’

‘En ik ben zo stoffig dat ik me dood zal schamen als tegen de winter de zwarte man weer verschijnt, zoals Van Alphen zegt.’ Die wijsheid had de derde kachel natuurlijk van Johannes opgevangen, als deze ’s winters voor de haard versjes opzegde.

‘Je moet niet zo oneerbiedig over de kachelsmid spreken,’ zei de eerste kachel die de oudste was, ‘dat stoort mij!’

Ook wat kolentangen en asscheppen die hier en daar op de grond lagen, in papier gewikkeld tegen ’t roesten, gaven duidelijk hun verontwaardiging te kennen over die onvoorzichtige uitdrukking. Maar plotseling verstomde het gesprek want het zolderluik ging open, een lichtstraal drong door tot in de duistere hoek en het gehele gezelschap in hun stoffige verwarring werd daardoor zichtbaar. Het was Johannes die hun gesprek kwam storen. De zolder vond hij altijd enorm spannend. Nu, na al die vreemde gebeurtenissen van de laatste tijd, kwam hij er vaak. Hij vond er rust en afzondering. Ook was er een venster dat door een luik gesloten was en uitkeek op de duinrand. Het was heel erg leuk om dat luik plotseling open te doen en na het geheimzinnige schemerduister van de zolder opeens

het wijde, fel verlichte landschap voor zich te zien, begrensd door de witte, zachtgolvende duinenrij.

Er waren drie weken na die vrijdagavond verlopen zonder dat Johannes iets van zijn vriend bespeurd had. Het sleutelteje was nu ook weg en het leek er op dat hij alles gedroomd had. Vaak kon hij zijn angst niet onderdrukken dat het allemaal maar verbeelding was geweest. Hij werd er wat stiller van en zijn vader vroeg zich bezorgd af of Johannes na die nacht in de duinen geen ziekte had opgelopen. Maar Johannes verlangde naar Windekind.

‘Zou hij net zoveel van mij houden als ik van hem?’ dacht hij, terwijl hij aan het zoldervenster stond en over de groene bloemrijke tuin staarde. ‘Waarom zou hij dan niet vaker bij mij komen? Als ik kon... Maar misschien heeft hij meer vrienden. Zou hij daar ook van houden, meer dan van mij? Ik heb geen andere vrienden, niemand. Ik hou alleen van hem. Zoveel! O zoveel!’

Tegen de diepblouwe hemel zag hij een vlucht van zes witte duiven afsteken die met kleppende vleugelslag over het huis zwenkten. Het leek of één gedachte hen dreef, zo snel en tegelijk veranderden zij steeds van richting alsof ze zo het meest konden genieten van de zee van zonlicht waarin zij zweefden.

Toen vlogen zij naar Johannes’ dakvenstertje en streken met veel gefladder op de dakgoot neer waar zij druk kirrend heen en weer bleven trippelen. Een van hen had een rood veertje in zijn vleugel. Hij pluisde en trok er net zo lang aan totdat hij het in zijn bek hield. Toen vloog hij naar Johannes en gaf het hem.

Nauwelijks had Johannes het aangenomen of hij voelde dat hij zo licht en vlug werd als een duif. Hij strekte zich en de duivengroep vloog op. Johannes zweefde in hun midden mee, in de ruime, vrije lucht en de heldere zonneschijn. Alleen de heldere blauwe lucht en de felle schittering van de witte duivenvleugels omringden hem. Zij vlogen over de grote tuin naar het bos waarvan de dichte boom-

toppen in de verte wuifden als de golven van een groene zee. Johannes keek naar beneden en zag zijn vader voor het open raam zitten in de huiskamer, Simon zat met gevouwen voorpoten in de vensterbank en koesterde zich in de zon. ‘Zouden ze mij zien?’ dacht hij, maar hij durfde niet te roepen. – Presto holde door de tuinpaden en snuffelde in iedere heester, achter elke muur, en krabde tegen elk deurtje van broeikas en wintertuin om zijn baasje te vinden.

‘Presto! Presto!’ riep Johannes. Het hondje keek omhoog en begon te kwispelstaarten en klaaglijk te janken.

‘Ik kom terug, Presto! Wachten!,’ riep Johannes, maar hij was al te ver weg.

Ze zweefden boven het bos en de kraaien vlogen krassend uit de hoge toppen waarin zij hun nesten hadden. Het was midden in de zomer en de geur van bloeiende linden steeg in wolken uit het groene woud omhoog.

In een leeg nest op de top van een hoge linde zat Windekind, met zijn krans van windekelken op het hoofd. Hij knikte Johannes toe.

‘Ben je daar! Goed zo,’ zei hij, ‘ik heb je laten halen. Nu kunnen wij lang bij elkaar blijven als je wilt.’

‘Natuurlijk wil ik dat,’ zei Johannes.

Hij bedankte de vriendelijke duiven die hem gebracht hadden en daalde met Windekind in het bos af. Daar was het fris en schaduwrijk. De wielewaal floot, vrijwel altijd hetzelfde, maar toch steeds een beetje anders.

‘De arme vogel,’ zei Windekind. ‘Hij was eens een paradijsvogel. Dat kun je nog wel zien aan zijn vreemde gele veren, maar hij is veranderd en uit het paradijs verjaagd. Er is een woord dat hem zijn vroegere prachtige kleding kan teruggeven en hem weer in het paradijs kan brengen. Maar dat woord is hij vergeten. Nu probeert hij dag na dag het woord terug te vinden. Het lijkt er wel een beetje op, maar het juiste is het niet.’

Tallose vliegen glinsterden als zwevende kristallen in de zonnestrallen die door het donkere bladerdak drongen. Als je aandachtig luisterde, kon je hun gonzen horen als een groot eentonig concert dat het hele bos vulde. Het was alsof de zonnestrallen zongen.

Dik, donkergroen mos bedekte de grond en Johannes was weer zo klein geworden dat het leek alsof er een nieuw bos op de grond van het grote bos was ontstaan. Wat een sierlijke stammetjes! En wat groeiden zij dicht op elkaar! Het was moeilijk om er tussendoor te komen en het moswoud leek ontzettend groot.

Ze kwamen bij een mierenpaadje: honderden mieren liepen druk af en aan. Sommige droegen stukjes hout, blaadjes of grassprietjes tussen hun kaken. Het was zó'n gewoel dat Johannes er bijna duizelig van werd.

Het duurde lang voordat één van de mieren met hen wilde praten. Ze hadden het allemaal zó druk. Eindelijk vonden zij een oude mier die was aangesteld om de bladluisjes, waarvan de mieren honingdauw trekken, te bewaken. Omdat zijn kudde erg rustig was kon hij zich wel een poosje met de vreemdelingen bemoeien en hun het grote nest laten zien. Het was aan de voet van een oude boomstam aangelegd. Het was heel groot en had honderden kamertjes en gangen. De bladluisherder gaf uitleg en leidde de bezoekers overal rond, tot in de kinderkamers waar de jonge larven uit de witte windsels kruipen. Johannes was verbaasd en opgetogen.

De oude mier vertelde dat ze het erg druk hadden met de veldtocht die ze binnenkort gingen houden. Ze zouden een andere mierenkolonie niet ver hier vandaan met een grote macht gaan overvallen, het nest vernielen en de larven roven of doden. Daarvoor zou iedereen nodig zijn en ze moesten dus eerst het dringendste werk afmaken. 'Waarom is die veldtocht?' vroeg Johannes, 'dat lijkt me niet goed.' 'Nee! Nee!' zei de luizenhoeder, 'het is een mooie en prijzenswaardige tocht. Je moet weten, het zijn de Strijdmieren die wij gaan aan-

vallen. Wij gaan hun families uitroeien en dat is heel goed werk.'

'Zijn jullie dan geen strijdmieren?'

'Zeker niet! Wat denk je wel? Wij zijn Vredesmieren.'

'Wat betekent dat dan?'

'Weet je dat niet? Dan zal ik het je uitleggen. Eens waren alle mieren voortdurend aan 't vechten, geen dag ging er voorbij zonder grote slachtpartijen. Toen kwam er een wijze en goede mier die bedacht dat het veel moeite zou besparen als de mieren onderling afspraken om niet meer te vechten.

Toen hij dat zei vond men dat erg vreemd en daarom begonnen ze maar met hem in kleine stukjes te bijten. Later kwamen er nog andere mieren die hetzelfde beweerden. Ook zij werden in kleine stukjes gebeten. Maar uiteindelijk kwamen er zoveel dat het stukbijten teveel werk was voor de andere mieren.

Toen noemden zij zich Vredesmieren en ze hielden allemaal vol dat de eerste Vredesmier gelijk had. Wie dat tegensprak beten zij op hun beurt in stukjes. Op die manier zijn bijna alle mieren Vredesmieren geworden, en de stukjes van de eerste Vredesmier worden met zorg en eerbied bewaard. Wij hebben de kop. De echte. Wij hebben al twaalf andere kolonies verwoest en uitgemoord die beweerden de echte kop te hebben. Nu zijn er nog maar vier over die dat doen. Zij noemen zich Vredesmieren maar het zijn natuurlijk Strijdmieren, want wij hebben de echte kop en de Vredesmier had maar één kop. Nu gaan wij binnenkort de dertiende kolonie uitroeien. Dat is dus erg goed werk.'

'Ja! Ja!' zei Johannes, 'het is heel bizar!'

Hij was eigenlijk een beetje bang geworden en voelde zich pas weer wat rustiger toen zij de behulpzame herder bedankt hadden en vaarwel hadden gezegd en ver van het mierenvolk wiegend op een grashalm uit zaten te rusten in de schaduw van een sierlijk varenblad.

‘Pff...!’ zuchtte Johannes, ‘wat een bloeddorstig en dom gezelschap.’ Windekind lachte en schommelde met zijn grashalm op en neer.

‘Oh!’ zei hij, ‘je mag ze niet dom noemen. De mensen luisteren maar al te graag naar de mieren om wijs te worden.’

Zo liet Windekind Johannes alle wonderen van het bos zien. Zij vloegen samen naar de vogels in de boomtoppen en in de dichte heesters. Ze daalden af in de vindingrijke woningen van de mollen en zagen het bijennest in de oude boomstam.

Eindelijk kwamen zij bij een open plek omringd door kreupelhout. Er groeide kamperfoelie in grote overvloed. Overal slingerden zich de weelderige twijgen over de struiken en geurden de heerlijk ruikende bloemkransen tussen het groen. Een zwerm meesjes sprong en fladderde tussen de blaadjes. Ze tjilpten en kwetterden luidruchtig. ‘Laten we hier even blijven,’ zei Johannes, ‘hier is het fijn.’

‘Goed,’ zei Windekind. ‘Dan zul je ook iets grappigs zien.’

Op de grond stonden blauwe klokjes tussen het gras. Johannes ging er naast eentje zitten en begon een gesprek over de bijen en de vlinders. Dat waren goede vrienden van het klokje en daarom kwam het gesprek al snel op gang.

Maar wat was dat? Een grote schaduw kwam over het gras en iets als een witte wolk daalde op het klokje neer... Johannes had nog net genoeg tijd om weg te komen en vloog naar Windekind die in een hoogbloeiende kamperfoeliebloem zat. Toen zag hij dat de witte wolk een zakdoek was... en boem! Daar ging een dikke vrouw op de zakdoek zitten en op het arme klokje dat eronder was.

Hij had geen tijd om zich te beklagen, want het lawaai van stemmen en gekraak van takken vervulden de open plek in het bos. Een groep mensen kwam dichterbij.

‘Nu kunnen we lachen,’ zei Windekind.

Daar kwamen zij aan, de mensen. De vrouwen hadden manden en paraplu’s bij zich en de mannen hadden zwarte hoeden op.

Ze waren bijna allemaal in het zwart gekleed. In het zonnige groene bos zagen zij eruit als grote lelijke inktvlekken op een prachtig schilderij.

Er werden heesters uit elkaar geduwd, bloemen vertrap en nog veel meer witte zakdoeken werden uitgespreid, en de lijdzame gras-sprietjes en de geduldige mosplantjes gaven zuchtend mee onder het gewicht dat ze te dragen kregen en vreesden nooit meer de slag te boven te komen.

Sigarenrook kringelde over de kamperfoeliestruiken en verdreef nijdig de tere geur van hun bloemen.

Harde stemmen verjaagden de vrolijke mezenzwerm die onder verschrikt en verontwaardigd getjilp hun toevlucht verderop zocht.

Een man stond op uit de menigte en ging op een heuveltje staan. Hij had lang blond haar en een bleek gezicht. Hij zei iets en toen deden alle mensen hun mond wagenwijd open en begonnen te zingen, zo hard dat de kraaien krassend opvlogen van hun hoge nesten en de nieuwsgierige konijntjes, die van de duinrand gekomen waren om eens te kijken, het verschrikt op een lopen zetten tot zij weer veilig in hun duin waren.

Windekind lachte en sloeg de sigarenrook van zich af met een varentak. Johannes kreeg tranen in zijn ogen, maar niet van de rook. 'Windekind,' zei hij, 'ik wil weg, het is zo lelijk en zo hard.'

'Nee, we moeten nog even blijven. Je zal er om moeten lachen, het wordt nog leuker.'

Het zingen hield op en de bleke man begon te spreken. Hij schreeuwde hard zodat iedereen hem kon verstaan, maar wat hij zei klonk erg vriendelijk. Hij noemde de mensen broeders en zusters en sprak van de heerlijke natuur en de wonderen der schepping, van Gods zonneshijn en van de lieve vogels en bloemen...

'Wat is dat?' vroeg Johannes. 'Hoe weet hij daarvan? Ken je hem? Is het een vriend van je?'

Windekind schudde spottend zijn omkranste hoofdje.

‘Hij kent mij niet, de zon, de vogels, de bloemen evenmin. Het is allemaal gelogen.’

De mensen luisterden allemaal zeer aandachtig. De dikke vrouw die op het blauwe klokje zat begon een paar keer te huilen en veegde de tranen met de onderkant van haar rok af omdat zij haar zakdoek niet gebruiken kon.

De bleke man zei dat God speciaal voor deze bijeenkomst de zon had laten schijnen. Windekind moest er om lachen en wierp vanuit de dichte bladeren een eikeltje op zijn neus.

‘Ik zal het hem laten merken,’ zei hij, ‘mijn vader zou voor hem schijnen, wat verbeeldt hij zich wel!’

De bleke man was teveel in vuur en vlam geraakt om op het eikeltje te letten dat uit de lucht leek te vallen, hij sprak lang en hoe langer hoe harder. Op ’t laatst liep hij blauw en paars aan in zijn gezicht, balde zijn vuisten en schreeuwde zo hard dat de bladeren trilden en de grashalmen verschrikt heen en weer bewogen. Toen hij eindelijk tot rust was gekomen, begonnen ze allemaal weer te zingen.

‘Verschrikkelijk!’ zei een merel, die vanaf een hoge boom het rumoer aanhoorde. ‘Wat een lawaai maken ze! Ik heb nog liever dat er koeien in het bos komen. Het is niet om aan te horen. Echt erg!’

Nou! De merel is een kenner en heeft een fijne smaak.

Na het gezang haalden de mensen uit manden, dozen en zakken allerlei etenswaren tevoorschijn. Er werden papieren uitgespreid en broodjes en sinaasappels verdeeld. Ook flessen en glazen kwamen tevoorschijn.

Toen riep Windekind zijn vrienden bij elkaar en ze begonnen de smullende groep te belegeren.

Een dappere kikker sprong op de schoot van een oude mevrouw, vlak naast het broodje dat zij net wou gaan opeten, en bleef daar zitten alsof hij verbaasd was over zijn eigen brutaliteit. De vrouw gaf

een ijselijke gil en staarde verschrikt haar aanvaller aan zonder zich te durven verroeren. Het moedige voorbeeld vond navolging. Groene rupsen kropen heldhaftig over hoeden, zakdoeken en broodjes, overal angst en schrik rondzaaiend. Grote dikke kruispinnen lieten zich aan glinsterende draden zakken in bierglazen, op hoofden of halzen en hun aanval had steeds een luid gegil tot gevolg. Talloze vliegjes bestormden de mensen regelrecht in 't gezicht en offerden hun leven voor de goede zaak door zich op eten en drinken te storten en ze met hun lichaam onbruikbaar te maken. Eindelijk kwamen de mieren in onafzienbare rijen en vielen de vijand op de meest onverwachte plaatsen bij honderden tegelijk aan. Dat bracht nog eens verwarring en opschudding teweeg! Haastig vlogen mannen en vrouwen van de zo lang verdrukte mos- en grasplantjes op. Ook het arme blauwe klokje werd bevrijd door de goed geslaagde aanval van twee oorwurmen op de benen van de dikke vrouw. De wanhoop nam toe: dansend en springend, onder de meest zonderlinge gebaren, probeerden de mensen hun belagers van zich af te schudden. De bleke man bood het langst weerstand en sloeg met een lang stokje in het rond, maar een paar baldadige mezen, die geen aanvalsmiddel te laag vonden en een wesp, die hem door zijn zwarte broek heen in zijn kuit stak, stelden hem buiten gevecht.

Toen kon de vrolijke zon zich niet langer goed houden en verborg zijn gezicht achter een wolk. Grote regendruppels vielen op de strijdende partijen. Het was alsof door de regen plotseling een bos van grote zwarte paddenstoelen uit de grond opschoot. Dat waren de paraplu's die uitgeklappt werden. Vrouwen sloegen hun rokken over het hoofd waardoor wit ondergoed, benen met witte kousen en schoenen zonder hakken zichtbaar werden. O, wat had Windekind een plezier! Hij moest zich aan een bloemstengel vasthouden van het lachen.

Steeds harder viel de regen en begon het bos met een grauwe, glinsterende sluier te omhullen. Kletterende waterstralen gleden van paraplu's, hoge hoeden en zwarte jassen, die glommen als de schilden van de zwarte watertor, schoenen sopten in de doorweekte grond. Toen gaven de mensen het op en dropen in kleine groepjes zwijgend af, een berg papier, lege flessen en sinaasappelschillen als dank achterlatend. Op het open veldje in het bos werd het weer rustig en hoorde je al snel niets anders meer dan het eentonige ruisen van de regen.

'Wel, Johannes! Nu hebben we ook de mensen gezien. Waarom moest jij niet om ze lachen?'

'Ach Windekind, zijn alle mensen zo?'

'O, er zijn er die nog erger en lelijker zijn. Soms razen en tieren zij en vernielen alles wat mooi en plezierig is. Zij hakken bomen om en zetten er plumpe, vierkante huizen voor in de plaats. Zij vertrappen expres de bloemen en doden voor hun plezier elk dier dat ze tegenkomen. In hun steden, waar zij op elkaar kruipen, is alles vuil en zwart en de lucht bedompt en vergiftigd door stank en rook. Ze zijn helemaal vervreemd van de natuur en hun medeschepselen. Daarom slaan ze zo'n dwaas en droevig figuur als zij er in terugkeren.'

'Ach, Windekind! Windekind!'

'Waarom huil je, Johannes? Je moet niet huilen omdat je bij de mensen geboren bent. Ik hou immers van je en heb je uitverkoren. Ik heb je de taal van de vlinders en vogels geleerd en de blik van de bloemen leren verstaan. De maan kent je en de goede, zachte aarde heeft je lief als haar liefste kind. Waarom zou je niet blij zijn? Ik ben toch je vriend?'

'Oh, Windekind! Dat ben ik. Ik ben ook blij! Maar ik moet toch huilen om al die mensen!'

'Waarom? Je hoeft niet bij ze te blijven als dat jou verdriet doet. Je kunt hier wonen en altijd met mij meegaan. Wij zullen wonen in

het dichtste gedeelte van het bos, in de eenzame, zonnige duinen of in het riet aan de vijver. Ik zal je overal mee naar toe nemen, op de bodem van het water tussen de waterplanten, in de paleizen van de elfen en in de kabouterwoningen. Ik zal met je zweven over velden en wouden, over vreemde landen en zeeën. Ik zal de spinnen fijne kleren voor je laten maken en je vleugels geven zoals ik ze draag. We zullen leven van bloemengeur en met de elfen in het maanlicht dansen. Als de herfst komt, zullen we met de zomer mee trekken, daarheen waar de hoge palmen oprijzen, waar kleurige bloemtrossen aan de rotsen hangen en het donkerblauwe zeevlak schittert in de zon. En ik zal je altijd sprookjes vertellen. Wil je dat Johannes?’

‘Zal ik dan nooit meer tussen de mensen wonen?’

Onder de mensen wacht je eindeloos verdriet, verveling, inspanning en moeite. Dag aan dag zul je piekeren en kreunen onder de druk van je leven. Zij zullen je tere ziel kwetsen en pijn doen door hun botheid. Zij zullen je dodelijk vervelen en afbeulen. Hou je meer van de mensen dan van mij?’

‘Nee! Nee! Windekind, ik wil bij je blijven!’

Nu kon hij laten zien hoeveel hij van Windekind hield. Ja! Hij wilde alles en iedereen voor hem verlaten en vergeten. Zijn kamertje, Presto en zijn vader. Vol vreugde en vastberaden herhaalde hij zijn wens.

De regen hield op. Onder de grauwe wolken door straalde een heldere glimlach van de zon over het woud op de vochtige glanzende bladeren en op de druppels die aan elk twijgje en halmpje fonkelde en de spinnewebben sierden die over de eikenbladeren gespannen waren. Langzaam steeg een fijne nevel uit de vochtige grond tussen het kreupelhout omhoog, duizend warm-vochtige dromerige geuren met zich mee voerend. De merel vloog nu in de hoogste boomtop en zong in korte, intense melodieën tot de dalende zon. Alsof ze wilde laten horen welke klank hier in de plechtige avond-

stilte op z'n plaats was onder zachte begeleiding van de vallende druppels.

'Is dit niet veel mooier dan mensengeluid, Johannes? Ja! De merel weet wel de juiste toon te treffen. Alles is hier in harmonie, zo volmaakt zul je het bij de mensen nooit vinden.'

'Wat is harmonie, Windekind?'

'Dat is hetzelfde als geluk. Het is dat, waarnaar alles streeft. Ook de mensen. Maar zij doen als kwajongens die een vlinder willen vangen. Zij jagen haar juist weg door hun domme gedoe.'

'Zal ik die harmonie bij jou vinden?'

'Ja, Johannes! Maar dan moet je de mensen vergeten. Het is een slecht begin om bij de mensen geboren te zijn, maar je bent nog jong. Je moet alle herinneringen aan je mensenleven loslaten. Bij de mensen zou je dwalen en in verwarring, strijd en ellende terechtkomen. Het zou je net zo vergaan als met de jonge meikever over wie ik je verteld heb.'

'Wat is daar dan verder mee gebeurd?'

'Hij heeft het heldere schijnsel gezien waarover de oude kever sprak. Hij dacht dat het 't beste zou zijn er meteen naartoe te vliegen. Regelrecht vloog hij een kamer binnen en viel in mensenhanden. Drie dagen lang is hij daar gemarteld, hij heeft in een kartonnen doosje gezeten. Ze hebben hem draadjes aan zijn pootjes gebonden en hem zo laten vliegen, toen heeft hij zich losgerukt, een vleugel en een poot verloren en is uiteindelijk hulpeloos, op een vloerkleed kruipend in een vruchteloze poging de tuin te bereiken, door een zware mensenvoet verpletterd.

Alle dieren, Johannes, die in de nacht ronddolen, zijn net zo goed kinderen van de zon als wij. En al hebben ze nooit hun schitterende vader gezien, toch drijft een vage herinnering hen altijd weer in de richting van het licht. En duizenden arme schepsels der duisternis vinden een hartverscheurende dood door die liefde tot de zon, van

wie zij sinds lange tijd al gescheiden en vervreemd zijn. Zo brengt een onbegrepen en onweerstaanbare neiging de mensen op het slechte pad in de schaduw van dat Grote Licht dat hen deed ontstaan maar dat zij niet meer kennen.'

Vragend keek Johannes op naar Windekinds ogen. Maar die waren net zo diep en niet te doorgronden als de donkere hemel tussen de sterren.

'Bedoel je God?' vroeg hij eindelijk, verlegen.

'God?' De diepe ogen lachten zacht. 'Ik weet, Johannes, waaraan je denkt als je die klank uitspreekt. Aan de stoel voor je bed waartegen jij iedere avond je gebedje zegt, aan de groen-saaie gordijnen voor het kerkraam waarnaar je elke zondagmorgen zo lang kijkt, aan de hoofdletters van je bijbeltje, aan het kerkzakje met de lange steel, aan lelijk gezang en mufte mensenlucht. Wat jij met die naam bedoelt, Johannes, is een belachelijk en leugenachtig beeld: in plaats van de zon, een grote petroleumlamp, waarop honderden en duizenden mugjes hulpeloos zitten vastgeplakt.'

'Maar hoe heet dan dat Grote Licht, Windekind? En tot wie moet ik dan bidden?

'Johannes, het is alsof een schimmelplantje mij vroeg hoe de aarde heette die met haar ronddraait. Als er al een antwoord was op die vraag – je zou er net zoveel van begrijpen als een aardworm van de muziek der sterren. Maar bidden zal ik je leren.'

En met de kleine Johannes, die in stille verwondering over Windekinds woorden nadacht, vloog hij omhoog uit het bos. Zo hoog dat over de duinrand een lange, als goud fonkelende streep zichtbaar werd. Zij vlogen verder, de grillig beschaduwde duinvlakte gleed onder hun ogen weg en breder en breder werd de lichtstreep. De groene kleur van de duinen werd zachter. Het duingras leek bleekgeel en vreemde zwakblauwe planten groeiden ertussen.

Nog een hoge heuvelreeks, een lang gestrekte smalle zandstrook en dan de wijde, indrukwekkende zee.

Blauw was het grote vlak, tot aan de horizon, maar onder de zon straalde een smalle strook in een verblindend rode schittering.

Een lange, donzig witte schuimrand omringde de zeespiegel, zoals hermelijn het blauwe fluweel van de koningsmantel omzoomt.

En aan de horizon splitste een fijne wonderbaarlijke lijn de lucht van het water. Het leek een wonder: recht en toch gebogen, scherp en toch vaag, zichtbaar en toch onbegrijpelijk. Zij was als de toon van een harp, die lang en dromerig naklinkt, die schijnt weg te sterven en toch aanblijft.

Toen ging de kleine Johannes op de duinrand zitten en staarde... Hij staarde in lang en bewegingloos zwijgen, totdat het leek alsof hij ging sterven, alsof de grote gouden deuren van het heelal plechtig opengingen en zijn kleine ziel het eerste licht van de oneindigheid tegemoet zweefde.

Tot het moment dat de tranen die in zijn wijd geopende ogen opkwamen de prachtig uitziende zon bedekten en de pracht van hemel en aarde vervaagden tot een duistere, trillende schemering... 'Zo moet je bidden!' zei Windekind toen.

HOOFDSTUK V

Wistik – het verlangen naar kennis

HEB JIJ WEL EENS OP EEN MOOIE HERFSTDAG DOOR HET BOS GEDWAALD? Als de zon zo stil en helder op de veelkleurige bladeren schijnt, als de takken kraken en de dorre bladeren ruisen onder je voeten?

Dan lijkt het bos zo moe, het kan alleen nog maar terugdenken en leeft in oude herinneringen. Een blauwe nevel omringt het met geheimzinnige pracht zoals in een droom. De glinsterende herfstdraden zweven door de lucht in een langzame golfbeweging, als mooie doelloze mijmeringen.

Maar uit de vochtige grond, tussen mos en dorre bladeren, verrijzen dan plotseling en raadselachtig de wonderlijke figuren van de paddenstoelen. Sommige dik, lelijk en vlezig, andere slank en hoog, met geringde steel en een schitterende gekleurde hoed. Dat zijn de vreemde droombeelden van het bos.

Dan zie je ook op vermolmdde boomstronken talloze kleine, witte stompjes met zwarte topjes, alsof zij waren verbrand. Sommige wijze mensen houden ze voor een soort zwammen. Maar Johannes wist nu beter: het zijn kaarsjes. Zij branden in stille herfstnachten. Dan zitten er kaboutermannetjes bij en die lezen in kleine boekjes. Dat had Windekind hem op een stille herfstdag geleerd en Johannes ademde droomstemming in met de soezerige geur die uit de bosgrond opsteeg.

Hoe komen de bladeren van de esdoorn zo zwartgevekt?

‘Ja, dat doen de kabouters ook,’ zei Windekind. ‘Als zij ’s nachts geschreven hebben, gooien zij ’s morgens de rest van hun inktpotjes over die bladeren uit. Zij houden niet van die boom. Van esenhout maakt men kruisjes en stelen voor kerkzakjes.’

Johannes werd nieuwsgierig naar die kleine, vlijtige kabouters en hij vroeg Windekind te beloven hem bij één van hen te brengen. Hij was nu al een lange tijd bij Windekind en was zo gelukkig in zijn nieuwe leven dat hij nog geen spijt voelde over zijn belofte alles wat hij had achtergelaten te vergeten. Er waren geen tijden van angst of eenzaamheid waarin zijn hart ging knagen. Windekind verliet hem nooit en bij hem was elke plek een thuis. Rustig sliep hij in een wiegend nest van een karekiet dat tussen de groene riethalmen hing, al brulde de roerdomp en krasten de kraaien nog zo onheilspellend. Geen angst voelde hij bij kletterende regen of suizende storm, dan schuilde hij in holle bomen of konijnenholen en kroop dicht onder Windekind's jasje en luisterde naar zijn stem die sprookjes vertelde.

En nu zou hij kabouters gaan zien.

't Was een goede dag daarvoor. Zo stil, zo stil! Johannes dacht al hun fijne stemmetjes en het geschuifel van hun voetjes te horen, maar het was nog middag. De vogels waren bijna allemaal weg, alleen de lijsters smulden van de felrode bessen. Eén zat gevangen in een valstrik. Met uitgespreide vleugels hing hij daar en spartelde tot het scherp omknelde pootje bijna brak. Johannes bevrijdde hem snel en onder blij getinkel vloog hij heel vlug weg.

De paddenstoelen hadden het druk onder elkaar.

'Kijk mij eens!' zei een dikke duivelszwam. 'Heb je ooit wel eens zo iets gezien? Kijk hoe dik en wit mijn steel is en hoe mijn hoed glimt. Ik ben de grootste van jullie allemaal. En dat in één nacht!'

'Bah!' zei de rode vliegenzwam, 'jij bent erg lomp. Zo bruin en zo grof. Ik wieg op mijn slanke steel als een riethalm. Ik ben prachtig rood als de lijsterbessen en sierlijk gespikkeld. Ik ben de mooiste van allemaal.'

'Stil!' zei Johannes, die hen wel kende van vroeger: 'jullie zijn allebei giftig.'

VIJFDE HOOFDSTUK

‘Dat is juist goed’ zei de vliegenzwam.

‘Ben jij toevallig een mens?’ bromde de dikke schamper. ‘Dan hoop ik dat je me opeet.’

Maar dat deed Johannes niet. Hij pakte wat dorre takjes en stak die in de vlezige hoed. Dat stond gek en alle andere lachten. Ook een groepje dunne paddenstoelen met bruine kopjes, die met elkaar in een paar uur uit de grond omhoog waren geschoten en elkaar verdrongen om de wereld in te kijken. De duivelszwam werd blauw van kwaadheid. Daarmee verraadde hij zijn giftige karakter.

Aardsterren hieven hun ronde, opgeblazen hoofdjes op vierkante voetstukjes. Van tijd tot tijd vloog een bruin wolkje uiterst fijn poeder uit de opening van het ronde hoofdje. Waar dat poeder in de vochtige bodem neerviel zouden zich draden door de zwarte aarde vlechten en het volgende jaar honderden nieuwe aardsterren uit de grond omhoog schieten.

‘Wat een prachtig leven!’ zeiden ze tegen elkaar.

‘Stuiven is het allerbeste wat je kunt doen! Wat een geluk om te kunnen stuiven zolang je leeft!’

En met aandachtige liefde bliezen zij de kleine poederwolkjes in de lucht.

‘Hebben zij gelijk, Windekind?’

‘Waarom niet? Wat is er mooier voor ze? Gelukkig dat ze niet meer wensen, want ze kunnen niet anders.’

Toen de nacht was gevallen en de schaduwen van de bomen tot een gelijkmatig duister waren ineengevloeid, hield het geheimzinnige bosleven niet op. De takjes kraakten en knapten, de dorre blaadjes ritselden hier en daar tussen het gras en in het kreupelhout. Johannes voelde de wind van onhoorbare vleugelslagen en was zich bewust van de nabijheid van onzichtbare wezens. Nu hoorde hij toch duidelijk stemmetjes fluisteren en voetjes trippelen. Kijk, daar in de duistere diepte van de struiken gloeide even een klein, blauw vonkje

en verdween. Daar weer een – en nog een! Stil... als hij goed luisterde hoorde hij geschuifel in de bladeren vlak bij hem, bij die donkere boomstronk. De blauwe lichtjes kwamen er achter tevoorschijn en hielden stil op de top.

Overal zag Johannes nu lichtglansen glimmen, zij zweefden tussen de donkere bladeren, dansten met kleine sprongen langs de grond, en verderop straalde een grote tintelende massa als een blauw vreugdevuur.

‘Wat is dat voor een vuur?’ vroeg Johannes. ‘Wat brandt dat mooi!’ ‘Dat is een vermolmde boomstam,’ zei Windekind. Zij gingen op een stil, helder lichtje af.

‘Nu zal ik je aan Wistik voorstellen. Dat is de oudste en meest wijze van de kabouters.’

Dichterbij gekomen zag Johannes hem bij zijn kaarsje zitten. Bij de blauwe schijn kon je duidelijk het gerimpelde gezichtje met de grijze baard onderscheiden; hij las hardop met samengetrokken wenkbrauwen. Op zijn hoofd droeg hij een eikelkapje met een klein veertje, vóór hem zat een kruisspin die luisterde naar het voorlezen. Toen de twee naderden, keek de kabouter zonder het hoofd op te heffen, op uit zijn boekje en trok zijn wenkbrauwen omhoog. De kruisspin kroop weg. ‘Goedenavond!’ zei de kabouter. ‘Ik ben Wistik. Wie zijn jullie?’

‘Ik heet Johannes. Ik wilde graag met u kennismaken. Wat leest u daar?’

‘Dat is niet voor jouw oren bestemd, dat is alleen voor kruisspinnen.’

‘Laat u het mij ook eens zien, lieve Wistik!’ smeekte Johannes.

‘Dat mag ik niet. Dat is het heilige boek van de spinnen, dat bewaar ik en mag ik nooit uit handen geven. Ik heb de heilige boeken van torren en vlinders en egels en mollen en van alles wat hier leeft.

Niet allemaal kunnen ze lezen en als zij dan eens wat willen weten,

VIJFDE HOOFDSTUK

lees ik het hun voor. Dat is een hele eer voor mij, een zaak van vertrouwen, begrijp je?’

Het mannetje knikte een paar keer heel ernstig en stak een wijsvingertje op.

‘Waar bent u nu mee bezig?’

‘Aan de geschiedenis van Kribbelgauw, de grote held van de kruisspinnen die heel lang geleden leefde en een net had, dat over drie bomen was gespannen, waarin hij miljoenen vliegen op één dag ving. Vóór Kribbelgauws tijd maakten de spinnen geen netten en leefden van gras en dode beestjes. Maar Kribbelgauw was heel erg slim en liet zien dat ook levende beestjes tot spinnenvoedsel gemaakt konden worden. Toen vond Kribbelgauw ook de ingewikkelde netten uit, door moeilijke berekeningen, want hij was een groot wiskunstenaar. En de kruisspinnen maken nog altijd hun netten precies, draadje voor draadje zoals hij het ze geleerd heeft, maar dan veel kleiner. Want het spinnengeslacht is erg gemakzuchtig. Kribbelgauw ving grote vogels in zijn net en vermoordde duizend van zijn eigen kinderen, dat was nog eens een grote spin. Uiteindelijk is er een geweldige storm gekomen en die heeft Kribbelgauw met zijn net en de drie bomen waaraan het vastzat dwars door de lucht gesleept naar verre bossen waar hij nu eeuwig wordt vereerd om zijn grote moordlust en snelheid.’

‘Is dat allemaal echt gebeurd?’ vroeg Johannes.

‘Het staat in dit boekje,’ zei Wistik.

‘Geloof je het?’

De kabouter kneep één oog dicht en legde zijn wijsvinger langs zijn neus.

‘In de heilige boekjes van de andere dieren waarin over Kribbelgauw wordt gesproken, noemen ze hem een verfoeilijk en verachtelijk monster. Maar daar houd ik mij buiten.’

‘Is er ook een kabouterboekje, Wistik?’

Wistik keek Johannes ietwat wantrouwend aan.

‘Wat ben jij eigenlijk voor iemand, Johannes? Je hebt zo iets... zo iets... menselijks, zou ik haast zeggen.’

‘Nee, nee! Maak je geen zorgen hoor Wistik,’ zei Windekind toen, ‘wij zijn elfen. Maar Johannes heeft vroeger veel mensen gezien. Maar je kunt hem echt vertrouwen, hij zal er geen misbruik van maken.’

‘Ja, ja! dat is goed en wel, maar ze noemen mij de wijste van alle kabouters en ik heb lang en ijverig gestudeerd vóórdat ik wist wat ik weet. Nu moet ik voorzichtig zijn met mijn reputatie.’

‘Maar in welk boekje denkt u dan dat de waarheid staat?’

‘Ik heb veel gelezen, maar ik geloof niet dat ik dat boekje ooit gelezen heb. Het is niet het elfenboekje, ook niet het kabouterboekje. Toch moet het er zijn.’

‘Het mensenboekje misschien?’

‘Dat ken ik niet, maar ik kan het me niet voorstellen. Want het ware boekje moet groot geluk en grote vrede brengen, daarin moet precies staan waarom alles is zoals het is, zodat niemand meer iets kan vragen of verlangen. Nu, zó ver zijn de mensen, geloof ik, niet.’

‘Oh nee, zeker niet!’ lachte Windekind.

‘Is er eigenlijk wel zo’n boekje?’ vroeg Johannes gretig.

‘Ja, ja!’ fluisterde het kaboutertje, ‘ik weet het uit oude, oude verhalen. En stil! Ik weet ook waar het is en wie het vinden kan.’

‘O, Wistik, Wistik!’

‘Waarom heb je het dan nog niet?’ vroeg Windekind.

‘Geduld maar, het zal wel gebeuren. Enkele bijzonderheden weet ik nog niet. Maar spoedig zal ik het vinden. Ik heb er mijn leven lang voor gewerkt en naar gezocht. Want voor hem die het vindt zal het leven zijn als een eeuwige herfstdag, blauwe lucht boven en blauwe nevel rondom, maar geen vallend blad zal ritselen, geen takje zal kraken en geen druppel zal tikken.

VIJFDE HOOFDSTUK

De schaduwen zullen niet veranderen en het goud op de boomtoppen zal niet verbleken. Wat licht lijkt zal duister zijn en wat wij als geluk ervaren zal verdrietig zijn voor hem die dat boekje gelezen heeft. Ja! dit alles weet ik, en ik zal het ook eenmaal vinden.'

Het kabouterdje trok zijn wenkbrauwen heel hoog op en legde zijn vinger op zijn mond.

'Wistik, zou u me kunnen leren...' begon Johannes, maar voordat hij uitgesproken was voelde hij een hevige windvlaag en zag hij een grote, zwarte gedaante vlak boven zich die snel en onhoorbaar voorbij schoot.

Toen hij weer naar Wistik keek, zag hij nog net een voetje in de boomstronk verdwijnen. Wip! Was het kabouterdje voorover in zijn hol gesprongen, met boek en al. Het kaarsje begon flauwer en flauwer te branden en ging opeens uit. Het zijn zeer bijzondere kaarsjes.

'Wat was dat?' vroeg Johannes die zich in het donker angstig aan Windekind vastklemde.

'Een nachtuil,' zei Windekind.

Zij zwegen beiden een tijd lang. Toen vroeg Johannes: 'geloof jij wat Wistik gezegd heeft?'

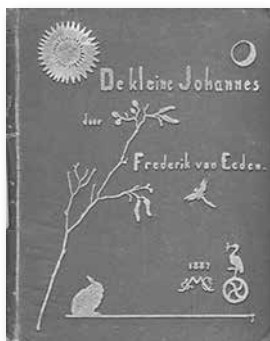
'Wistik is niet zo wijs als hij zelf denkt. Zo'n boekje vindt hij nooit, en jij ook niet.'

'Maar bestaat het?'

'Dat boekje bestaat zoals jouw schaduw bestaat, Johannes! Hoe hard je ook loopt en hoe voorzichtig je ook grijpt, je zult haar niet inhalen of te pakken krijgen. Uiteindelijk merk je dat je jezelf zoekt. Wees niet gek en vergeet die kabouterpraat! Ik zal je honderd mooiere geschiedenissen vertellen. Ga mee, dan gaan we naar de rand van 't bos om te zien hoe onze goede vader de witte wollen dauwdekens van de slapende weilanden optilt. Ga mee!'

Johannes ging, maar Windekind's woorden begreep hij niet.

Johannes volgde zijn raad niet op. Terwijl hij de schitterende herfstmorgen zag opkomen, mijmerde hij over het boekje waarin stond waarom alles is zoals het is, en herhaalde zachtjes bij zichzelf: ‘Wistik!...’

De kleine Johannes 1887

Boekband Jan Veth

HOOFDSTUK VI

Het ware boekje

DE VOLGENDE DAGEN LEEK HET ALSOF HET ALLEMAAL NIET MEER ZO VROLIJK EN PRETTIG WAS BIJ WINDEKIND IN HET BOS EN DE DUINEN. Zijn gedachten dwaalden af als Windekind hem iets vertelde en hem wat liet zien. Steeds moest hij weer aan het boekje denken, maar hij durfde er niet over te praten. Wat hij zag leek niet meer zo mooi en wonderlijk als eerst. De wolken waren zo zwart en zwaar en maakten hem angstig, alsof ze op hem neer zouden vallen. Het deed hem pijn als de herfstwind rusteloos de arme, vermoede bomen schudde en zweepte, zodat de bleke achterkant van de groene bladeren boven kwam en de gele blaadjes en dorre takken opvlogen in de lucht.

Wat Windekind vertelde gaf geen voldoening meer. Veel begreep hij niet, en nooit kreeg hij een volkomen duidelijk en bevredigend antwoord wanneer hij een van zijn bekende vragen stelde.

Dan moest hij weer aan dat boekje denken, waarin alles zo helder en eenvoudig geschreven stond, en aan die eeuwig zonnige stille herfstdag die dan volgen zou.

‘Wistik, Wistik!’

Windekind hoorde het.

‘Johannes! jij zult toch een mens blijven, ben ik bang. Zelfs je vriendschap is net als die van mensen, – de eerste de beste die je na mij tegenkwam heeft al je vertrouwen weggenomen. Ach, mijn moeder had toch gelijk!’

‘Nee, Windekind! Maar jij bent zoveel wijzer dan Wistik, – jij bent ook net zo wijs als dat boekje. Waarom vertel je mij dan niet alles? Kijk eens! Waarom blaast de wind door de bomen, zodat zij moeten

buigen, buigen en weer buigen? Kijk, zij kunnen niet meer, – de mooiste takken breken en bij honderden laten de blaadjes los, ook al zijn ze nog groen en fris. Ze zijn zo moe en kunnen zich niet meer vasthouden, en toch worden ze telkens weer opnieuw geschud en geslagen door die woeste wind. Waarom is dat? Wat wil die wind?’

‘Arme Johannes, dat is mensentaal!’

‘Laat het stil worden, Windekind! Ik wil stilte en zonneshijn!’

‘Jij vraagt en wenst als een mens, daarop is geen antwoord of vervulling mogelijk. Als je niet beter leert hoe je moet vragen en wensen, dan zal die herfstdag nooit voor jou aanbreken en word je net zoals al die andere duizenden mensen die met Wistik gesproken hebben.’

‘Zijn dat er zoveel?’

‘Ja, duizenden! Wistik doet heel geheimzinnig, maar toch is hij een kletskaus die zijn geheim niet kan verzwijgen. Hij hoopt het boekje bij de mensen te vinden en vertelt daarom zijn wijsheid aan iedereen waarvan hij denkt dat ze hem er mee kunnen helpen. En daarmee heeft hij al veel mensen ongelukkig gemaakt. Zij geloven hem en gaan op zoek naar het boekje met net zoveel ijver als sommigen de kunst proberen te leren om goud te maken. Zij offeren alles op, – raken de kluts kwijt, vergeten hun geluk – en sluiten zich op tussen dikke boeken, vreemde stoffen en gereedschappen. Zij zetten hun leven en gezondheid op het spel, ze vergeten de blauwe hemel en de goede, milde natuur – en ook hun medemensen. Soms vinden zij mooie en nuttige dingen zoals goudklompen die zij vanuit hun kelders naar buiten gooien op de lichte, zonnige aarde, maar zij geven er niet om, laten anderen ervan genieten – en zelf graven en wroeten ze ingespannen en rusteloos in het duister voort.

Geen goud zoeken zij, maar het boekje. Sommigen versuffen ook tijdens hun arbeid, vergeten hun doel en hun wens en vervallen tot treurige leugens. Dan heeft de kabouter hun geest verzwakt. Je ziet ze torentjes van zand bouwen en tellen hoeveel korrels er nodig zijn

voordat ze omvallen. Ze maken watervalletjes en berekenen precies elk bochtje en golfje dat het water maken zal. Ze graven kuiltjes en besteden al hun geduld en denkvermogen om die mooi, glad en zonder steentjes te krijgen. Stoor je die arme dwazen in hun werk en vraag je wat ze doen, dan kijken ze je ernstig en gewichtig aan, schudden het hoofd en mompelen: ‘Wistik! Wistik!’

Ja, en dat is allemaal de schuld van die kleine, nare kabouter. Pas op voor hem, Johannes!’

Johannes keek voor zich uit naar de zwiepende en kreunende bomen. Boven zijn heldere kinderogen plooidde zijn zachte huid zich tot rimpels. Nog nooit had hij zo ernstig gekeken.

‘Maar je hebt het toch zelf gezegd: het boekje bestond! Oh, ik weet zeker dat daar ook het Grote Licht in wordt beschreven waarover je niet echt met mij wilt praten.’

‘Arme, arme Johannes!’ Windekind's stem kwam boven het onstuimige geluid van de storm uit als een vredig eenstemmig gezang uit de verte. ‘Heb mij lief, heb mij lief met je hele wezen. Bij mij vind je meer dan je kunt wensen. Je zult meer begrijpen dan je hersens kunnen omvatten en je zal zelf zijn wat je graag wilt leren kennen. Hemel en aarde zullen je vertrouweling zijn, de sterren zullen heel dichtbij zijn en de oneindigheid je woning.’

‘Hou van mij, omhels mij zoals de hoprank de boomstam omhelst, blijf mij trouw, zoals de bodem van het meer trouw blijft aan het water. Alleen in mij kun je rust vinden, Johannes!’

Windekind's woorden zwegen, maar het was alsof het koraalgezag voortklonk. Het leek vanuit een oneindige verte aan te komen zweven, heilig en gelijkmatig en dwars door het suizen en razen van de wind, – vredig als het maanlicht dat door de jagende wolken scheen. Windekind opende zijn armen en Johannes sliep aan zijn borst, beschermd door het blauwe manteltje.

Midden in de nacht werd hij wakker. De stilte was plotseling en on-

merkbaar over de aarde neergestreken, de maan onder de horizon gedaald. Roerloos en doodmoe hingen de bladeren naar beneden, – zwijgende duisternis vervulde het bos.

Toen kwamen de vragen in snelle, spookachtige volgorde terug in Johannes' hoofd en dreven het nog zo jonge vertrouwen voor zich uit. Waarom waren de mensen zo? Waarom moest hij hen verlaten? Hun liefde verliezen? Waarom moest het winter worden en de bladeren vallen en de bloemen sterven? Waarom? Waarom?

Daar dansten in de diepte van 't kreupelhout weer de blauwe lichtjes. Zij kwamen en gingen. Ingespannen keek de kleine Johannes hen na. Hij zag het grote, heldere lichtje glanzen op de donkere boomstronk. Windekind sliep vast en rustig.

'Nog één vraag!' dacht Johannes en gleed onder het blauwe manteltje vandaan.

'Ben je daar weer!' zei Wistik en knikte hartelijk. 'Dat doet mij heel veel plezier. Waar is je vriend?'

'Een eindje verderop, ik wilde u nog maar één vraag stellen. Wilt u mij daarop een antwoord geven?'

'Je bent bij de mensen geweest, hè? Gaat het je om mijn geheim?'

'Wie zal dat boekje vinden, Wistik?'

'Ja, ja, dat is het! Wil jij me helpen als ik het je vertel?'

'Als ik kan zeker!'

'Luister dan Johannes!' Wistiks ogen werden groot en hij trok zijn wenkbrauwen hoger op dan ooit. Toen fluisterde hij langs de rug van zijn handje: 'Mensen hebben het gouden kistje, elfen hebben de gouden sleutel, elfenvijand vindt het niet, mensenvriend opent het alleen. Lentenacht is het juiste moment en roodborstje weet de weg.'

'Is dat waar? Is dat waar?' riep Johannes en dacht aan zijn sleuteltje. 'Ja!' zei Wistik.

'Waarom heeft nog niemand het dan gevonden? Zoveel mensen zoeken er naar.'

‘Ik heb geen mens, geen mens ooit gezegd, wat ik jou heb toevertrouwd. Ik had nog nooit een elfenvriend ontmoet.’

‘Ik heb het, Wistik! – ik kan u helpen!’ Johannes juichte en klapte in zijn handen. ‘Ik zal het Windekind vragen.’

Weg vloog hij over mos en dorre bladeren. Maar hij struikelde telkens en zijn tred was zwaar. Dikke takken knapten onder zijn voet, waar hij eerst geen grashalmpje liet buigen.

Daar was de dichte varenplant waaronder zij geslapen hadden, – wat leek die opeens laag!

‘Windekind!’ riep hij. Maar hij schrok van het geluid van zijn stem. ‘Windekind!’ Het klonk als een mensenstem, – een schuwe nachtvogel vloog krijsend op.

Het was leeg onder de varenstruik, – Johannes zag niets.

De blauwe lichtjes waren verdwenen. Het was kil en onpeilbaar duister om hem heen. Boven hem zag hij de zwarte schimmen van de boomkruinen tegen de sterrenlucht.

Nogmaals riep hij. Toen durfde hij niet meer. Zijn stem was een inbreuk op de stilte en Windekind's naam leek een spotklank.

Toen viel het arme Johannesje neer en snikte in radeloze spijt.

(Einde van de eerste episode)

HOOFDSTUK VII

Bij de tuinman

KIL EN GRAUW WAS DE MORGEN. DE ZWARTE GLIMMENDE TAKKEN, DOOR DE STORM ONTBLADERD, HUILDEN IN DE MIST.

Over het natte, plat geregende gras liep de kleine Johannes snel verder. Hij keek voor zich uit naar de kant waar het bos lichter werd, alsof hij daar een doel had. Zijn ogen waren rood van het huilen en gespannen van angst en tegenslag. Zo had hij de hele nacht gelopen, alleen zoekend naar het licht. Tegelijk met Windekind was het veilige thuisgevoel verdwenen. In elke donkere plek zat het spook der verlatenheid en hij durfde niet om te kijken.

Eindelijk kwam hij bij de bosrand. Hij keek uit over een weiland waarop een fijne, klamme regen langzaam neerstreek. Midden op het weiland stond een paard, naast een kale wilgenboom. Hij stond onbeweeglijk met gebogen hoofd en het water druppelde traag van zijn glimmende flanken en uit de samengeplakte manen.

Johannes liep door, langs het bos. Hij keek met matte, bange blik naar het eenzame paard en de grauwe regenlevel, hij kreunde zacht. 'Nu is alles voorbij,' dacht hij. 'Nu zal de zon wel nooit meer terugkomen. Het zal altijd blijven zoals het nu is.'

Toch durfde hij in zijn wanhoop niet stil te staan, dan zou het vreselijkste komen dacht hij

Toen zag hij het grote hek van een buitenplaats en een huisje onder een lindeboom met heldergele bladeren.

Hij ging het hek door en liep door de brede lanen waar de bruine en gele lindebladeren in een dikke laag de grond bedekten. Langs de grasperken groeiden paarse asters en andere kleurige herfstbloemen verwilderd door elkaar heen.

Hij kwam bij een vijver. Daar stond een groot huis met lage ramen en glazen deuren. Rozenstruiken en klimop groeiden tegen de muren. Het was doodstil en alles was gesloten. Half ontbladerde kastanjabomen stonden stil rond het huis en op de grond, tussen de afgevallen bladeren, zag Johannes de glimmende bruine kastanjes schitteren.

Toen verdween het kille, dode gevoel. Hij dacht aan zijn eigen huis, daar waren ook kastanjabomen, en altijd ging hij in deze tijd de gladde kastanjes zoeken. Hij kreeg plotseling een gevoel van heimwee, alsof hij een bekende stem had horen roepen. Hij ging op een bank bij het grote huis zitten en huilde tot hij wat rustiger werd.

Een eigenaardige geur deed hem opkijken. Er stond een man bij hem met een wit schort om en een pijp in zijn mond. Om zijn middel had hij stroken lindebast waarmee hij de bloemen opbond. Johannes kende die geur zo goed, het deed hem aan zijn eigen tuin denken en aan de tuinman die hem mooie rupsen bracht en spreekweneieren voor hem uithaalde.

Hij schrok niet, al was het een mens die bij hem stond. Hij vertelde de man dat hij verlaten en verdwaald was, en dankbaar volgde hij hem naar de kleine woning onder de geelgebladerde lindeboom.

Daarbinnen zat de tuinmansvrouw en breide zwarte kousen. Boven het turfvuurtje op de hardplaat hing een grote ketel water te koken. Op de vloermat bij het vuur zat een kat met gevouwen voorpoten, net zoals Simon gezeten had toen Johannes van huis ging.

Johannes werd bij het vuur gezet om zijn voeten te drogen.

‘Tik! – Tik! – Tik! – Tik!’ zei de grote hangklok. Johannes keek naar de stoom die suizend uit de ketel vloog en naar de kleine vlammetjes die vlug en grillig om de turven huppelden.

‘Nu ben ik onder de mensen,’ dacht hij.

Dat was niet onprettig. Hij voelde zich kalm en rustig. Zij waren goed en vriendelijk en vroegen hem wat hij nou het liefste wilde.

‘Het liefst wil ik hier blijven,’ antwoordde hij.

Hier had hij rust, en als hij naar huis ging zouden er verdriet en tranen komen. Hij zou niet alles kunnen vertellen en ze zouden hem zeggen dat hij iets slechts had gedaan. Hij zou steeds moeten terugkijken en alles overdenken...

Wel verlangde hij naar zijn kamertje, naar zijn vader, naar Presto, maar liever droeg hij het stille verlangen hier in deze omgeving, dan thuis de pijnlijke en moeizame confrontatie aan te gaan. En het was of hij hier aan Windekind kon blijven denken, en thuis niet.

Windekind was nu zeker weggegaan. Ver weg naar het zonnige land waar de palmen over de blauwe zee heenbuigen. Hij wilde hier zijn straf uitzitten en op hem wachten.

Daarom smeekte hij de beide mensen of hij bij hen mocht blijven. Hij zou gehoorzaam zijn en voor hen werken. Hij zou helpen de tuin en de bloemen te verzorgen. Alleen deze winter maar. Want hij hoopte in stilte dat Windekind met de lente zou terugkomen.

De tuinman en zijn vrouw dachten dat Johannes was weggelopen omdat hij thuis slecht behandeld werd. Zij hadden medelijden met hem en beloofden hem dat hij mocht blijven.

Hij bleef en hielp de bloemen in de tuin verzorgen. Ze gaven hem een slaapkamertje met een bedstee van blauwe planken. Daar vandaan zag hij ’s ochtends de natte, gele lindebladeren langs het venster strijken en ’s nachts de donkere stammen heen en weer wiegen, waarachter de sterren verstopperdje speelden. Nu gaf hij namen aan de sterren en noemde de helderste: Windekind.

Aan de bloemen, waarvan hij de meeste van thuis kende, vertelde hij zijn verhaal. Aan de ernstige, grote asters, aan de kleurige zinnia’s, aan de witte chrysanten, die zo lang bleven bloeien in het ruwe najaarsweer. Toen alle andere bloemen al dood waren stonden de chrysanten nog, en zelfs toen op een morgen de eerste sneeuw gevallen was en Johannes vroeg naar hen kwam kijken, staken zij hun

vrolijke gezichtjes op en zeiden: 'Ja, wij zijn er nog! Dat had je niet gedacht!' Zij hielden zich goed, maar twee dagen later waren zij allemaal dood.

In de serre prijkten dan nog de palmen en boomvarens en hingen de vreemde bloemtrossen van de orchideeën in de vochtige zachte warmte. Met verwondering staarde Johannes in hun prachtige kelken en dacht aan Windekind... Hoe kil en kleurloos leek alles dan als hij buiten kwam, de natte sneeuw met de zwarte voetstappen, de ritzelende bladeren en de druipende boomgeraamtes.

Alleen als de sneeuwvlokken uren en uren achtereen zwiingend waren neergedaald, zodat de twijgen bogen onder het aangroeiende dons, liep Johannes graag in de paarse schemering van het sneeuwbeschaduwde bos. Dat was stilte, maar geen dood. En het was bijna mooier dan het zomergroen als het blinkende wit van de gekruiste takjes tegen de helderblauwe hemel afstak, of als een te zwaar beladen struik de sneeuw van zich af liet glijden zodat het, verstoven tot een wit schitterend wolkje, naar beneden viel.

Op een keer, toen hij tijdens een wandeling zo ver was gekomen dat hij niets anders om zich heen zag dan sneeuw en sneeuwdragende takken, – half wit, half zwart – en elk geluid en leven verdoofd scheen in het glinsterend donzen omhulsel, gebeurde het dat hij een klein wit diertje snel voor zich uit meende te zien lopen. Hij volgde het – het leek niet op een diertje dat hij kende – maar toen hij het wilde pakken verdween het haastig in een boomstronk. Johannes tuurde in de ronde zwarte opening waarin het verdwenen was en dacht: 'Zou dat Wistik zijn?'

Hij dacht niet veel aan hem. Het leek hem niet goed en hij wilde zijn straf niet verzachten. En het leven bij de twee goede mensen riep weinig vragen op. Wel moest hij 's avonds voorlezen uit een dik boek waarin veel over God gesproken werd, maar hij kende het al en las gedachtenloos.

De nacht na die wandeling in de sneeuw lag hij wakker in zijn bed en keek naar het koude schijnsel van de maan op de vloer. Daar zag hij opeens twee kleine handjes die boven de beddenplank uitkwamen en zich stevig aan de rand vastpakten. Toen verscheen de punt van een wit pelsmutsje tussen de handjes, en eindelijk zag hij een paar ernstige oogjes onder de hoog opgetrokken wenkbrauwen. ‘Goedenavond, Johannes!’ zei Wistik. ‘Ik kwam je even herinneren aan onze afspraak. Je kunt het boekje nog niet gevonden hebben, want het is nog geen lente. Maar denk je er wel aan? Wat is dat voor een dik boek waarin ik je heb zien lezen? Dat kan het echte niet zijn. Denk dat niet.’

‘Dat denk ik ook niet, Wistik,’ zei Johannes. Hij draaide zich om en wilde slapen. Maar het sleuteltje bleef in zijn hoofd rondspoken. En als hij voortaan in het dikke boek las, dacht hij erbij, en zag dan duidelijk dat het niet het echte was.

HOOFDSTUK VIII

Robinetta – de jonge liefde

‘**N**U ZAL HIJ KOMEN!’ dacht Johannes toen de eerste sneeuw was weggesmolten en hier en daar de sneeuwkllokjes in groepjes te voorschijn kwamen. ‘Zou hij nu komen?’ vroeg hij aan de sneeuwkllokjes. Maar die wisten het niet en bleven met hangende hoofdjes naar de grond kijken, alsof zij zich schaamden voor hun vroege komst en eigenlijk weer weg wilden kruipen.

Konden zij dat maar! De verstijvende oostenwind begon alweer opnieuw te blazen en de overgebleven sneeuw stapelde zich hoog over de overhaaste stakkertjes.

Weken later kwamen de viooltjes, hun zoete geur zweefde tussen het kreupelhout. Toen de zon lang en warm op de mossige grond geschenen had, gingen ook de blonde primula’s bij honderden en duizenden open.

De verlegen viooltjes met hun sterke geuren waren geheimzinnige voortekens van de prettige periode die komen ging, maar de vrolijke primula’s waren de blijde werkelijkheid zelf. De ontwaakte aarde had de eerste zonnestrallen vastgehouden en maakte er een gouden sieraad van.

‘Nu dan! Nu komt hij toch zeker!’ dacht Johannes. Met spanning bekeek hij de knoppen aan de takken, hoe zij van dag tot dag langzaam zwollen en zich uit de schors loswongen tot de eerste bleekgroene puntjes tussen de bruine schubben te voorschijn kwamen. Lang bleef Johannes naar die groene blaadjes kijken, hij zag ze toch nooit bewegen, en als hij zich even had omgedraaid schenen ze groter geworden te zijn. ‘Ze durven niet als ik ze aankijk,’ dacht hij.

Het groen begon al schaduw te werpen, maar nog steeds was Windekind niet gekomen, geen duif was bij hem neergestreken, geen

muisje had tegen hem gesproken. Als hij tegen de bloemen sprak knikten ze alleen even, maar antwoordden niet. ‘Mijn straf is nog niet om,’ dacht hij.

Toen kwam hij op een zonnige lentemorgen bij de vijver van het huis. Alle ramen stonden wijd open. Zouden er mensen in gekomen zijn?

De vogelkersstruik die aan de vijver stond, was al helemaal met tere blaadjes overdekt. Alle takjes hadden fijne, groene vleugeltjes gekregen. Op het gras bij de vogelkers lag een meisje. Johannes zag alleen haar lichtblauwe jurkje en blonde haar. Een roodborstje dat op haar schouders zat pikte uit haar hand

Op een bepaald moment draaide zij haar hoofd om en zag Johannes. ‘Dag jongetje!’ zei ze en knikte vriendelijk.

Weer begon Johannes van top tot teen te tintelen. Dat waren Windekinds ogen, dat was Windekinds stem.

‘Wie ben jij?’ vroeg hij. Zijn lippen trilden van de emotie.

‘Ik ben Robinetta en dit is mijn vogel. Hij is niet bang voor je. Hou je van vogels?’ Het roodborstje was niet schuw voor Johannes. Het vloog op zijn arm. Dat was net als vroeger. Dat blauwe wezen moest toch Windekind zijn.

‘Vertel eens hoe je heet,’ zei Windekinds stem.

‘Ken je me niet? Weet je niet dat ik Johannes heet?’

‘Hoe zou ik dat kunnen weten?’

Wat betekende dat? Het was toch die bekende zoete stem, het waren toch die donkere, hemeldiepe ogen.

‘Waarom kijk je me zo aan, Johannes? Heb je mij wel eens eerder gezien?’

‘Ja, ik geloof van wel.’

‘Dat heb je dan zeker gedroomd.’

Gedroomd? dacht Johannes. Zou ik alles gedroomd hebben?

Of zou ik nu dromen?

‘Waar ben je geboren?’ vroeg hij.

‘Heel ver hier vandaan, in een grote stad.’

‘Bij mensen?’

Robinetta lachte. Het was Windekind's lach. ‘Ik geloof van wel. Jij dan niet?’

‘Ach ja, ik ook.’

‘Vind je dat jammer? Hou je niet van mensen?’

‘Nee! Wie houdt er nou van mensen?’

‘Wie? Nou, Johannes, jij bent een rare! Hou je meer van dieren?’

‘O ja, veel meer, en van bloemen.’

‘Ik doe dat eigenlijk ook wel eens. Een enkele keer. Maar dat is niet goed. Mijn vader zegt dat we van mensen moeten houden.’

‘Waarom is dat niet goed? Ik houd van wie ik wil, of het goed is of niet.’

‘Foei, Johannes! Heb je dan geen ouders of iemand die voor je zorgt? Hou je niet van hen?’

‘Ja,’ zei Johannes nadenkend. ‘Ik hou van mijn vader. Maar niet omdat het goed is. Ook niet omdat hij een mens is.’

‘Waarom dan?’

‘Dat weet ik niet, omdat hij niet zoals andere mensen is, omdat hij ook van bloemen en vogels houdt.’

‘Dat doe ik ook, Johannes! Dat zie je.’ En Robinetta riep het roodborstje op haar hand en sprak het vriendelijk toe.

‘Dat weet ik,’ zei Johannes. ‘Ik hou ook veel van jou.’

‘Nu al? Dat is snel!’ lachte het meisje. ‘En van wie hou je wel het meeste?’

‘Van...’ Johannes weifelde. Zou hij Windekind's naam noemen? De angst dat hij die naam tegen mensen zou noemen stond in zijn ziel gegrift. En toch, was dit blonde wezen in het blauwe jurkje Windekind niet? Wie anders kon hem dat rustige geluksgevoel geven?

‘Van jou!’ zei hij opeens en keek haar, met volle blik, recht in de

ogen. Moedig waagde hij die volkomen overgave, maar hij was wel een beetje bang en wachtte gespannen op de ontvangst van zijn kostbare geschenk.

Weer liet Robinetta haar heldere lach horen, maar zij nam zijn hand en haar blik werd niet koeler, haar stem niet minder hartelijk.

‘Wel, Johannes,’ zei ze, ‘waaraan heb ik dat zo opeens te danken?’ Johannes antwoordde niet en bleef haar met groeiend vertrouwen aankijken. Robinetta stond op en legde haar arm om Johannes’ schouders. Zij was groter dan hij.

Zo wandelden zij door het bos en plukten grote boeketten sleutelbloemen totdat zij wel weg konden kruipen onder de berg van doorschijnende gele bloemen. Het roodborstje vloog met ze mee van tak tot tak en gluurde naar hen met twinkelende zwarte oogjes. Zij zeiden niet veel, maar keken elkaar vaak terloops even aan. Zij waren alletwee verbaasd over hun ontmoeting en wisten nog niet precies wat zij van elkaar moesten denken.

Maar al snel moest Robinetta terug, ze vond het jammer.

‘Ik moet nu weg, Johannes! Wil je nog eens met me wandelen? Ik vind je een aardige jongen,’ zei ze bij het weggaan.

‘Wiet, wiet!’ tikkelde het roodborstje en vloog haar achterna.

Toen zij weg was, en alleen haar beeld bij hem achterbleef, twijfelde hij er niet meer aan wie zij was.

Zij was dezelfde aan wie hij al zijn vriendschap had gegeven, de naam Windekind werd zwakker in hem en mengde zich met de naam van Robinetta.

En alles om hem heen werd weer zoals het vroeger geweest was. De bloemen knikten vrolijk, en hun geur verdreef het droevige verlangen naar huis dat hij tot nu toe gevoeld en gekoesterd had. Tussen het tere groen, in de lauwe volle lentelucht, voelde hij zich opeens thuis als een vogel die zijn nest gevonden had. Hij moest zijn armen uitstrekken en diep ademhalen. Hij was zo gelukkig. Op weg naar

huis zweefde de lichte, blauwe gestalte met de blonde haren voor hem uit, altijd voor hem uit, welke kant hij ook opkeek. Het was alsof hij in de zon gekeken had en het zonnebeeld overal met zijn blik meevloog.

Vanaf die dag ging Johannes elke heldere morgen naar de vijver. Hij ging vroeg, zodra hij gewekt werd door het kijven van de mussen in de klimopbladeren rondom zijn venster, en het gekwetter en gekrekte getjilp van de spreuwen die op de dakgoot fladderden en krioiden in de prille zonnescijn. Dan snelde hij vlug door 't vochtige gras tot dicht bij het huis en wachtte achter de seringenstruiken totdat hij de glazen deur hoorde opengaan en de lichte gedaante op hem toe zag komen.

Daarna wandelden zij door het bos en door de duinen waaraan het bos grensde. Zij spraken over alles wat zij zagen, over de bomen, de planten en de duinen. Johannes had een vreemd, duizelig gevoel als hij samen met haar liep. Hij voelde zich zo af en toe weer zo licht dat hij door de lucht zou kunnen vliegen. Maar dat gebeurde nooit. Hij vertelde de verhalen die hij door Windekind van de bloemen en dieren wist. Maar hij vergat hoe hij ze geleerd had, en Windekind bestond niet meer voor hem.

Alleen Robinetta was er nog. Hij genoot als zij tegen hem lachte en hij vriendschap in haar ogen zag en hij sprak tegen haar zoals hij vroeger tegen zijn hondje gesproken had: alles wat in hem opkwam, zonder aarzeling of verlegenheid. De uren dat hij haar niet zag dacht hij aan haar en elke bezigheid deed hij met de vraag of Robinetta het goed of mooi zou vinden.

En zijzelf scheen voortdurend zo blij als zij hem zag; dan glimlachte zij en liep sneller. Ze had hem ook gezegd dat zij met niemand zo graag wandelde als met hem.

'Johannes,' vroeg zij eens, 'hoe weet je al die dingen? Hoe weet je hoe de meikevers denken, wat de lijsters zingen, hoe het er in het

konijnenhol en op de bodem van het water eruit ziet?’

‘Ze hebben het mij verteld,’ antwoordde Johannes, ‘en ik ben zelf in een konijnenhol geweest en op de bodem van het water.’

Robinetta trok haar fijne wenkbrauwen samen en keek hem half spottend aan. Maar zij vond geen onoprechtheid in zijn ogen.

Zij zaten onder de seringbomen, waar dikke paarse bloemtrossen aan hingen. Vóór hen lag de vijver, met riet en kroos. Zij zagen de zwarte torretjes in kringen over het oppervlak drijven en rode spinnetjes bedrijvig op en neer duiken. Het krioelde daar van wriemelend leven. Johannes keek verzonken in herinneringen de diepte in en zei: ‘Daar ben ik eens ingedoken. Ik gleed langs een riethalm naar beneden en kwam op de bodem. Die is helemaal met dorre bladeren bedekt, het loopt er zo licht en zacht. Het is er altijd schemerig, een groene schemering, want het licht valt door het groene kroos. En boven mijn hoofd zag ik de lange witte worteltjes van het kroos neerhangen. Er kwamen salamanders om mij heen zwemmen, die zijn heel nieuwsgierig. Het is vreemd, als zulke grote dieren zo over je heen zwemmen, en ik kon niet ver vooruit zien, daar was het donker, maar ook groen. En uit dat donker kwamen de dieren als zwarte schaduwen tevoorschijn. Watertorretjes met roeipoten en platte insecten met snaveltjes, soms ook een klein visje. Ik ging heel ver, uren ver geloof ik, en in het midden was een groot bos van waterplanten waar slakken tegenop kropen en waterspinnen glinsterende nestjes bouwden. Stekelbaarsjes schoten er doorheen en bleven mij soms met open mond en trillende vinnen aankijken, zo verbaasd waren zij. Daar heb ik kennis gemaakt met een aal, die ik per ongeluk op zijn staart trapte. Hij heeft mij van zijn reizen verteld. Hij was tot in zee geweest en daarom hadden ze hem tot koning gemaakt in de vijver, want niemand was ooit zo ver geweest. Hij lag altijd in de modder te slapen, behalve wanneer hij eten kreeg dat anderen hem brachten. Hij at verschrikkelijk veel. Dat was omdat

hij koning was. Ze wilden graag een dikke koning, dat stond deftig. O, het was prachtig mooi in die vijver!’

‘Waarom kun je daar dan nu daar niet meer heengaan?’

‘Nu?’ vroeg Johannes, en keek haar met grote peinzende ogen aan.

‘Nu? Nu kan ik het niet meer. Ik zou daar verdrinken. Maar het is niet nodig. Ik ben liever hier, bij de seringgen en bij jou.’

Robinetta schudde verwonderd haar blonde hoofdje en streek Johannes over zijn haar. Toen keek ze naar het roodborstje dat aan de rand van de vijver allerlei lekkernijen scheen te vinden. Hij keek even op en bleef ze allebei een ogenblik met zijn heldere oogjes aankijken.

‘Begrijp jij er iets van, vogeltje?’ Het vogeltje keek heel slim en ging toen door met het zoeken en pikken.

‘Vertel eens verder over wat je allemaal gezien hebt.’

Dat deed Johannes met plezier en Robinetta luisterde vol vertrouwen en aandachtig.

‘Maar waarom is dat allemaal opgehouden? Waarom kunnen we daar nu niet naar toegaan? Ik zou dat graag willen.’

Johannes pijnigde zijn hersens, maar een zonnige waas bedekte de donkere afgrond die hij was overgegaan. Hij wist niet meer hoe hij zijn geluk verloren had.

‘Ik weet het niet meer precies, je moet er niet naar vragen. Een vervelend klein wezentje heeft alles verpest. Maar nu met jou voel ik het weer. Sterker zelfs dan vroeger.’

De seringengeur daalde uit de heesters op hen neer en het gegons van de vliegen over het watervlak en de stille zonnestrallen doordrongen hen met zoete bedwelming. Totdat een bel op het huis met piepende zwaai begon te luiden en Robinetta snel naar huis vloog.

Toen Johannes die avond in zijn kamertje kwam en naar de maanschaduw van de klimopbladeren keek die over de ramen schoven,

leek het alsof er tegen het glas werd getikt. Johannes dacht dat het een klimopblad was dat trilde in de nachtelijke wind maar het klonk zo duidelijk, steeds driemaal achter elkaar, dat Johannes zachtjes het venster opende en voorzichtig om zich heen keek. De klimopbladeren tegen het huisje glansden in een blauwe schijn, daaronder was een donkere wereld vol geheimen, daar waren holen en spelonken waarin het maanlicht kleine blauwe vonkjes wierp die hun duisternis nog dieper maakten.

Toen Johannes een tijd in die wonderbaarlijke schaduwwereld had gestaard zag hij eindelijk de omtrekken van een klein mannetje vlak naast het venster, verscholen onder een groot klimopblad. Hij herkende Wistik onmiddellijk aan de grote verwonderde ogen onder de hoog opgetrokken wenkbrauwen. Op het puntje van Wistiks lange neus tekende de maan een klein vonkje.

‘Ben je me vergeten, Johannes? Waarom denk je er nu niet aan? Dit is de juiste tijd. Heb je roodborstje de weg niet gevraagd?’

‘Ach, Wistik, waarom zou ik er naar vragen? Ik heb alles wat ik wil. Ik heb Robinetta.’

‘Maar dat zal niet zo lang meer duren. En je kunt nóg gelukkiger worden en Robinetta ook. En moet het sleuteltje dan daar blijven liggen? Stel je voor hoe schitterend het zou zijn als jullie het boekje zouden vinden. Vraag het aan roodborstje en ik zal je helpen waar ik kan.’

‘Ik kan er altijd naar vragen,’ zei Johannes.

Wistik knikte en klom vlug naar beneden.

Nog lang keek Johannes naar de donkere schaduwen en de glanzende klimopbladeren voor hij naar bed ging.

De volgende ochtend vroeg hij het roodborstje of het de weg wist naar het gouden kistje. Robinetta keek verwonderd op. Johannes zag het roodborstje knikken en schuin naar Robinetta gluren.

‘Hier niet! Hier niet!’ tjlpte het vogeltje.

‘Wat bedoel je, Johannes?’ vroeg Robinetta.

‘Weet je er niets van, Robinetta? Weet je niet waar het te vinden is? Wacht je niet op het gouden sleuteltje?’

‘Nee, nee! Vertel eens, wat is dat?’

Johannes vertelde wat hij van het boekje wist.

‘En ik heb het sleuteltje. Ik dacht dat jij het gouden kistje had. Niet-waar, vogeltje?’

Het vogeltje deed alsof het niets hoorde en fladderde tussen het jonge, lichte beukengroen.

Zij zaten tegen een duinhelling, waarop kleine beuken- en sparrenbomen stonden. Een groen paadje liep er schuin tegenop, en zij zaten aan de rand daarvan, in dik, donkergroen mos. Zij konden over de toppen van de laagste boompjes heen kijken, op een groen bladerdak met licht- en donkergetinte golven.

‘Ik geloof van wel, Johannes,’ zei Robinetta peinzend, ‘dat ik kan vinden wat je zoekt. Maar wat bedoel je met dat sleuteltje? Hoe kom je daaraan?’

‘Ja, hoe was dat ook alweer?’ mompelde Johannes en staaarde over het groen in de verte.

Alsof zij plotseling in het zonnige blauw waren ontstaan, kwamen er opeens twee witte vlinders voor zijn ogen. Zij dwarrelden, trilden en schitterden in het zonlicht, met onbestemde, grillige vlucht. Maar zij kwamen dichterbij.

‘Windekind! Windekind!’ fluisterde Johannes opeens in herinnering.

‘Wie is dat? Windekind?’ vroeg Robinetta.

Het roodborstje vloog kwetterend op, en de madeliefjes tussen het gras vóór hem, schenen Johannes opeens geweldig verschrikt aan te staren, met hun wijde witte oogjes.

‘Gaf die je dat sleuteltje?’ vroeg het meisje verder. Johannes knikte en zweeg, maar zij wou meer weten.

‘Wie was dat? Heeft die je dat allemaal geleerd? Waar is hij?’

‘Nu is hij er niet meer. Nu is het Robinetta, niemand anders dan Robinetta, alleen Robinetta.’ Hij pakte haar arm en drukte er zijn hoofdje tegen.

‘Mal jongetje!’ zei ze en lachte. ‘Ik zal je het boekje laten vinden, ik weet waar het is.’

‘Dan moet ik de sleutel gaan halen, en die is ver weg.’

‘Nee, nee, dat hoeft niet. Ik vind het zonder sleutel, morgen, morgen, ik beloof het je.’

Toen zij naar huis gingen fladderden de vlindertjes voor hen uit.

Johannes droomde die nacht van zijn vader, van Robinetta en van vele anderen. Het waren allemaal goede vrienden. Zij stonden om hem heen en keken hem intens en vertrouwelijk aan. Maar plotse-ling waren de gezichten veranderd, hun blikken koel en spottend, hij keek angstig om, aan alle kanten wrede, vijandige gezichten. Het voelde alsof zijn keel werd dichtgeknepen en hij werd huilend wak-ker.

HOOFDSTUK IX

Misverstand!

JOHANNES ZAT AL GERUIME TIJD TE WACHTEN, de lucht was kil, en grote wolken dreven dicht over de aarde in statige eindeloze opvolging. Ze spreidden sombergrauwe, wijd golvende kleden uit en krulden hun trotse koppen in het heldere licht dat daarboven scheen. Wondersnel wisselden zonlicht en schaduw op de bomen als een telkens opvlammend vuur. Johannes voelde zich bangig. Hij dacht na over het boekje en geloofde niet echt dat hij het nu zou vinden. Tussen de wolken, veel hoger, ontzaglijk hoog, zag hij het heldere strakke blauw en daarop tere witte wolkjes, fijngepluimd en zich kalm uitstrekkend in onbeweeglijke rust.

‘Zó moet het zijn,’ dacht hij, ‘zo hoog, zo licht, zo stil.’

Daar kwam Robinetta. Het roodborstje was niet bij haar.

‘Het is goed, Johannes,’ riep ze luid; ‘je mag komen en het boek zien.’

‘Waar is het roodborstje?’ vroeg Johannes twijfelend.

‘Dat is niet meegekomen, we gaan immers toch niet wandelen.’

Hij ging mee en moest steeds bij zichzelf denken: ‘Het kan niet, zó kan het niet, het moest allemaal heel anders zijn.’

Maar hij volgde het glanzig-blonde haar, dat hem de weg wees.

Ach! Nu was het treurig gesteld met de kleine Johannes. Ik zou willen dat zijn geschiedenis hier eindigde. Heb jij wel eens heerlijk gedroomd van een tovertuin met bloemen en dieren die jou liefhadden en met jou spraken? En heb je dan wel eens in je droom beseft dat je spoedig zou ontwaken en al die mooie dingen zou verliezen? Dat je de beelden vergeefs probeert vast te houden om ze niet te laten verdringen door het koude morgenlicht?

Zo'n gevoel had Johannes toen hij meeging.

Hij kwam in een huis, in een gang, waar zijn voetstappen weerklonken. Hij rook de lucht van kleren en eten. Hij dacht aan de lange dagen toen hij thuis had moeten blijven, aan huiswerk, aan alles wat somber en koud in zijn leven was geweest.

Hij kwam in een kamer met mensen. Hij kon niet zien hoeveel. Zij praatten, maar toen hij binnenkwam werd het stil. Hij lette op het vloerkleed, het had grote, lelijke bloemen met felle kleuren. Zij waren even vreemd en monsterlijk als die van het behang in zijn slaapkamertje thuis.

'Is dat nu dat tuinmansjongetje?' zei een stem recht tegenover hem.

'Kom maar hier, vriendje, je hoeft niet bang te zijn.'

En een andere stem klonk plotseling naast hem: 'Welnu, Robbi, je hebt daar wel een aardig vriendje.'

Wat betekende dat allemaal? Weer kwamen boven de donkere kinderen van Johannes diepe rimpels, en verward en verschrikt keek hij om zich heen.

Daar zat een zwart geklede man die hem met koude grijze ogen aankeek.

'En je wilde zo kennis maken met het boek der boeken? Het verwondert me dat je vader, die ik als een godsdienstig man ken, je dat niet heeft gegeven.'

'U kent mijn vader niet, die is ver weg.'

'Zo! Wel, dat is hetzelfde. Kijk hier, mijn vriendje! Lees er veel in, het zal je op je levensweg...'

Maar Johannes had het boek al herkend. Zó kon hij het ook niet krijgen, het moest heel anders gaan. Hij schudde zijn hoofd.

'Nee, nee! dit is niet wat ik bedoel. Dit boek ken ik. Dit is het niet.'

Hij hoorde geluiden van verbazing en voelde de ogen die hem van alle kanten fel aankeken.

'Wat? Wat bedoel je, mannetje?'

‘Ik ken dit boekje, het is een mensenboek. Maar het geeft niet voldoende, anders zou er wel rust zijn onder de mensen en vrede. Maar dat is niet zo. Ik bedoel iets anders, waar niemand aan kan twijfelen als hij het ziet, waarin staat waarom alles is zoals het is, precies en duidelijk.’

‘Hoe is het mogelijk? Waar heeft die jongen dat vandaan?’

‘Wie heeft je dat geleerd, vriendje?’

‘Ik geloof dat je de verkeerde boeken gelezen hebt, jongen, en die napraat!’

Zo klonken de stemmen. Johannes voelde zijn wangen gloeien, het begon hem te duizelen, de kamer draaide, en de grote bloemen op het vloerkleed zweefden op en neer. Waar was het muisje dat hem zo trouw waarschuwde op school, die eerste dag? Het was nu nodig. ‘Ik praat het niet uit boeken na, en degene die het mij geleerd heeft is meer waard dan u allemaal bij elkaar. Ik ken de taal van de bloemen en dieren, ze vertrouwen mij. Ik weet ook wat mensen zijn en hoe zij leven. Ik ken al de geheimen van feeën en kabouters, want die houden meer van mij dan de mensen.’

Muisje! Muisje!

Johannes hoorde ze proesten en lachen om hem heen. Het zong en suisde in zijn oren.

‘Hij schijnt de sprookjes van Andersen gelezen te hebben.’

‘Hij is niet goed bij zijn hoofd.’

De man vóór hem zei: ‘Als je Andersen écht had gelezen, had je wel wat meer respect voor God en zijn Woord gehad’.

‘God!’ Dat woord kende hij, en hij dacht aan de les van Windekind.

‘Ik heb geen respect voor God. God is een grote petroleumlamp, waardoor duizenden verdwalen en doodgaan.’

Geen gelach, maar een angstige stilte, waarin afschuw en ontzetting voelbaar rondgingen. Johannes voelde de stekende blikken in zijn rug. Het was als in zijn droom van de vorige nacht.

De zwart-geklede man stond op en nam hem bij zijn arm. Dat deed pijn. Het brak bijna zijn moed.

‘Hoor eens jongen, ik weet niet of je niet goed snik bent of helemaal verpest, maar die goddeloosheid wil ik hier niet hebben. Ga weg en kom niet meer onder mijn ogen, zeg ik je. Ik zal navraag naar je doen, maar in deze buurt zet je geen voet meer. Begrepen?’

Alle blikken waren koud en vijandig net als die nacht. Johannes keek angstig rond.

‘Robinetta! Waar is Robinetta?’

‘Jazeker mijn kind bederven! Wee je gebeente als je ooit weer tegen haar spreekt!’

‘Nee! Laat me bij haar! Ik wil niet bij haar vandaan. Robinetta!’ huilde Johannes. Maar zij zat angstig in een hoekje en keek niet op. Vooruit, bengel! Hoor je me niet? Pas op als je ’t lef hebt nog een keer te komen!’

En de pijnlijke greep leidde hem door de galmende gang, de glazen deur rammelde, en Johannes stond buiten, onder de donkere, laag drijvende wolken.

Hij huilde niet meer en staaarde stil voor zich uit terwijl hij langzaam voortliep. De droevige rimpels boven zijn ogen waren nog dieper geworden en gingen niet meer weg.

Het roodborstje in de lindehaag keek naar hem. Hij stond stil en staaarde zwijgend terug. Maar er was geen vertrouwen meer in de schuwe, glurende oogjes en toen hij een stap dichterbij kwam vloog het diertje in een snorrende vlucht weg.

‘Weg! Wegwezen, een mens’ tjlpten de mussen die op het tuinpad bij elkaar zaten, en zij vlogen alle kanten op. Ook de open bloemen lachten niet, maar keken ernstig en onverschillig voor zich uit, zoals zij dat bij elke vreemde doen.

Maar Johannes begreep die boodschap niet, hij voelde zich beledigd

door wat de mensen hem hadden aangedaan. Het was alsof zijn ziel door koude, harde handen was stukgemaakt. ‘Zij zullen me moeten geloven,’ dacht hij. ‘Ik zal mijn sleuteltje halen en het hun laten zien.’

‘Johannes, Johannes!’ riep een fijn stemmetje. Daar was een vogel-nestje in een hulstboom en de grote ogen van Wistik keken over de rand. ‘Waar ga je heen?’

‘Het is allemaal jouw schuld, Wistik,’ zei Johannes. ‘Laat mij met rust!’

‘Waarom vertel je deze dingen aan mensen? Dat is heel dom, ze begrijpen je toch niet.’

‘Ze hebben me uitgelachen en pijn gedaan. Het zijn ellendige wezens, ik haat ze!’

‘Nee, Johannes, je houdt van ze.’

‘Nee, nee!’

‘Anders zou het je niet zoveel verdriet doen dat zij niet zijn zoals jij. Het zou je dan niets kunnen schelen wat ze zeggen. Je moet niet zoveel om de mensen geven.’

‘Ik wil mijn sleuteltje, ik wil het ze laten zien.’

‘Dat moet je niet doen, ze geloven je toch niet. Wat voor nut heeft het?’

‘Ik wil mijn sleuteltje, onder de rozenstruik. Weet je die te vinden?’

‘Jazeker! Bij de vijver, nietwaar? Ja, die weet ik.’

‘Breng mij er dan heen, Wistik!’

Wistik klom op Johannes’ schouder en vertelde hem de weg. Ze liepen de hele dag, het woei en zo af en toe viel er een regenbui, maar tegen de avond werden de wolken stil en verlengden zich tot lange gouden en grauwe stroken.

Toen zij bij het duin kwamen dat Johannes kende, werd hij door emoties overmand en hij fluisterde steeds: ‘Windekind, Windekind!’

Daar was het konijnenhol en het duin waartegen hij eens geslapen had. Het grijze rendiermos was zacht en vochtig en kraakte niet onder zijn voeten. De rozen waren uitgebloeid en de gele teunisbloemen met hun bedwelmende, vage geur staken bij honderden de kelken op. Hoger nog rezen de lange trotse leeuwenbekachtige planten met dikke vilten bladeren.

Zoekend speurde Johannes naar de fijne, bruinige blaadjes van de duinroos.

‘Waar is zij, Wistik, ik zie haar niet.’

‘Ik weet er niets van,’ zei Wistik. ‘Jij hebt het sleuteltje verborgen, ik niet.’

Waar de roos gebloeid had, was een veld vol gele teunisbloemen die wezenloos naar boven keken. Johannes vroeg hun en ook de leeuwenbekjes en andere toortsplanten – en hij vroeg het aan de kleine, driekleurige viooltjes op de zandgrond.

Maar niemand wist iets van de duinroos. Ze waren allemaal van deze zomer. Zelfs de lange verwaande toortsplant had niets gezien.

‘Ach, waar is zij? Waar is zij?’

‘Heb jij me nu ook al voor de gek gehouden?’ zei Wistik. ‘Ik dacht het wel, dat heb je altijd met mensen.’ En hij liet zich van Johannes’ schouder glijden en verdween tussen het helmgras.

Wanhopig staarde Johannes in de rondte, – daar stond een klein duinrozenstruikje.

‘Waar is de grote roos,’ vroeg Johannes, ‘die grote, die hier vroeger stond?’

‘Wij praten niet met mensen,’ zei het struikje.

Dat was het laatste wat hij hoorde, al het levende om hem heen zweeg, alleen de helmen suisden in de zachte avondwind.

‘Ben ik een mens?’ dacht Johannes. ‘Nee, dat kan niet, dat kan niet. Ik wil geen mens zijn. Ik haat de mensen.’

Hij was doodop en kon niet meer scherp waarnemen. Hij ging aan

de rand van 't veldje liggen, op het weke, grijze mos dat een vochtige, sterke geur verspreidde.

'Nu kan ik niet meer terugkeren, en zie ik Robinetta ook nooit meer terug. Ga ik niet dood, als zij er niet meer is? Kan ik blijven leven en een mens zijn, een mens zoals die anderen die mij uitlachten?'

Hij keek op en zag twee witte vlinders die van de kant van de ondergaande zon naar hem toe fladderden. Gespannen volgde hij hun vlucht. Zouden zij hem de weg wijzen? Zij vlogen over zijn hoofd, elkaar naderend en weer verlatend, om elkaar heen dwarrelend in wispelturig spel. Langzaam verwijderden zij zich van de zon en zweefden uiteindelijk over de rand van de duinen naar het bos, waarvan alleen de hoogste toppen nog kleurden in het avondlicht dat rood en intens schitterde onder de lange, sombere wolkenrijen. Johannes volgde ze. Maar toen ze boven de eerste bomen waren, zag hij hoe een donkere schaduw hen in onhoorbare fladdervlucht achtervolgde en inhaalde. Het volgende ogenblik waren zij verdwenen. De zwarte schaduw schoot snel op hem toe en angstig bedekte hij zijn gezicht met z'n handen.

'Wel, vriendje! wat zit je daar te huilen?' klonk een scherpe, ironisch klinkende stem vlak naast hem. Johannes had een grote vleermuis op zich af zien komen, maar toen hij opkeek stond een zwart mannetje op het duin, niet veel groter dan hijzelf. Hij had een groot hoofd en grote oren die donker afstaken tegen de lichte avondhemel, en een mager figuurtje met dunne benen. Van zijn gezicht zag Johannes alleen de kleine schitterende ogen.

'Heb je iets verloren, kereltje? Dan zal ik je helpen zoeken.' Maar Johannes schudde zwiingend zijn hoofd.

'Kijk eens! Wil je die van mij hebben?' begon hij weer en opende zijn hand. Daarin zag Johannes iets wits, dat van tijd tot tijd even bewoog. Het waren de witte vlindertjes die stervend met de ge-

scheurde en gebroken vleugeltjes trilden. Johannes huiverde en angstig keek hij naar het vreemde wezen. 'Wie bent u?' vroeg hij. 'Wou je mijn naam weten, ventje? Nu, zeg maar Pluizer, gewoon Pluizer. Ik heb nog wel mooiere namen, maar die begrijp je toch niet.'

'Bent u een mens?'

'Wel, nu nog mooier! Zijn dit geen armen en benen? En kijk eens wat een hoofd! - en nu vraagt zo'n jongen nóg of ik een mens ben. Maar Johannes!' En het mannetje lachte met een piepend, doordringend geluid.

'Hoe weet u wie ik ben?' vroeg Johannes.

'O, dat is voor mij een kleinigheid. Ik weet nog veel meer. Ik weet ook waar je vandaan komt en wat je hier komt doen Ik weet verbazend veel, bijna alles.'

'Ach, mijnheer Pluizer...'

'Pluizer, gewoon Pluizer alsjeblieft, geen beleefdheden.'

'Weet u dan ook...' Maar Johannes zweeg plotseling. 'Het is een mens,' dacht hij.

'Van je sleutel, bedoel je? Wel zeker!'

'Maar ik wist niet dat mensen daarvan konden weten.'

'Domme jongen! En Wistik heeft het al aan zo velen verklapt.'

'Kent u Wistik dan ook?'

'O, ja! een van mijn beste vrienden, en ik heb veel vrienden. Maar ik wist dat ook zonder Wistik. Ik weet veel meer dan Wistik. Wistik is een goed ventje, maar dom, buitengewoon dom. Ik niet! Helemaal niet!'

En Pluizer klopte zelfvoldaan met zijn magere handje op zijn grote hoofd.

'Weet je, Johannes,' ging hij verder, 'wat een groot gebrek van Wistik is? Maar je moet het hem nooit zeggen, want dan wordt hij erg boos.'

‘Nu, wat dan?’ vroeg Johannes.

‘Hij bestaat niet. Dat is een groot gebrek, maar hij wil het niet weten. En hij zegt van mij dat ik niet besta, maar dat liegt hij. En of ik besta! Zeker weten!’

En Pluizer stak de vliedertjes in zijn zak en ging plotseling op zijn hoofd staan. Toen grijsde hij gemeen en stak zijn lange tong uit. Johannes, die zich toch al niet zo op z'n gemak voelde, zo alleen met dit wonderlijke wezen bij de invallende schemering in het eenzame duin, rilde nu van angst.

‘Dit is een alleraardigste manier om de wereld te bekijken,’ zei Pluizer, nog steeds op zijn hoofd staand. ‘Als je wilt kan ik het je ook leren. Je ziet alles veel scherper en veel natuurlijker.’ En hij spartelde met zijn spillebeentjes in de lucht en draaide zich op zijn handen om. Toen de rode avondgloed op het omgekeerde gelaat viel, vond Johannes dit een afschuwelijk gezicht: de kleine oogjes knipperden in het licht en lieten het wit van de achterkant van zijn ogen zien.

‘Zie je, zo lijken de wolken de grond en de aarde het deksel van de wereld. Dat kun je evengoed volhouden als het tegenovergestelde. Boven of onder is er toch niet. Op die wolken zou het leuk wandelen zijn.’

Johannes keek naar de lange wolken. Hij vond dat ze op een geploegd land leken met rode voren, alsof er bloed uit opwelde. Boven de zee straalde de poort van de wolkgrot.

‘Kun je daar naar toe gaan en daarin komen?’ vroeg hij.

‘Gekheid!’ zei Pluizer en stond eensklaps weer op zijn benen, tot grote opluchting van Johannes. Als je daar bent is het precies als hier en al dat moois lijkt steeds een eindje verder. In die mooie wolken dáár is het mistig, grijs en koud.’

‘Ik geloof u niet,’ zei Johannes; ‘nu zie ik pas goed dat u een mens bent.’

‘Och kom! Geloof je mij niet, beste jongen, omdat ik een mens ben?’

En wat ben je zelf dan wel niet voor bijzonders?’

‘Oh, Pluizer, ben ik zelf ook een mens?’

‘Wat dacht je! Een elf? Elfen worden niet verliefd.’ En Pluizer ging vlak voor Johannes zitten, de benen onder zich gekruist, en grijnsde hem strak aan. Johannes voelde zich onbeschrijflijk beklemd en verlegen onder die blik en had zich wel willen verstoppen of onzichtbaar maken. Maar hij kon zijn ogen niet meer afwenden.

‘Alleen mensen worden verliefd, Johannes, hoor je! - en dat is maar goed ook, anders waren ze er allang niet meer. En jij bent tot over je oren verliefd al ben je nog zo klein. Aan wie denk je op het ogenblik?’

‘Aan Robinetta!’ fluisterde Johannes nauwelijks hoorbaar.

‘Naar wie verlang je het meest?’

‘Robinetta!’

‘Zonder wie denk je niet te kunnen leven?’

Johannes’ lippen bewogen geluidloos: ‘Robinetta!’

‘Zie je nu wel, mannetje’ grinnikte Pluizer, ‘wat verbeeld je je dan een elf te zijn? Elfen worden niet verliefd op mensenkinderen.’

‘Maar het was Windekind...’ stamelde Johannes in zijn verlegenheid. Toen keek Pluizer ontzettend vals en greep Johannes met zijn benige handjes bij zijn oren.

‘Wat is dat voor onzin! Wou je mij met die snuiter bangmaken? Die is nog veel dommer dan Wistik, veel dommer. Hij weet er niets van. En wat erger is, hij bestaat helemaal niet en heeft ook nooit bestaan. Ik besta alleen, begrijp je? En als je mij niet gelooft, zal ik het je laten voelen dat ik er ben.’ En hij trok de arme Johannes hard aan zijn oren. Deze riep: ‘Maar ik heb hem toch zo lang gekend, en ik ben zo’n eind met hem weggeweest.’

‘Gedroomd heb je, zeg ik je. Waar is dan die rozenstruik en je sleuteltje hè? Maar nu droom je niet, voel je wel?’

‘Au!’ riep Johannes, want Pluizer kneep hem.

Het was al donker en de vleermuizen vlogen nu dicht langs hun hoofden en piepten schril. De lucht was zwart en zwaar, geen blad in het bos bewoog.

‘Mag ik naar huis gaan?’ smeekte Johannes. ‘Naar mijn vader?’

‘Je vader? Wat wil je daar doen?’ zei Pluizer. ‘Die man zal je wel vriendelijk ontvangen nadat je zo lang bent weggebleven.’

‘Ik verlang naar huis,’ zei Johannes, en hij dacht aan de huiskamer met het heldere lamplicht, waar hij zo vaak bij zijn vader zat, luis-terend naar het krassen van zijn pen. Daar was het vredig en gezellig.

‘Ja, dan had je maar niet weg moeten gaan en weg moeten blijven ter wille van die malle snuiter die niet eens bestaat. Nu is het te laat. En het maakt nu ook niet meer uit, ik zal wel voor je zorgen. Of ik het nou doe of je vader, dat is toch eigenlijk precies hetzelfde. Zo’n vader, dat is toch maar verbeelding. Heb je hem soms zelf uitgezocht? Denk je dat er geen anderen zijn, even goed en even knap? Ik ben net zo goed maar veel knapper, veel knapper.’

Johannes kon de moed niet meer opbrengen om te antwoorden, hij sloot zijn ogen en knikte flauwtjes.

‘En bij die Robinetta moet je het ook niet zoeken,’ ging het mannetje verder. Hij legde zijn handen op Johannes’ schouders en praatte dicht tegen zijn oor. ‘Dat kind hield je net zo goed voor de gek als die anderen. Heb je niet gezien hoe ze in de hoek bleef zitten en geen woord zei toen je werd uitgelachen? Ze is niets beter dan de rest. Ze vond je een aardig jongetje en heeft met je gespeeld, zoals ze met een meikever zou spelen. Het kon haar niets schelen dat je wegging. En van dat boekje wist ze niets. Maar ik wel, ik weet waar het is en ik zal je helpen zoeken. Ik weet bijna alles.’

En Johannes begon hem te geloven.

‘Ga je met mij mee? Wil je met mij zoeken?’

‘Ik ben zo moe,’ zei Johannes, ‘laat mij ergens slapen.’

MISVERSTAND!

‘Ik houd anders niet van slapen,’ zei Pluizer, ‘daar ben ik te levendig voor, een mens moet altijd kijken en denken. Maar ik zal je een poosje met rust laten. Tot morgen.’

Toen zette hij zijn vriendelijkste gezicht op en Johannes keek strak in zijn glinsterende oogjes tot hij niets anders meer zag. Zijn hoofd werd zwaar, hij leunde tegen de bemoste duinhelling. De oogjes schenen verder en verder te lichten, totdat zij sterren waren aan de zwarte hemel; het was alsof hij het geluid van verre stemmen hoorde, alsof de aarde zich onder hem verwijderde, toen hield zijn denken op.

De kleine Johannes 1893

Boekband Edzard Koning

HOOFDSTUK X

Pluizer – het koele verstand

NOG VOOR HIJ GOED EN WEL ONTWAAKT WAS, HAD HIJ EEN VAAG besef dat er iets bijzonders met hem was gebeurd terwijl hij sliep. Maar hij had geen zin om er achter komen en om zich heen te kijken. Hij wilde weer terug in de droom, die als een trage nevel langzaam wegtrok en waarin Robinetta weer naar hem toe was gekomen en hem over zijn haar had gestreken, zoals vroeger. En waarin hij zijn vader weer had gezien en Presto, in de tuin met de vijver.

‘Au!’ hij voelde pijn. Wie deed dat? Johannes opende zijn ogen en zag in de grauwe morgenschemering een klein mensje vlak bij zich, dat hem aan zijn haren trok. Hij lag in een bed en het licht was mat en ongelijk, zoals in een kamer.

Door het gezicht dat zich over hem heenboog schoot hem al de ellende en somberheid van gisteren weer te binnen. Het was Pluizers gezicht, minder spookachtig, meer menselijk, maar nog even lelijk en angstaanjagend als de vorige avond.

‘Ach nee! Laat mij toch dromen,’ zei hij.

Maar Pluizer schudde hem wakker: ‘Zit niet te beuzelen, luiwammes, dromen is dwaasheid, daarmee kom je niet verder. Een mens moet werken, denken en zoeken. Daar ben je een mens voor.’

‘Ik wil geen mens zijn. Ik wil dromen.’

‘Dat helpt niet. Je moet. Je bent nu onder mijn hoede en met mij samen zul je werken en zoeken. Alleen met mij kun je vinden wat je verlangt. En ik zal je niet verlaten tot wij het gevonden hebben.’

Johannes voelde een doffe afkeer. Maar het was alsof een overmacht hem beetpakte en dwong. Willoos gaf hij zich over.

Weg waren duinen, bomen en bloemen. Hij was in een klein, schemerig verlicht kamertje en daarbuiten zag hij, zo ver hij zien kon, huizen, huizen en nog eens huizen, somber en grauw, in lange een-tonige rijen.

Rook steeg overal op in dikke kronkels en sloeg als een bruinige nevel neer in de straten. En op die straten liepen de mensen als grote, zwarte mieren haastig door elkaar. Een verward geroezemoes steeg dof en aanhoudend uit hun massa op.

‘Kijk Johannes,’ zei Pluizer, ‘is dat nou niet leuk? Dat zijn nu allemaal mensen en al die huizen, zo ver als je zien kunt, nog verder dan die blauwe toren daar, zijn ook vol mensen, van boven tot beneden. Is dat niet vreemd? Dit is nog eens wat anders dan een mierenhoop.’ Johannes luisterde met angstige nieuwsgierigheid, alsof hem een groot, verschrikkelijk ondiep werd vertoond. Het leek alsof hij op de rug van het monster stond, het zwarte bloed door de dikke aderen zag stromen en de donkere adem uit honderd neusgaten zag stijgen. En hij werd bang voor het onheilspellend grommen van de indrukwekkende stem.

‘Kijk hoe hard al die mensen lopen, Johannes,’ ging Pluizer verder. ‘Je kunt zien dat zij haast hebben en iets zoeken, nietwaar? Maar het is grappig, niemand weet precies wat hij nou zoekt. Als ze nu een poosje gezocht hebben, dan komen ze iemand tegen en die heet Hein...’

‘Wie is dat?’ vroeg Johannes.

‘O! Een goede kennis van me. Ik zal je hem wel eens aan je voorstellen. Nu, die Hein zegt dan: ‘Zoek je mij?’ Daarop zeggen de meesten gewoonlijk: ‘Oh nee!... jou bedoel ik niet!’ Maar dan antwoordt Hein weer: ‘Er is toch niets anders te vinden dan mij.’ Dan moeten ze zich wel met Hein tevreden stellen.’

Johannes begreep dat hij over de dood sprak.

‘En gaat dat dan altijd, altijd zo?’

‘Jazeker, altijd. Er komen echter iedere dag weer massa’s nieuwen en die beginnen elke dag te zoeken, zonder te weten waarnaar. Ze zoeken en zoeken totdat ze eindelijk Hein vinden. Zo gaat het al een vrij lange tijd en zo zal het ook nog wel een poosje blijven.’

‘Zal ik ook niets anders vinden, Pluizer, niets anders dan...’

‘Ja, Hein zal jou zeker eens vinden maar dat doet er niet toe, zoeken maar! Altijd maar blijven zoeken!’

‘Maar het boekje dan, Pluizer, jij zou mij het boekje laten vinden.’

‘Wel, wie weet! Ik heb het niet tegengesproken. Wij moeten zoeken, zoeken. Wij weten tenminste waarnaar we zoeken. Dat heeft Wistik ons geleerd. En er zijn er die hun gehele leven zoeken om te weten waarnaar zij eigenlijk zoeken. Dat zijn de filosofen, Johannes. Maar als Hein komt, is het met hun zoek *óók* uit.’

‘Dat is vreselijk, Pluizer.’

‘O nee, helemaal niet. Hein is een hele goedge man. Maar hij wordt miskend.’

Iemand stommelde buiten de kamerdeur de trap op. Voetstappen klonken op de houten treden.

Klos, klos! Het gestommel kwam dichterbij. Toen tikte iemand tegen de deur en het was alsof ijzer op hout tikte.

Er kwam een grote man binnen. Hij had diepliggende ogen en lange, magere handen. Een koude tocht woei in het kamertje.

‘Kijk eens aan’ zei Pluizer, ‘bent u daar? Ga zitten! Wij hadden het net over u. Hoe gaat het met u?’

‘Druk, erg druk’ zei de lange man en wiste zich het koude zweet van het benige bleke voorhoofd.

Doodstil en verlegen staarde Johannes in de diepliggende ogen die strak op hem gericht waren. Het waren hele ernstige en donkere ogen, maar niet gemeen, niet vijandig. Na een tijdje kon hij weer rustig ademen en klopte zijn hart niet meer in zijn keel.

‘Dit is Johannes,’ zei Pluizer, ‘hij heeft over een bepaald boekje ge-

hoord waarin staat waarom alles is zoals het is, en dat boekje zullen wij nu samen gaan zoeken, nietwaar?’ Toen lachte Pluizer veelbetekenend.

‘Dat lijkt me een goed idee!’ zei de Dood vriendelijk en knikte Johannes toe.

‘Hij is bang dat hij het niet zal vinden, maar ik heb hem gezegd eerst maar eens goed te gaan zoeken.’

‘Zeker!’ zei de Dood, ‘ijverig zoeken is het beste.’

‘Hij dacht dat u zo angstaanjagend zou zijn. Nu kun je zien, Johannes, dat je je vergist hebt, nietwaar?’

‘Ach, ja’ zei de Dood vol begrip, ‘er wordt veel kwaad over mij gesproken. Ik zie er niet mooi uit maar ik bedoel het toch goed.’

Hij glimlachte flauw, zoals iemand die met ernstiger zaken bezig is dan waarover hij spreekt. Toen keerde zijn donkere blik zich van Johannes af naar buiten en dwaalde nadenkend over de grote stad.

Geruime tijd durfde Johannes niets meer te zeggen, eindelijk zei hij zacht: ‘Gaat u mij nu meenemen?’

‘Hoe kom je dáár bij, mijn jongen?’ zei de Dood, opkijkend uit zijn mijmeringen: ‘Nee, nu nog niet. Je moet opgroeien en een goed mens worden.’

‘Ik wil geen mens worden zoals de anderen.’

‘Kom kom!’ zei de Dood, ‘daar is niets aan te doen.’

Je kon horen dat dit een dagelijkse uitdrukking van hem was. Hij ging verder: ‘Mijn vriend Pluizer kan je leren hoe je een goed mens kunt worden. Dat kan op verschillende manieren, maar zoals Pluizer het doet is ook prima. Het is wenselijk en ook iets heel moois om een goed mens te zijn. Daar moet je niet op neerkijken, mannetje!’

‘Zoeken, denken, kijken!’ zei Pluizer.

‘Zeker, zeker!’ zei de Dood, en toen tegen Pluizer: ‘Naar wie ga je hem brengen?’

‘Bij dokter Cijfer, mijn oud-leerling.’

‘Ach ja! Dat is een goede leerling. Dat is een heel goed voorbeeld van een mens. Bijna volmaakt in zijn soort.’

‘Zal ik Robinetta terugzien?’ vroeg Johannes bevend.

‘Wie bedoelt het ventje?’ vroeg de Dood.

‘Oh! Hij is al eens verliefd geweest en verbeeldde zich toen een elf te zijn, ha! ha! ha!’ lachte Pluizer geniepig.

‘Nee beste jongen, dat gaat niet!’ zei de Dood, ‘die dingen zul je bij dokter Cijfer wel afleren. Wie zoekt wat jij zoekt, moet al het andere verliezen. Het is alles of niets.’

‘Ik zal een mens uit één stuk van hem maken, ik zal hem eens laten zien wat eigenlijk verliefdheid is, dan zal hij er zich wel doorheen pluizen.’

En Pluizer lachte vrolijk, de Dood richtte weer zijn zwarte ogen op de arme Johannes, die met moeite zijn snikken bedwong. Want hij schaamde zich voor de Dood.

Deze stond plotseling op. ‘Ik moet gaan,’ zei hij, ‘ik verdoe mijn tijd. Er is hier veel te doen. Goededag, Johannes! Wij zien elkaar nog wel. Je hoeft niet bang voor me zijn.’

‘Ik ben niet bang voor u, ik wil dat u mij meeneemt. Toe! Neem mij alstublieft mee!’

Maar de Dood wees hem zacht terug, hij was dergelijke vragen gewend.

Nee! Johannes, ga aan je werk, zoek en zie! Vraag mij niets meer. Ik vraag maar één keer, en dan is het de juiste tijd.’

Toen hij verdwenen was, gedroeg Pluizer zich weer zeer buitensporig. Hij sprong over stoelen, buitelde over de grond, kroop op de kast en de schoorsteenmantel en voerde halsbrekende toeren uit in de open vensters.

‘Dat was nu Hein, mijn goede vriend Hein!’ riep hij, ‘vond je hem niet aardig? Hij ziet er een beetje lelijk en mopperig uit, maar hij kan ook heel vrolijk zijn als hij plezier heeft in zijn werk. Maar vaak

verveelt het hem. 't Is ook wel een beetje eentonig.'

'Wie vertelt hem waar hij naartoe moet gaan?'

Pluizer gluurde Johannes vals en onderzoekend aan.

'Waarom vraag je dat? Hij gaat zijn eigen gang, hij pakt wie hij pakken kan.'

Later heeft Johannes het wel anders gezien, maar nu wist hij nog niet beter of Pluizer sprak in alles de waarheid.

Zij gingen de straat op en liepen door de krioelende menigte. De zwarte mensen bewogen door elkaar heen. Ze lachten en praatten zo vrolijk dat Johannes zich verwonderde. Hij zag hoe Pluizer iedereen toeknikte, maar niemand beantwoordde de groet, iedereen keek vóór zich alsof ze niets gezien hadden.

'Ze lopen nu te lachen,' zei Pluizer, 'alsof ze me geen van allen kennen. Maar dat lijkt maar zo. Als ik alleen met ze ben, kunnen ze mij niet negeren en dan zijn ze ook niet zo vrolijk.' En onder het lopen merkte Johannes dat er iemand achter hem liep. Als hij omkeek zag hij de lange, bleke man, die met grote, onhoorbare stappen tussen de mensen liep. Hij knikte Johannes toe.

'Zien de mensen hem ook?' vroeg Johannes aan Pluizer.

'Jazeker! Allemaal. Maar zij willen hem ook niet kennen. Wel, ik laat ze in die waan!'

De drukte en het rumoer brachten Johannes in een soort verdoving die hem zijn verdriet deed vergeten. De smalle straten en de hoge huizen die het hemelblauw in rechte stroken verdeelden, de mensen die links en rechts van hem liepen, het slepen van de voetstappen en het ratelen van de wagens op de straatstenen verstoorden de oude visioenen en de droom van die nacht, zoals een storm de beelden in een waterspiegel. Het leek alsof er niets anders bestond dan muren, ramen en mensen.

Het was of hij mee moest doen, mee moest draven in het rusteloze, ademloze gewoel.

Zij kwamen in een stille buurt waar een groot huis stond met grauwe, sobere ramen. Het zag er streng en onvriendelijk uit. Daarbinnen was het stil en rook Johannes een mengeling van vreemde, scherpe geuren, met een overheersende bedompte kelderlucht. In een kamer vol wonderlijke gereedschappen zat een eenzame man. Hij was omringd door boeken, glazen en koperen voorwerpen, allemaal onbekend voor Johannes. Er viel een enkele zonnestraal over zijn hoofd heen in de kamer die fonkelde op flessen met mooi gekleurde stoffen. De man tuurde ingespannen door een koperen buis en keek niet op.

Toen Johannes dichterbij kwam hoorde hij hem mompelen: ‘Wistik! Wistik!’

Naast de man, op een lang zwart bankje, lag iets wits en wolligs, dat Johannes niet zo goed kon onderscheiden.

‘Goedemorgen, dokter!’ zei Pluizer, maar de dokter keek nog niet op. Toen schrok Johannes, want het witte voorwerp waarnaar hij ingespannen keek, kwam opeens krampachtig rukkend in beweging. Wat hij zag, was het witte buikdons van een konijntje. Het kopje met de beweeglijke neus lag achterover in ijzer geklemd, en de vier pootjes waren stevig aan elkaar gebonden. Kort duurde de wanhopige poging om zich te bevrijden, toen lag het beestje weer stil en alleen de snelkloppende beweging van het bloedige keeltje toonde dat hij nog leefde.

Johannes zag het ronde, vriendelijke oog dat zo open staarde in machteloze angst en het was of hij het herkende. Ach! Was dat niet het zachte lijfje waartegen hij gerust had in die eerste, gelukzalige elfennacht? Oude herinneringen kwamen met kracht bij hem naar boven. ‘Wacht! Wacht! Arm konijntje, ik zal je helpen.’ En vlug probeerde hij de koordjes los te knopen die de tere pootjes striemden. Zijn beide handen werden tegelijk vastgegrepen en een scherpe lach klonk in zijn oor.

‘Wat heeft dat te betekenen, Johannes? Ben je nog zó kinderachtig? Wat moet de dokter wel niet van je denken!’

‘Wat wil die jongen? Wat doet hij hier?’ vroeg de dokter verbaasd. Hij wil een mens worden, daarom bracht ik hem naar u toe. Maar hij is nog wat klein en kinderachtig. Dit is niet de manier om te vinden wat je zoekt, Johannes!’

‘Nee! dit is niet de manier,’ zei de dokter.

‘Dokter! Maak dat konijntje los!’

Maar Pluizer kneep hem hard in zijn beide handen, zodat hij ineenkromp van de pijn.

‘Wat hebben wij afgesproken, mannetje?’ siste hij hem in zijn oor.

‘Wij zouden toch zoeken, weet je nog wel? We zijn hier niet in de duinen, bij Windekind en die stomme dieren. Wij zouden mensen zijn, mensen! begrijp je. Als je een kind wilt blijven, als je niet sterk genoeg bent om mij te helpen, laat ik je gaan, dan zoek je het zelf maar uit!’

Johannes zweeg en accepteerde het. Hij wilde sterk zijn. Hij sloot zijn ogen om het konijntje niet te zien.

‘Beste jongen’ zei de dokter, ‘je bent nog wat te overgevoelig om te beginnen. Het is waar, het is de eerste keer naar om te zien. Zelf zie ik het ook niet graag en doe het zo weinig mogelijk. Maar het moet nu eenmaal. En je moet begrijpen: wij zijn mensen en geen dieren. De vooruitgang van de mensheid en van de wetenschap staat boven het leven van een paar konijnen.’

‘Hoor je!’ zei Pluizer, ‘de wetenschap en de mensheid!’

‘De man van de wetenschap,’ ging de dokter verder, ‘staat hoger dan alle andere mensen. Maar hij moet dan ook de kleine gevoeligheden van de gewone mensen loslaten voor dat éne grote: de wetenschap. Wil jij zo’n mens worden? Is dat je roeping mijn jongen?’

Johannes wist het niet, hij wist niet wat een roeping was, netzomin als de meikever dat wist.

‘Ik wil het boekje vinden’ zei hij, ‘het boekje waar Wistik over sprak.’

De dokter keek verbaasd en vroeg: ‘Wistik?’

Maar Pluizer zei snel: ‘Hij wil het, dokter, ik weet het wel. Hij wil de hoogste wijsheid zoeken, hij wil de kern van de dingen begrijpen.’

Johannes knikte. ‘Ja!’ Voor zover hij het begreep, was dat zijn bedoeling.

‘Nu, dan moet je sterk zijn, Johannes, en niet klein en sentimenteel. Dan zal ik je helpen. Maar bedenk: alles of niets.’

En Johannes hielp met trillende handen de losgemaakte koorden weer vaster om de pootjes van het konijntje te strikken.

De kleine Johannes 1898

Boekband en verluchtingen Edzard Koning

HOOFDSTUK XI

Met Pluizer de wereld in – de tocht langs de graven

‘WIJ ZULLEN WEL ZIEN’ ZEI PLUIZER ‘OF IK JE NIET NET ZOVEEL MOOIS KAN LATEN ZIEN ALS WINDEKIND.’

Toen zij de dokter goededag hadden gezegd en beloofd hadden dat ze snel weer terug zouden komen, leidde Pluizer Johannes rond door alle hoeken van de grote stad. Hij liet hem zien hoe het grote monster leefde, hoe het ademde en at, hoe het zichzelf opslokte en weer uitbraakte.

Hij had een voorliefde voor de sombere achterbuurten, waar de mensen dicht opeengepakt woonden, waar alles grauw en groezelig en de lucht zwaar en bedompt was.

Hij ging mee in een van de grote fabrieken waaruit de rook opsteeg die Johannes de eerste dag gezien had. Er heerste een oorverdovend lawaai, overal rammelde, ratelde, stampte en dreunde het, grote wielen draaiden en lange drijfriemen schoven slingerend voort. Muren en grond zagen zwart, de ramen waren vuil of gebroken. Hoog staken de geweldige schoorstenen boven het zwarte gebouw uit en braakten dikke, kronkelende rookzuilen uit. In dat gewoel van raderen en machines zag Johannes veel mensen met een bleek gezicht, met zwarte handen en kleren, zwijgend en rusteloos werken.

‘Wie zijn dat?’ vroeg hij.

‘Radertjes, ook radertjes,’ lachte Pluizer, ‘of mensen, als je wilt. Wat ze daar doen dat doen ze dag in dag uit. Je kunt ook op die manier mens zijn.’

Zij liepen door vuile straatjes, waar het strookje hemelblauw zo smal leek als een vinger en ook nog eens verduisterd werd door bui-

ten gehangen kleren. Het krioelde daar van de mensen. Ze verdrongen elkaar, schreeuwden, lachten en zongen. In de huizen waren de kamertjes zo klein, zo donker en bedompt, dat Johannes er nauwelijks durfde te ademen. Hij zag haveloze kinderen over de kale vloer kruipen en jonge meisjes met verwilderd haar die liedjes neurieden voor magere en bleke baby's. Hij hoorde geruzie en scheldpartijen, en alle gezichten om hem heen zagen er moe of dom en onverschillig uit.

Deze donkere kant van de samenleving greep Johannes erg aan. Het was zo anders dan zijn eigen verdriet en daarom schaamde hij zich.¹ 'Pluizer,' vroeg hij, 'hebben die mensen altijd zo geleefd, zo akelig en ellendig? Ook toen ik...'

Hij durfde niet verder te gaan.

'Jazeker, en dat is maar goed ook. Zij leven helemaal niet zo akelig en ellendig, ze zijn het zo gewend en weten niet beter. Het is dom en onverschillig vee. Kijk eens naar die twee vrouwen die daar voor hun deur zitten! Ze kijken net zo tevreden hun vuile straat in als jij vroeger naar de duinen! Om die mensen hoef je niet te huilen. Dan kun je ook wel om de mollen huilen, omdat die nooit het daglicht zien.'

Johannes wist niets terug te zeggen en begreep ook niet waarom hij toch moest huilen.

Te midden van het luidruchtige gezwoeg en gewoel zag hij steeds maar weer de bleke, hologige man voortschrijden met geluidloze tred.

'Toch een goede man, nietwaar?' zei Pluizer, 'de mensen hieruit weg te halen. Maar ondanks dat zijn de mensen toch even bang voor hem.'

1 Hoe had hij ooit kunnen dwalen en dromen in de zonnige buitenlucht terwijl hier zoveel mensen door een troosteloos bestaan werden voortgesleept? (Jan Ligthart)

Toen de nacht was ingevallen en de honderden lichtjes in de wind flikkerden en hun wiebelende beelden in het donkere water weerkaatsten, liepen ze samen door de stille straten. De oude hoge huizen leken vermoeid tegen elkaar aan te leunen. De meeste mensen sliepen al, maar hier en daar schemerde nog een venster met een matte, gele glans.

Pluizer vertelde Johannes lange verhalen over de mensen achter die gevels, over de pijn die daar werd geleden en over strijd tussen ellende en levenslust die daar gestreden werd. Niets werd Johannes bespaard. De somberste en de meest ordinaire en schunnige vertelsels zocht hij uit. Hij grinnikte van plezier als hij zag hoe Johannes door zijn verschrikkelijke verhalen werd geraakt en bleek en zwijgend verder liep.

‘Pluizer,’ vroeg hij opeens, ‘wat weet jij van het Grote Licht?’

Hij dacht dat die vraag hem zou redden uit de duisternis die zich steeds dichter en drukkender om hem heen sloot.

‘Praatjes, praatjes van Windekind!’ zei Pluizer. ‘Hersenspinsels en dromerijen! Er zijn alleen mensen, en ikzelf. Dacht je dat er een God of zo iets was die er plezier in had om over deze rommel te regeren? Als er zo’n groot licht bestaat zouden er niet zo veel in het donker leven.’

‘En de sterren, die sterren dan,’ probeerde Johannes alsof hij verwachtte dat die zichtbare grootheid de armoede om hem heen kon verzachten.

‘Die sterren? Weet je wel waarover je praat, ventje? Dat zijn geen lichtjes daarboven, zoals de lantaarns die je hier om je heen ziet. Dat zijn allemaal werelden, allemaal vele malen groter dan onze wereld met haar duizenden steden. En daartussen zweven wij als een klein stofje.

Er is geen onder of boven, aan alle kanten zijn werelden, alleen maar werelden en dat houdt nooit, maar dan ook nooit op.’

‘Nee! Nee!’ riep Johannes angstig, ‘niet zeggen, niet zeggen! Ik zie lichtjes op een groot donker veld boven mij.’

‘Ja, je kunt niets anders zien dan lichtjes. Al staarde je je hele leven omhoog, niets anders zou je zien dan lichtjes op een donker veld boven je. Maar je kunt, je moet weten dat het werelden zijn waarbij onze eigen aardbol niets voorstelt, een kluitje met armzalige wriemelende mensen, meer niet. Gedoemd om te verdwijnen. Spreek dus niet van ‘de sterren’ alsof het er maar een paar zouden zijn, onzin.’

Johannes kon geen woord meer uitbrengen. De grootsheid die het mindere zou verheffen maakte hem sprakeloos.

‘Kom op,’ zei Pluizer, ‘we moeten nu maar iets vrolijkers gaan zien.’ Golven van liefelijk voortslepende muziek kwamen er hen tegemoet. Aan een donkere gracht stond een groot huis, en vanuit de hoge vensters straalde een fel licht. Een lange stoet rijtuiggen stond voor het huis. De zilveren knoppen op het tuig glinsterden en de lak van de wagens glom. Het trappelen van de paarden klonk hol door de nachtelijke stilte en hun hoofden knikten: ja! ja!

Binnen was het een en al licht. Knipperend met zijn ogen staarde Johannes in de schittering van de honderden vlammetjes, bonte kleuren, spiegels en bloemen. Vage figuren schuifelden langs de ramen, naar elkaar buigend, lachend en gebarend. Tot ver achter in de grote kamers bewogen mooi aangeklede mensen, soms langzaam en wulps en dan weer vurig met heftige bewegingen. Rumoer, gelach en opgewonden stemmen drongen door tot op de gracht, meegevoerd op de golven van onvaste, verdovende muziek die Johannes al op een afstand gehoord had. Op straat onder de ramen stonden een paar donkere figuren. Hun gezichten werden vreemd en ongelijk verlicht door de glans waarin zij begerig staarden.

‘Wat mooi!’ riep Johannes verrukt bij het zien van de kleuren, het licht en de bloemen. ‘Wat gebeurt daar? Mogen wij naar binnen?’

‘Dus dit vind je spannender dan een konijnenhol? Kijk toch eens hoe die mensen lachen, bewegen en schitteren. Kijk hoe chic de mannen gekleed gaan en hoe mooi de vrouwen eruit zien met al hun spulletjes. Ze dansen alsof hun leven er vanaf hangt.’

Johannes dacht terug aan het feest in het konijnenhol, veel van wat hij hier zag had hij daar ook gezien. Maar alles was hier veel groter en schitterender. De jonge vrouwen met hun mooie kleren leken wel elfen als zij hun slanke armen ophieven en met hun hoofd een beetje schuin ronddraaiden in de dans. Bedienden gingen rond met bladen vol drank die zij al buigend aanboden.

‘Wat mooi! Wat mooi!’ riep Johannes uit.

‘Ja, mooi hè, vind je ook niet?’ zei Pluizer. ‘Maar je moet nu ook eens wat verder kijken dan je neus langs is. Je ziet nu alleen maar lachende en lieve gezichten, toch? Nu, de meeste van die lachjes zijn onecht. Die vriendelijke oude dametjes zitten daar als hengelaars rond een vijver. De jonge vrouwen zijn het aas en de mannen zijn de vissen. En hoe lief ze ook tegen elkaar doen, ze gunnen elkaar niets. En als een van de meisjes extra veel plezier heeft, dan komt dat omdat ze nog mooier is gekleed of nog meer jongens om zich heen lokt dan de andere meisjes. En de jongens vergapen zich aan de blote armen en lage bloesjes. Achter al die lachende ogen en vriendelijke praatjes schuilt iets heel anders. Zelfs de keurige knechten dachten lang zo keurig niet als zij eruit zagen. Als opeens duidelijk zou worden wat ze werkelijk dachten... dan was het snel uit met de pret!’

Toen Pluizer hem hierop wees, zag Johannes duidelijk de gemaaktheid in de gezichten en van de gebaren. Hij zag de ijdelheid, jaloezie en verveling soms even door het masker heen breken.

‘Nou, ja’ zei Pluizer, ‘we moeten ze maar gewoon hun gang laten gaan. Gun die mensen hun pleziertjes.’

Johannes voelde plotseling dat er iemand achter hem stond. Hij keek om en zag de bekende magere gestalte. Het bleke gezicht werd grillig door de felle glans verlicht zodat de ogen diepe donkere plekken leken. Hij mompelde in zichzelf en wees met zijn vinger naar de verlichte kamer.

‘Kijk, hij zoekt er weer eentje uit...’

Johannes keek naar wie de vinger wees. Hij zag hoe een wat oudere vrouw tijdens het spreken even haar ogen sloot en haar hand naar haar hoofd bracht. Hij zag hoe het mooie jonge meisje even stopte met haar dansspasjes en hoe een rillinkje door haar lijfje schoot. Ze staarde eventjes wezenloos voor zich uit.

‘Wanneer?’ vroeg Pluizer aan de Dood.

‘Dat is mijn zaak.’

‘Ik wilde eigenlijk Johannes ditzelfde gezelschap nog een keertje laten zien,’ zei Pluizer en grijnzend knipoogde hij... ‘Kan dat?’

‘Vanavond nog?’ vroeg de Dood.

‘Ja, waarom niet’ antwoordde Pluizer. ‘Daar is uur noch tijd. Wat nu is, is er altijd geweest, en wat zal worden is er ook al.’ [De prachtige bloei draagt de dood al met zich mee.]

‘Ik kan niet mee,’ zei de Dood, ‘ik heb het veel te druk. Maar noem de naam van wat wij beiden kennen, en je zult ook zonder mij de weg vinden.’

Ze liepen langs de eenzame grachten, de gaslantaarns flakkerden in de nachtwind en het koude donkere water sloeg tegen de walkant op. De muziek klonk zachter en zachter en verstierf uiteindelijk in de grote rust die over de stad lag.

Plotseling klonk vanuit de hoogte in zijn volle galmende bronzen klank een hard en jubelend lied. Het viel plotseling neer vanaf de hoge toren op de slapende stad en in de droeve duistere ziel van de kleine Johannes. Verwonderd keek hij op. Het klokkengezang hield aan met een heldere en warme klank die zich juichend leek te ver-

heffen in de doodse stilte. De vrolijke tonen klonken onwerkelijk, een feestlied tussen de stille slaap en donkere rouw.

‘Dat is de klok,’ zei Pluizer ‘en die is altijd even vrolijk, jaar in, jaar uit. Elk uur zingt zij haar lied met dezelfde kracht en opgewektheid. ’s Nachts klinkt het nog vrolijker dan overdag, alsof de klok juicht dat zij niet hoeft te slapen. Dat zij wel altijd door mag zingen terwijl onder haar duizenden mensen huilen en lijden. Maar ze klinkt op haar allervrolijkst als er iemand gestorven is.’

En nogmaals verhief zich de jubelende galm.

‘Ooit, Johannes’ vervolgde Pluizer, ‘zal achter zo’n venster in een stille kamer een zwak lichtje branden. Een droevig lichtje dat peinzend trilt en de schaduwen op de muur doet dansen. Het zal stil zijn in de kamer, geen gerucht behalve zo af en toe een onderdrukte snik. Er zal een bed staan met witte gordijnen eromheen, met lange schaduwen in de plooien. En in dat bed zal iets liggen, wit en stil. Dat zal de kleine Johannes geweest zijn. Oh, dan zal plotseling datzelfde lied luid en levendig die kamer inbreken en het eerste uur van zijn dood bezingen.’

Twaalf zware slagen dreunden met tussenpozen door de lucht. Bij de laatste slag kreeg Johannes opeens een gevoel alsof hij droomde. Hij liep niet meer – hij zweefde aan Pluizers hand een eind boven de straat. In flitsende vaart vlogen huizen en lantaarns voorbij. De huizen stonden nu minder dicht op elkaar. Ze vormden alleenstaande rijen met donkere, geheimzinnige gaten ertussen waar het gaslicht kuilen, plassen, puin en balken grillig verlichtte. Na een tijdje kwamen ze bij een grote poort met zware zuilen en een hoog hek. In een oogwenk waren ze er overheen gezweefd en kwamen ze neer op vochtig gras naast een grote zandhoop. Johannes dacht in een tuin te zijn, want hij hoorde het rondruisen van de bomen.

‘Let nu goed op, Johannes, en zeg dan nog eens dat ik niet meer kan dan Windekind.’

Toen riep Pluizer luid een korte sombere naam die Johannes deed huiveren. Van alle kanten herhaalde de duisternis de klank en de wind joeg de klank gierend en draaiend omhoog totdat hij wegstierf in de hoge lucht.

En Johannes zag hoe de grassprietten tot boven zijn hoofd reikten, en hoe de kleine steen die zo-even nog aan zijn voeten lag hem nu het uitzicht benam. Pluizer, naast hem en even klein, pakte de steen met beide handen en keerde hem met al zijn krachten om. Een on-samenhangend geroep van kleine hoge stemmetjes steeg op van de blootgelegde grond.

‘Hé! Wie doet dat? Wat heeft dit te betekenen? Lomperd!’ klonk het door elkaar.

Johannes zag zwarte figuren haastig door elkaar lopen. Hij herkende de vlugge zwarte loopkever, de glimmende bruine oorworm met zijn fijne knijpers, pissebedden met hun ronde ruggetjes en slangachtige duizendpoten. In het midden trok een lange aardworm zich bliksemsnel in zijn gang terug.

Pluizer liep dwars door de tierende en scheldende bende naar het hol van de aardworm toe.

‘Hé, jij daar! Lange blote slungel! Kom eens tevoorschijn met je rode puntneus!’ riep Pluizer.

‘Wat moet je?’ vroeg de worm vanuit de diepte.

‘Jij moet eruit omdat ik erin wil, hoor je dat kale zandeter!’

Voorzichtig reikte de worm zijn spitse kop uit de opening en keek tastend om zich heen. En langzaam trok het toen zijn naakte en geringde lijf verder naar boven.

Pluizer keek in de rondte naar de andere dieren die nieuwsgierig om hem heen drongen.

‘Eén van jullie gaat mee om de gang te verlichten. Nee zwarte kever, jij bent te dik, en jij met je duizend poten zou me duizelig maken. Há, jij daar, oorworm! Jouw gezicht bevalt me wel. Ga mee en draag

het licht in je scharen! Loopkever, loop! En zoek een dwaallicht of haal een fakkel van rottend hout.’

De dieren hadden ontzag gekregen voor zijn gebiedende stem en zij gehoorzaamden.

Toen daalden zij af in de wormengang. Voorop de oorworm met het lichtende hout, dan Pluizer, dan Johannes. Het was eng en duister daar beneden. Flauwtjes kon Johannes de door het matte, blauwe schijnsel verlichte zandkorrels zien. Ze leken wel stenen zo groot, half doorschijnend, tot een gladde stevige muur geschuurd door het lichaam van de worm. Deze laatste volgde nieuwsgierig. Johannes zag achter zich haar spitse kop zich nu eens snel vooruit strekken en dan weer even wachtend tot het lange lijf strak aangetrokken was. Ze daalden zwijgend, lang en diep. Waar het pad voor Johannes te steil was steunde Pluizer hem. Er leek geen einde aan de tocht te komen, iedere keer weer nieuwe zandkorrels en nog steeds kroop de oorworm verder, zich kerend en buigend met de kronkelingen van de gang. Eindelijk werd de weg breder en weken de muren uiteen. De zandkorrels werden zwart en vochtig. Boven vormden ze een gewelf waarlangs waterdruppels glinsterende sporen trokken. Door het gewelf strekten boomwortels zich uit als verstijfde slangen.

Daar rees plotseling voor Johannes’ ogen een loodrechte muur op, zwart en hoog, die de gehele ruimte voor hem afsloot. De oorworm draaide zich om.

‘Ziezo! Nu is het van belang om achter die muur te komen. De worm zal wel weten hoe dat moet, die is hier thuis.’

‘Kom, wijs ons de weg!’ zei Pluizer.

Langzaam schoof de aardworm zijn geringde lijf tot bij de zwarte muur en betastte die zoekend. Johannes zag dat het hout was.

Hier en daar was het tot bruinachtige stof vervallen. Daar boorde de worm zich in en het lange, lenige lijf gleed in drie tussenpozen weg.

‘Nu jij!’ zei Pluizer en duwde Johannes in de kleine ronde opening.

Even dacht hij dat hij zou stikken in de zachte vochtige molm. Toen voelde hij zijn hoofd vrijkomen en werkte hij zich met moeite helemaal uit de opening los. Een grote ruimte leek hem te omgeven. De grond was hard en vochtig, de lucht dik en ondraaglijk benauwd. Johannes durfde nauwelijks te ademen en wachtte in onbeschrijflijke angst.

Hij hoorde Pluizers stem, die hol klonk als in een grote kelder.

‘Hier Johannes, volg me!’

Hij voelde hoe de grond onder zijn voeten oprees tot een berg. Aan Pluizers hand beklom hij die berg in een diepe duisternis. Het was alsof hij op een zacht kleed liep dat veerde onder zijn stappen. Hij strompelde over kuilen en heuvels terwijl hij Pluizer volgde die hem meetrok tot een vlakke plek waar hij zich vastklemde aan lange grasstengels die in zijn hand als buigzaam riet waren.

‘Hier staan wij goed! Licht!’ riep Pluizer.

Uit de verte kwam het matte licht opdagen, samen met zijn drager ging het op en neer. Hoe dichterbij kwam hoe meer het flauwe schijnsel de ruimte vervulde, des te vreselijker werd Johannes’ beklemming. – De berg die hij beklommen had was lang en wit. Het riet dat hij omklemde was bruin en krulde in glinsterende golven omlaag. Hij herkende de rechte gestalte van een mens en de kille vlakte waarop hij stond was het voorhoofd. Vlak voor hem lagen, als twee diepe donkere kuilen, de ingezonken ogen en het blauwe licht scheen op de dunne neus en de grauwe lippen, geopend in een akelige verstijfde dodenlach.

Uit Pluizers mond klonk een schrille lach die direct werd gesmoord in de vochtige houtwanden.

‘Dit is nu een verrassing, Johannes!’

De lange worm kwam aankruipen tussen de plooiën van de lijkwade. Hij kroop voorzichtig tegen de kin op en glipte over de strakke lippen in de zwarte mondholte.

‘Je vond haar de mooiste van het feest, mooier dan een elf. Toen stroomden er zoete geuren uit haar kleren en haren, toen lonkten haar ogen en lachten haar lippen. En kijk nu toch eens!’

Bij al zijn verbijstering was er toch ongeloof in de ogen van Johannes. Zo snel? Die pracht was zo-even, en nu al...?

‘Geloof je mij niet?’ grijnsde Pluizer. ‘Er ligt een halve eeuw tussen toen en nu. Er is uur noch tijd. Wat eenmaal was zal altijd zijn, en wat worden zal is er altijd geweest. Je kunt het niet denken, maar moet het geloven. Dit allemaal is de waarheid, alles wat ik je laat zien is waar! Dat kon Windekind niet zeggen.’

Grinnikend sprong Pluizer rond op het dodengelaat en dreef er op de afschuwelijkste wijze de spot mee. Hij zat op de wenkbrauw en trok bij de lange wimpers het ooglid op. Het oog dat Johannes zo vrolijk had zien schitteren staarde dof en rimpelig wit in het schemerlichtje.

‘Nu vooruit!’ riep Pluizer, ‘er valt nog meer te zien!’

De worm kroop langzaam uit de rechter mondhoek te voorschijn en de bange tocht werd voortgezet. Niet terug, maar langs nieuwe en net zo lange en sombere wegen.

‘Nu komt een oude,’ zei de aardworm toen er weer een zwarte wand de weg afsloot. ‘Deze is hier al heel lang.’

Het was minder erg dan de vorige keer. Johannes zag alleen een verwarde massa waaruit bruingekleurde beenderen staken. Honderden wormen en insecten waren er zwijgend bezig. Het licht zorgde voor opschudding.

‘Waar kom jij vandaan? Wie schijnt er hier met dat licht? Dat hebben wij niet nodig.’ En snel schoten zij weer weg tussen de plooiën en holtes. Maar zij herkenden een soortgenoot. ‘Ben je in die van hiernaast geweest?’ vroegen de wormen. ‘Het hout is nog hard.’ De eerste worm zei van niet. ‘Hij wil het buitenkansje voor zichzelf houden’ zei Pluizer zacht tegen Johannes.

En verder trokken zij, Pluizer gaf uitleg en wees degenen die Johannes kende aan. Er kwam een misvormd gezicht met starende uitpuilende ogen, dikke zwarte lippen en wangen. 'Dit was een deftige meneer' zei hij toen vrolijk, 'je had hem eens moeten zien, zo rijk, zo voornaam met al zijn verbeelding. Zijn opgeblazenheid heeft hij behouden.' En zo gingen ze verder. Er waren ook magere, uitgeeerde gestalten met wit haar dat blauw glinsterde in het zwakke licht. En kleine kinderen met grote hoofden en oud uitziende denkersgezichtjes. 'Kijk, die zijn pas na hun dood oud geworden!' zei Pluizer. Ze kwamen bij een man met een volle baard en opgetrokken lippen – zijn witte tanden blonken. Midden op het voorhoofd had hij een rond zwart gaatje. Hein heeft deze een handje geholpen. 'Waarom niet wat geduld? Hij was hier toch wel gekomen.'

En weer kwamen er gangen en nog meer gangen en weer rechte gestalten met strakke en grijnzende gezichten en roerloze, over elkaar gelegde handen. 'Nu ga ik niet meer verder' zei de oorworm, 'ik ken de weg hier niet meer.' 'Laten we teruggaan' zei de worm. 'Nog één, nog ééntje!' riep Pluizer. En verder ging de tocht. 'Alles wat je ziet bestaat,' zei Pluizer terwijl ze verder trokken, 'het is allemaal waar. Eén ding alleen is niet waar. Dat ben jezelf, Johannes. Jij bent hier niet, en je kunt hier niet zijn.' En hij barstte in schaterlachen uit toen hij de angstige en verstijfde blik van Johannes zag toen hij die woorden uitsprak.

'Dit is de laatste! Werkelijk de laatste!'

'De gang loopt dood, ik ga niet verder,' zei de oorworm chagrijnig. 'Ik wil verder!' zei Pluizer, en waar de gang eindigde begon hij met beide handen te graven. 'Help mij, Johannes!'

Willoos in zijn ellende, gehoorzaamde hij en groef de vochtige, fijne aarde weg.

Zwijgend en zwoegend werkten zij door, totdat het zwarte hout kwam.

De pier had zijn geringde kop ingetrokken en was achteruit verdwenen. De oorworm liet het licht vallen en ging terug.

‘Zij komen er niet in, het hout is te nieuw,’ zei hij toen hij vertrok. ‘Ik wil,’ zei Pluizer en scheurde met zijn haakvingers lange, witte splinters krakend uit het hout.

Een vreselijke benauwdheid deed Johannes verstijven. Maar hij moest, hij kon niet anders.

Eindelijk ging de donkere ruimte open. Pluizer nam het licht en kroop haastig naar binnen.

‘Hier, hier!’ riep hij en liep naar het hoofdeinde.

Toen Johannes bij de handen kwam, die stil over elkaar gevouwen op de borst lagen, moest hij uitrusten. Hij staaarde naar de magere, witte vingers, half verlicht aan de bovenkant. Opeens herkende hij ze, hij herkende de vorm en de plooiën van de vingers, de vorm van de lange nagels, nu donkerblauw verkleurd. Hij herkende een bruin vlekje aan de wijsvinger.

Het waren zijn eigen handen.

‘Hier, hier!’ riep Pluizer’s stem van het hoofdeinde. ‘Kijk eens, herken je hem?’

Nog wilde de arme Johannes weer opstaan en naar het licht toegaan, dat hem wenkte. Maar hij kon niet meer. Het lichtje doofde langzamerhand uit tot volstreckte duisternis, en hij viel bewusteloos.

HOOFDSTUK XII

De tocht langs mensen en cijfers

DIEP ZONK HIJ WEG IN ZIJN SLAAP, TOT IN DE DIEPTE WAAR GEEN DROMEN ZIJN.

Toen hij uit die donkere werelden terugkwam, langzaam naar het grauwe, koele ochtendlicht, zweefde hij door kleurige, zachte eerdere dromen. Hij werd wakker en de dromen gleden uit zijn ziel als dauwdruppels van een bloem. Kalm en vriendelijk was de uitdrukking van zijn ogen, nog half turend in de caleidoscoop van lieflijke beelden. Alsof hij bang voor de pijn van het licht was sloot hij zijn ogen voor het vaalgele daglicht.

Hij zag wat hij ook de vorige ochtend gezien had. Het leek ver weg en lang geleden. Uur na uur schoot het hem weer te binnen. Van de droevige morgen tot de vreselijke nacht. Hij kon niet geloven dat al die verschrikkingen in één dag waren gebeurd. Het begin van zijn ellende scheen zo ver weg, verloren in grauwe mist.

Zonder sporen achter te laten gleden de zachte dromen van zijn ziel. Pluizer schudde hem wakker en de sombere dag begon, traag en kleurloos, de voorloper van vele, vele andere.

Maar wat hij de vorige avond op zijn bange tocht gezien had, bleef hem bij. Was het slechts een afschuwelijk visioen geweest?

Toen hij Pluizer er voorzichtig naar vroeg, keek deze hem spottend en verwonderd aan.

‘Wat bedoel je?’ vroeg hij.

Johannes zag de spot niet in zijn ogen, en vroeg of het niet echt zo gebeurd was, hij zag het nog zo scherp en duidelijk voor zich!

‘Maar Johannes, wat ben je toch dom! Zulke dingen kunnen toch niet gebeuren!’

En Johannes wist niet wat hij denken moest.

‘We zullen je gauw aan het werk zetten. Dan zul je zulke domme vragen niet meer stellen.’

En ze gingen naar dokter Cijfer, die Johannes zou helpen vinden met wat hij zocht.

Maar in de drukke straten hield Pluizer even plotseling stil en wees Johannes een mens aan uit de menigte.

‘Ken je hem nog?’ vroeg Pluizer en schaterde het uit toen Johannes bleek werd en de man geschrokken nakeek.

Hij had hem de vorige nacht gezien, diep onder de aarde.

Vriendelijk ontving de dokter hen en deelde Johannes zijn wijsheid mee.

Uren luisterde hij die dag, en vele dagen daarna.

Wat hij zocht had de dokter nog niet gevonden. Maar hij had het bijna, zei hij. Hij zou Johannes zo ver brengen als hij zelf was en dan zouden zij er beiden wel komen.

Johannes leerde en luisterde, ijverig en geduldig, dagen en maanden lang. Hij voelde weinig hoop, maar hij begreep dat hij nu dóór moest gaan, zo ver mogelijk.

Hij vond het vreemd dat, terwijl hij licht zocht, het hoe langer hoe donkerder om hem heen werd. Het begin van alles wat hij leerde was nog goed, maar hoe dieper hij doordrong hoe doodser en duisterder het werd. Hij begon met planten en dieren, met alles wat er om hem heen was en als hij er lang naar gekeken had, werden het cijfers. Alles viel uiteen tot cijfers, blaadjes vol cijfers. Dat vond dokter Cijfer heerlijk, en hij zei dat het hem licht in de kwesties verschafte als de cijfers kwamen, maar voor Johannes was dat duisternis.

Pluizer verliet hem niet en dreef en zweepte hem voort als hij moedeloos en vermoeid was. Alle momenten van plezier en verwondering werden door hem bedorven.

Johannes verbaasde en verheugde zich toen hij leerde en zag hoe fijn de bloemen waren gebouwd, hoe zij vruchten vormden en hoe de insecten hen zonder het te weten hielpen met die taak.

‘Dat is toch prachtig,’ zei Johannes, ‘hoe goed is dat allemaal berekend en hoe precies en praktisch gemaakt.’

‘Ja, verbazend doelmatig’ zei Pluizer, ‘jammer dat het grootste deel van die doelmatigheid en fijnheid tot niets dient. Hoeveel bloesems worden vruchten en hoeveel zaden worden bomen?’

‘Maar het lijkt toch allemaal volgens een groot plan gemaakt’ antwoordde Johannes. ‘Kijk! De bijen zoeken honing voor zichzelf en weten niet dat zij de bloemen helpen, en de bloemen lokken de bijen door hun kleur.

Het is een plan, en zij werken allebei mee zonder het te weten.’

‘Dat lijkt heel mooi, maar er mankeert veel aan. Als de bijen kans zien, bijten zij een gat onder in de bloem en maken de hele ingewikkelde versiering tot schande. Een slimme plannenmaker, die zich door een bij voor de gek laat houden.’

Bij de wonderlijke bouw van mensen en dieren was het nog erger. Van alles wat Johannes mooi en knap vond, toonde hij hem de mankementen en de gebreken. Cijfer liet Johannes het hele leger van kwalen en ellende dat mens en dier kan overkomen zien. Bij voorkeur koos dr. Cijfer het walgelijkste en lelijkste.

‘Die plannenmaker, Johannes, was erg slim, maar bij alles wat hij maakte vergat hij iets, en de mensen hebben handenvol werk om al die gebreken zo goed mogelijk te herstellen. Kijk maar om je heen! Een paraplu, een bril, zelfs kleren en huizen, het is allemaal menselijk lapwerk. Het hoort helemaal niet bij het plan. Maar de plannenmaker heeft niet bedacht dat mensen het koud zouden krijgen en boeken zouden lezen en duizend dingen meer zouden gaan doen waarvoor zijn plan niet deugde. Hij heeft zijn kinderen kleertjes gegeven, zonder eraan te denken dat zij eruit zouden groeien. Nu zijn

bijna alle mensen allang hun natuurpakje ontgroeid. Nu gaan zij alles zelf doen en storen zich totaal niet meer aan de plannenmaker en zijn plannen. Wat hij hun niet gegeven heeft, nemen ze brutaal en uit eigen beweging en, hoewel het blijkbaar zijn bedoeling was de mensen te laten sterven, ontlopen zij de dood soms voor lange tijd door allerlei kunstgrepen.'

'Maar het is de schuld van de mensen,' riep Johannes, 'waarom wijken zij expres af van de natuur?'

'O domme Johannes! Als een kindermeisje een onwetend kind met vuur laat spelen en het brandt zich, wie heeft dan schuld? Het kind dat geen vuur kende, of de meid die wist dat het kind zich branden kon? En wie draagt schuld als de mensen afdwalen in ellende en gekunsteldheid, zijzelf of de alwijze plannenmaker, bij wie zij als onwetende kinderen zijn?'

'Maar zij zijn niet onwetend, zij wisten...'

'Johannes! Als jij een kind zegt: 'raak dat vuur niet aan, het doet pijn', en als het kind het dan toch doet omdat het niet weet wat pijn is, kun jij jezelf dan van schuld vrij pleiten en zeggen: 'Kijk! Het kind was niet onwetend'? Je wist toch dat het je raad niet zou opvolgen?'

Mensen zijn dwaas en dom als kinderen. Maar glas is breekbaar en klei is zacht. En wie mensen maakt en hun dwaasheid niet aanreken, is als hij die wapens maakt van glas en niet bedenkt dat zij zullen breken, en bogen van klei maakt en niet bedenkt dat zij niet zullen buigen.'

En de woorden vielen als druppels vloeiend vuur op Johannes' ziel. En hij voelde in zijn hart een pijn opkomen dat zijn vroegere verdriet verdrong en hem vaak deed huilen in de stille, slapeloze uren van de nacht.

Ach! Slaap, slaap! Er kwam een tijd, na lange dagen, dat slaap hem het liefste was van alles. Daarin was geen gedachte en geen verdriet. Zijn dromen brachten hem altijd tot zijn vroegere leven terug. Heerlijk was het als hij er van droomde. Maar overdag kon hij zich niet meer herinneren hoe het geweest was. Hij wist alleen dat zijn verdriet en verlangen van vroeger beter waren dan het lege, dode gevoel dat hij nu kende. Hij had eens bedroefd naar Windekind verlangd, hij had eens uren op Robinetta gewacht. Hoe heerlijk was dat geweest!

Robinetta! Verlangde hij nog naar haar? Hoe meer hij leerde, hoe kleiner zijn verlangen werd. Want ook dat werd ontleed en Pluizer legde hem uit wat liefde was. Toen schaamde hij zich en dokter Cijfer zei dat hij er nog geen cijfers van maken kon maar dat het wel spoedig zou gebeuren. Zo werd het duisterder en duisterder rondom de kleine Johannes.

Hij had een vaag gevoel van dankbaarheid dat hij Robinetta niet herkend had op zijn vreselijke tocht met Pluizer.

Als hij Pluizer er over aansprak zei deze niets en lachte geslepen. Maar Johannes begreep dat het niet was geweest om hem te sparen. De uren waarin Johannes niet leerde en werkte, gebruikte Pluizer om hem de mensen te laten zien. Hij wist hem overal naar binnen te brengen, in de ziekenhuizen waar in grote zalen de zieken lagen, lange rijen bleke, uitgemergelde gezichten met een vlakke of pijnlijke uitdrukking, waar een naargeestige stilte was, slechts door kuchen en kermen gebroken. En Pluizer wees aan wie van hen nooit die zalen zouden verlaten. En als op een bepaald uur stromen mensen het huis binnenkwamen om hun zieke familieleden te bezoeken, zei Pluizer: 'Kijk! Zij weten ook allemaal dat ook zij eens in dit huis en in die treurige zalen terecht zullen komen, om er in een zwarte kist uitgedragen te worden.'

'Hoe kunnen zij nog ooit vrolijk zijn?' dacht Johannes.

En Pluizer bracht hem naar een klein bovenzaaltje waar een treurig halfduister heerste en waar de verre klanken van een piano uit een naburig huis onophoudelijk en dromerig doordrongen. Daar wees Pluizer hem onder andere op een zieke, die suffig voor zich uit staarde naar een smal zonnestraaltje, dat traag langs de muur kroop. ‘Die ligt daar al zeven jaar,’ zei Pluizer. ‘Hij is zeeman geweest en heeft de palmen van Indië, de blauwe zeeën van Japan, de bossen van Brazilië gezien. Nu amuseert hij zich al die lange dagen van zeven lange jaren, met dat zonnestraaltje en dat pianospel. Hij komt hier niet meer vandaan, maar het kan nog even lang duren.’ Daarna was het Johannes’ bangste droom opeens te ontwaken in dat zaaltje, in dat droevig gestemde halfduister bij die dromerige klanken, om tot het einde toe niets anders meer te zien dan het gaande en komende licht. Pluizer bracht hem ook in de grote kerkgebouwen en liet hem luisteren naar wat daar gezegd werd. Hij bracht hem bij feesten, bij grote plechtigheden en in de binnenkamers van vele huizen.

Johannes leerde de mensen kennen, en het overkwam hem soms dat hij aan zijn vroegere leven moest denken, aan de sprookjes die Windekind hem verteld had en aan zijn eigen ontmoetingen. Er waren mensen die hem aan het glimwormpje herinnerden dat in de sterren zijn gestorven vrienden dacht te zien, of aan die ene meikever die een dag ouder was dan de andere en zoveel over een roeping gesproken had. Hij hoorde verhalen die hem aan Kribbelgauw, de held van de kruisspinnen, deden denken; of aan de aal die niets deed en gevoed werd omdat een dikke koning deftig werd gevonden. Zichzelf vergeleek hij wel met de jonge meikever die niet wist wat een roeping was en in het licht vloog. Hij voelde zich alsof hij hulpeloos en verminkt op het vloerkleed rondkroop, met een draadje om zijn lijf, een scherp draadje, waaraan Pluizer rukte en trok. Ach, de tuin zou hij wel niet meer terugvinden, wanneer zou de

zwarte voet komen en hem verpletteren?

Pluizer bespote hem als hij over Windekind sprak. En langzamerhand begon hij te geloven dat Windekind er nooit geweest was.

‘Maar Pluizer! Dan is het sleuteltje er ook niet, dan is er niets!’

‘Niets, niets! Er zijn mensen en cijfers, dat is allemaal echt, dat bestaat, eindeloos veel cijfers.’

‘Maar, Pluizer, dan heb je mij bedrogen. Laat mij stoppen, laat mij niet meer zoeken, laat mij alleen!’

‘Weet je niet meer wat de Dood gezegd heeft? Een mens zou je worden, een volmaakt mens.’

‘Ik wil niet, het is vreselijk.’

‘Je moet, je hebt het ooit gewild. Kijk dokter Cijfer eens, vindt die het vreselijk? Word zoals hij is.’

Het was waar. Dokter Cijfer leek altijd rustig en gelukkig. Onvermoeid en onverstoorbaar ging hij zijn gang, studierend en onderwijzend, tevreden en goed gehumeurd.

‘Kijk hem,’ zei Pluizer, ‘hij ziet alles en ziet ook niets. Hij bekijkt de mensen alsof hij zelf een ander wezen is dat niets met hen te maken heeft. Hij gaat tussen kwalen en ellendes als een onkwetsbare en wandelt met de dood als een onsterfelijke. Hij verlangt alleen te begrijpen wat hij ziet, en hij vindt alles even goed wat hij te weten komt.

Hij is met alles tevreden, zodra hij het begrijpt. Zó moet jij ook worden.’

‘Maar dat kan ik nooit.’

‘Ja, dat kan ik niet helpen.’

Dat was altijd het hopeloze einde van hun gesprek. Johannes werd er moe en onverschillig van. Hij zocht en zocht, niet meer wetend waarnaar en waarom. Hij werd als één van die velen die Wistik gesproken hadden.

Het werd winter, en hij merkte het nauwelijks.

Op een kille, mistige morgen, toen de natte, vuile sneeuw op de straten lag en van bomen en daken droop, maakte hij met Pluizer zijn dagelijkse rondgang.

Op een plein ontmoette hij enkele jonge meisjes met schoolboeken in de hand. Ze gooiden met sneeuwballen naar elkaar en lachten en stoeiden. Helder klonken hun stemmetjes over het besneeuwde plein. Je hoorde geen geluid van voetstappen of rijtuigen, alleen de rinkelende bellen van de paarden of het rammelen van een winkel-deur. Helder klonk hun vrolijke lach door de stilte. Johannes zag hoe een van de meisjes hem aankeek en bleef nastaren. Zij had een bontmanteltje aan en droeg een zwart hoedje. Hij kende haar gezicht zeer goed, maar wist toch niet wie zij was.

Zij knikte een paar keer naar Johannes.

‘Wie is dat? Ik ken haar.’

‘Ja, dat is wel mogelijk. Zij heet Maria. Sommigen noemen haar Robinetta.’

‘Nee, dat kan niet. Zij lijkt niet op Windekind. Het is een gewoon meisje.’

‘Ha, ha! Ha! Zij kan niet op niemand lijken. Maar zij is wie zij is. Je hebt naar haar verlangd, ik wil je nu wel bij haar brengen.’

‘Nee, ik wil haar niet zien. Ik had haar liever dood gezien, zoals de anderen.’

En Johannes keek niet meer om, maar liep haastig door en mompelde:

‘Dat is het laatste, er is niets, niets!’

HOOFDSTUK XIII

Johannes bij zijn stervende vader

HET HELDERE, WARME ZONLICHT VAN EEN EERSTE LENTEMORGEN STROOMDE OVER DE GROTE STAD. Felle stralen vielen in het kamertje waar Johannes woonde. Op het lage balkenplafond trilde en schommelde een grote lichtvlek, weerkaatsing van het rimpelende water van de gracht.

Johannes zat voor het raam in de zon en staarde over de stad.

Zij was helemaal van uiterlijk veranderd. De grauwe mist was een glanzig blauwe zonnesluijer geworden die het einde van de lange straten en de torens in de verte omhulde. De zonkant van de leien daken schitterde zilverwit, alle huizen hadden heldere lijnen en lichte vlakken door het zonlicht, er was een warme tinteling in de bleekblauwe lucht. Het water leek levend geworden. De bruine knopjes van de iepenbomen waren dik en glanzend en luidruchtige mussen fladderden tussen de takjes.

Terwijl hij zo staarde kreeg Johannes een vreemd gevoel. De zonneschijn bracht hem in een zoete verdoving. Er lag geen verleden in, maar een aanwezige overvloed. Dromerig staarde hij naar de schittering van de golfjes op de zwellende iepenknopjes. Hij luisterde naar de tjiplpende mussen. Er was vreugde in dat geluid.

Zo openstaand voor alles was hij lang niet geweest. Zo gelukkig had hij zich in lange tijd niet meer gevoeld.

Het was de oude zonneschijn die hij herkende. Dat was de zon die hem vroeger naar buiten riep, naar de tuin waar hij dan in de luwte van een oud muurtje op de warme grond ging liggen en lang kon genieten van al dat licht en die warmte, starend naar de halmpjes en kluitjes vóór hem, gekoesterd in de zon.

Het voelde zo goed in dat licht. Het gaf hem het veilige thuisgevoel zoals hij zich van vroeger herinnerde, in de armen van zijn moeder. Hij moest denken aan alles wat er gebeurd was, maar hij huilde of verlangde niet. Hij zat stil en droomde, niets anders wensend dan dat de zon blijven zou.

‘Wat zit je daar te suffen, Johannes!’ riep Pluizer, ‘je weet, ik hou niet van dromen.’

Johannes sloeg smekend zijn peinzende ogen op.

‘Laat mij nog eventjes zo,’ zei hij. ‘De zon is zo goed.’

‘Wat vind je aan die zon?’ zei Pluizer. ‘Het is toch niets anders dan een grote kaars, of je in kaarslicht of zonlicht zit is precies hetzelfde. Kijk! Die schaduwen en die lichte plekken op straat, dat is toch niets anders dan het schijnsel van een licht dat wat stil brandt en niet flakkert. En dat licht is eigenlijk een heel klein vlammetje dat op een heel klein stukje van de wereld schijnt. Daar, daar! Voorbij dat blauw, onder en boven ons, is het donker, koud en donker! Daar is het nu nacht, nu en altijd.’

Maar zijn woorden hadden geen invloed op Johannes. De stille, warme zonnestrallen doordrongen hem en vervulden zijn gehele lijf. Hij voelde zich licht en vredig.

Pluizer nam hem mee naar het kille huis van dokter Cijfer. Een tijd lang nog zweefden de zonnebeelden voor zijn geest, toen verflauwden zij langzamerhand en midden op de dag was het geheel duister in hem.

Toen de avond viel en hij weer door de straten van de stad zwierf was de lucht prettig warm en vol vochtige voorjaarsgeuren. Alles geurde sterker en in de smalle straten bekleemde het hem. Maar op de open pleinen rook hij het gras en de knoppen van de buitenlucht. En boven de stad zag hij het voorjaar in de rustige wolkjes, in het zachte rood van de westelijke hemel.

De avondschemering verspreidde een zachte nevel vol grijze tinten over de stad. Het werd stil in de straten. Vanuit de verte klonken de weemoedige tonen van een straatorgel. De huizen waren als zwarte schaduwen tegen de rode hemel. Met ontelbare armen staken ze hun grillige torenspitsen en schoorstenen omhoog.

Het was voor Johannes als een vriendelijke glimlach van de zon, toen zij voor het laatst lichtte over de grote stad, vriendelijk als de glimlach die een dwaasheid vergeeft. En de lauwe wind streek Johannes liefkozend langs de wangen.

Toen kwam er een grote zachte treurige stemming in Johannes' hart, zo groot dat hij niet verder kon en diep ademend zijn gezicht moest opheffen naar de wijde hemel. Het voorjaar riep hem en hij hoorde het. Hij wilde antwoorden, hij wilde komen. Hij was door-drongen van spijt, liefde en vergeving.

Verlangend tuurde hij omhoog en tranen gleden uit zijn bedroefde ogen.

'Kom, Johannes! Doe niet zo raar, de mensen kijken!' zei Pluizer.

De lange, eentonige huizenrijen strekten zich aan beide kanten somber en troosteloos uit. Een jammerklacht in de lome lucht, een klaagzang tussen het roepen van de lente!

De mensen zaten voor hun deuren en op de stoep om van de lente te genieten. Johannes vond het een aanfluiting. De vuile deuren stonden open en de bedompte ruimte daarbinnen wachtte op hen. Nog rekte het orgel in de verte zijn zacht-treurende tonen.

'O! Kon ik hier maar uit wegvliegen, ver weg, naar de duinen, naar de zee!'

Maar hij moest mee naar het hoge kleine kamertje en hij lag die nacht wakker, denkend aan zijn vader en de lange wandelingen die hij met hem maakte, als hij tien passen achter hem liep en zijn vader letters voor hem schreef in het zand. Hij moest aan de plekken denken waar de viooltjes groeien tussen het kreupelhout en aan de

dagen dat hij ze met zijn vader gezocht had. De hele nacht zag hij het gezicht van zijn vader, zoals het was als hij 's avonds bij het stille lamplicht naar hem zat te kijken en luisterde naar het krassen van zijn pen op het papier.

Elke morgen vroeg hij Pluizer toen om nog voor één keertje terug te mogen gaan, naar zijn huis en zijn vader, om nog eenmaal zijn tuin en de duinen te mogen zien. Nu merkte hij dat hij zijn vader meer had liefgehad dan Presto en zijn kamertje, want het was om zijn vader dat hij het vroeg.

‘Zeg mij alleen hoe het met hem is en of hij nog boos op mij is omdat ik zolang ben weggebleven.’

Pluizer haalde zijn schouders op. ‘Al wist je dat nu, wat zou het je helpen?’

De lente bleef hem echter roepen, luider en luider. Elke nacht droomde hij van het donkergroene mos op de duinhellingen en van zonnestralen die door het fijne, jonge groen schenen.

‘Het kan zo niet langer duren,’ dacht Johannes, ‘ik kan het niet meer uithouden.’

En vaak, als hij niet slapen kon, stond hij zachtjes op, ging naar het raam en staarde in de nacht. Hij zag de slaperige, donzen wolkjes langzaam langs de maanschijf schuiven, vredig drijvend in een zee van zachte glans. Hij dacht hoe nu daar in de verte de duinen sliepen in de lauwarme nacht, hoe wonderbaarlijk het moest zijn in de lage bosjes waar geen van de jonge blaadjes zou bewegen en waar het zou geuren van vochtig duinmos en jonge berkjes. Hij meende van verre het golvende koor van de kikkers te horen dat zo geheimzinnig aanzweeft over de velden, en het lied van de enige vogel die de plechtige stilte mag begeleiden, die zijn zang zo zacht en klagend begint en zo plotseling afbreekt waardoor de stilte nog stiller lijkt. En het riep hem. Ze riepen hem allemaal. Hij boog zijn hoofd op de vensterbank en snikte het uit op zijn arm.

‘Ik kan niet! Ik kan het niet verdragen. Ik zal wel gauw doodgaan, als ik niet komen mag.’

Toen Pluizer hem de volgende dag wakker maakte zat hij nog bij het venster waar hij was ingeslapen met het hoofd op zijn arm.

De dagen gingen voorbij, werden lang en warm, en er kwam geen verandering.

Maar Johannes stierf niet en zijn verdriet moest hij dragen.

Op een morgen zei dokter Cijfer tot hem: ‘Ga je mee Johannes, ik moet een zieke bezoeken.’

Dokter Cijfer stond bekend als een geleerd man en velen riepen zijn hulp in tegen ziekte en dood. Al vaak was Johannes met hem meegegaan.

Pluizer was bijzonder vrolijk die morgen. Hij ging telkens op zijn hoofd staan, danste en buitelde, en maakte allerlei uitbundige grappen. Hij grinnikte voortdurend geheimzinnig, alsof hij een verrassing in petto had. Johannes was altijd erg bang voor hem als hij in zo’n stemming was.

Dokter Cijfer bleef echter serieus als altijd.

Ze maakten die ochtend een lange tocht. In een spoortrein en te voet. Zij gingen verder dan anders, nog nooit was Johannes buiten de stad meegenomen.

Het was een warme, zonnige dag. Vanuit de trein zag Johannes de grote, groene weiden voorbijgaan met langgepluimd gras en grazende koeien. Hij zag witte vlinders fladderen boven het bloemrijke land, waar de lucht trilde van de zonnehitte.

Maar opeens voelde hij een tinteling, daar strekte zich de lange, golvende duinreeks uit!

‘Ja!’ grinnikte Pluizer. ‘Nu krijg je toch je zin, zie je wel!’

Ongelovig bleef Johannes naar de duinen staren. Zij kwamen dichtter en dichterbij. De lange sloten aan beide kanten leken om hun middelpunt te draaien. Huizen langs de weg vlogen voorbij.

Toen kwamen de bomen: dicht bebladerde kastanjabomen, weelderig bloeiend met duizenden grote, witte of rode bloemtrossen, donker-blauwgroene dennen, grote, statige linden.

Het was toch waar, hij ging zijn duinen weerzien.

De trein stond stil, en toen liepen ze met hun drieën verder onder de schaduwen van de boombladeren.

Daar was het donkergroene mos, daar waren de ronde plekken van de zonnestralen op de bosgrond, dat was de geur van jonge berkjes en dennenaalden.

‘Is het waar! Is het werkelijk waar?’ dacht Johannes, ‘zou het geluk komen?’

Zijn ogen schitterden en zijn hart klopte wild. Hij begon te geloven aan zijn geluk. Deze bomen, deze grond kende hij, dit bospad was hij vaak gegaan.

Zij waren alleen op de weg. Maar Johannes moest omkijken, het was alsof iemand hem volgde. Hij dacht tussen het eikenloof de donkere figuur van een mens te zien, die telkens door de laatste bocht van het pad verborgen bleef. Pluizer keek hem vals en geheimzinnig aan. Dokter Cijfer liep met grote stappen en keek naar de grond.

De weg werd bekender en vertrouwder, elke steen, elk struikje kende hij. Toen schrok Johannes hevig: hij stond voor zijn eigen huis. De kastanjeboom voor het huis breidde zijn grote, handvormige bladeren schaduwend uit. Tot boven in de hoge top prijkten de prachtig witte bloesems in de volle, ronde bladermassa.

Hij hoorde het geluid van de opengaande deur dat hij zo goed kende, en hij rook de geur van zijn eigen huis. Daar herkende hij de gang, de deuren, alles stuk voor stuk, met een bedroefd gevoel van verloren vertrouwelijkheid. Het was allemaal een deel van zijn leven, van zijn eenzaam, dromend kinderleven. Tegen al die voorwerpen had hij gesproken, hij had met ze geleefd in zijn gedachtenleven, waarin hij geen mens toeliet. Maar nu voelde hij zich geschei-

den en afgestorven van het oude huis, met zijn kamers en gangen en portaaltjes. Hij voelde dat die scheiding onherroepelijk was en het was alsof hij een kerkhof bezocht, zo weemoedig en droevig.

Was Presto hem maar tegemoetgesprongen, dan zou het minder akelig zijn, maar Presto was zeker weg of dood.

Maar waar was zijn vader? Hij keek om naar de open deur en de zonnige tuin daarbuiten en zag de man, die hem op weg scheen te achtervolgen, nu al op het huis toelopen. Hij kwam dichterbij en dichterbij en leek groter te worden toen hij naderbij kwam. Toen hij bij de deur was vervulde een grote, kille schaduw de gang. Toen herkende Johannes de Man.

Het was doodstil in huis en zij liepen zwijgend de trap op. Er was een tree die altijd kraakte onder je voetstap, dat wist Johannes. En nu hoorde hij haar driemaal kraken, het klonk als pijnlijk kreunen. Maar bij de vierde voetstap klonk het als een doffe snik.

En boven hoorde Johannes een gekreun, zacht en zo regelmatig als langzaam klokgetik. Het was een pijnlijk en akelig geluid.

De deur van Johannes' kamertje stond open. Hij wierp er even een bange blik in. De wonderlijke bloemfiguren van het behang staarden hem verbaasd en wezenloos aan. De hangklok stond stil.

Zij gingen naar de kamer waar het geluid vandaan kwam. Het was de slaapkamer van zijn vader. De zon scheen vrolijk naar binnen, op de gesloten, groene gordijnen van het bed. Simon de kat zat op de vensterbank in de zonneschijn. Er overheerste een beklemmende geur van wijn en kamfer. Het zachte kreunen klonk nu dichtbij.

Johannes hoorde het fluisteren van stemmen en het schuifelen van voorzichtige voetstappen. Toen werden de groene gordijnen open geschoven.

Hij zag het gezicht van zijn vader, dat hij zo vaak voor zich had gezien de laatste tijd. Maar het was heel anders. De vriendelijke, ernstige uitdrukking was weg en het keek strak en benauwd. Het was

vaalbleek, met bruine schaduwen. Je kon de tanden in zijn halfgeopende mond zien en hij zag het wit onder de halfgesloten oogleden.

Zijn hoofd lag weggezonden in het kussen en regelmatig hief het zich bij het kreunen even op, om dan weer moe opzij te vallen.

Roerloos stond Johannes bij het bed en staaarde met wijde strakke ogen naar dat bekende gezicht. Hij wist niet wat hij dacht, hij durfde geen vinger te bewegen, hij durfde die oude, bleke handen die slap op het witte linnen lagen niet te pakken.

Het was allemaal zwart om hem, de zon en de lichte kamer, het groen daarbuiten en de blauwe lucht van zo-even, al wat achter hem lag, het werd zwart, zwart, dof en ondoordringbaar. En in die nacht zag hij alleen dat bleke hoofd daar vóór hem. En hij moest alleen denken aan dat arme hoofd, dat zo moe leek, en zich steeds weer met pijnlijk geluid moest opheffen.

Daar kwam een ogenblik verandering in de regelmatige beweging. Het gekreun hield even op, de oogleden gingen langzaam open, de ogen staarden zoekend rond en de lippen probeerden iets te zeggen. 'Dag vader!' fluisterde Johannes en staaarde angstig bevend in de zoekende ogen. De matte blik rustte toen even op hem en een flauw, flauw glimlachje rimpelde de holle wangen. De smalle, gerimpelde hand werd van het laken opgeheven en maakte een onzekere beweging naar Johannes toe en viel toen krachteloos weer neer.

'Kom, kom!' zei Pluizer, 'geen scène hier.'

'Ga opzij, Johannes,' zei dokter Cijfer, 'wij moeten kijken wat we kunnen doen.' De dokter begon aan het onderzoek, maar Johannes liep weg van het bed en ging naar het raam. Hij keek naar het zonnige gras en de heldere lucht en naar de brede kastanjebladeren, waarop dikke vliegen zaten die blauw glansden in de zonneschijn. Het kreunen begon weer in hetzelfde gelijkmatige ritme.

Een zwarte merel huppelde tussen het hoge gras in de tuin, grote rood-zwarte vlinders dwarrelden over de bloemperken, uit de bladeren van de hoogste bomen drong het zachte, vleiende gekir van houtduiven tot Johannes door.

Binnen hield het kreunen aan, het ging steeds maar door. Hij moest er naar luisteren. Het kwam regelmatig, onafwendbaar als de vallende druppel die krankzinnig maakt. In spanning wachtte hij bij elke tussenpoos en steeds kwam het weer terug, verschrikkelijk als de voetstap van de naderende dood.

En buiten was het lekker warm, weelderige zonnevrede. Alles koesterde zich en genoot. De grashalmen trilden en de bladeren ritselden van weldadige overvloed. Boven de hoge boomtoppen, diep in het wemelende blauw, zweefde een reiger met kalme vleugelslag.

Johannes begreep het niet, het was zo raadselachtig. Het was zo verward en duister in zijn ziel. 'Hoe kan dit allemaal tegelijk in mij zijn!' dacht hij.

'Ben ik dit werkelijk? Is dat mijn vader, mijn eigen vader? Van mij, mij, Johannes?'

Het was alsof hij over een vreemde sprak. Het was als een verhaal dat hij gehoord had. Hij had iemand horen vertellen van Johannes en van het huis waar hij woonde en van zijn vader die hij verlaten had en die nu sterven ging. Hij was het niet zelf, hij had het van horen zeggen.

Het was wel een droevig verhaal, echt droevig. Maar het ging niet over hem.

Ja, ja, toch! Hij was het zelf, hij! Johannes!

'Ik begrijp het niet,' zei dokter Cijfer terwijl hij zich oprichtte, 'het is een raadselachtig geval.'

Pluizer kwam bij Johannes staan.

'Kom je niet even kijken, Johannes, het is een belangrijk geval. De dokter weet het niet.'

‘Laat mij,’ zei Johannes, zonder zich om te draaien. ‘Ik kan niet denken.’

Maar Pluizer ging achter hem staan en fluisterde scherp in zijn oor, zoals hij altijd deed.

‘Niet denken! Dacht je dat je niet denken kon? Dat heb je mis. Je moet denken. Al kijk je nu in het groen en in de blauwe lucht, dat helpt niet. Windekind komt toch niet. En die zieke man daar gaat toch dood. Dat heb je net zo goed gezien als wij. Maar wat zou zijn ziekte zijn, denk je?’

‘Ik weet het niet! Ik wil het niet weten.’

Johannes zweeg en luisterde naar het kreunen, het klonk zacht klagend en verwijtend. Dokter Cijfer maakte aantekeningen in een boekje. Aan het hoofd van het bed zat de donkere gestalte die hen gevolgd was, het hoofd gebogen, de lange hand uitgestrekt naar de zieke en de diepliggende ogen op de klok gericht.

Het scherpe fluisteren aan zijn oor begon weer.

‘Waarom kijk je zo bedroefd, Johannes? Nu heb je toch je zin. Daar liggen de duinen, daar zijn de zonnestralen door het groen, daar fladderen vlinders en zingen vogels. Wat verlang je nu nog? Verwacht je Windekind? Als hij ergens is, moet hij daar zijn. Waarom komt hij nu niet? Zou hij bang zijn voor die donkere vriend aan het hoofdeinde? Die was er toch altijd.’

‘Zie je nu wel dat het allemaal verbeelding is geweest, Johannes?’

‘Hoor je dat kreunen wel? Het klinkt al zachter dan zo net. Je kunt horen dat het wel snel helemaal zal ophouden. Nu, wat is dat? Er hebben al zoveel mensen zo gekreund, ook toen jij hier buiten rondliep tussen de duinrozen. Waarom sta je nu hier te treuren en ga je niet de duinen in, zoals vroeger? Kijk! Alles bloeit en geurt en zingt daar, alsof er niets aan de hand is. Waarom doe je niet mee in al die vrolijkheid en dat leven?’

‘Eerst klaag je en verlang je, nu breng ik je waar je zijn wilde en nu is het weer niet goed. Kijk! Ik laat je gaan, ga door het hoge gras, lig in die koele schaduw, laat de vliegen om je heen gonzen en ruik de geur van het jonge kruid! Ik laat je vrij, ga nu! Zoek Windekind nu weer!’
 ‘Je wilt niet? Geloof je nu dan toch alleen in mij? Is het waar wat ik je verteld heb? Wie heeft er gelogen, Windekind of ik?’

‘Hoor je het kreunen? Zo zacht en zwak. Het zal gauw stil zijn.’
 ‘Kijk maar niet zo angstig om, Johannes. Hoe eerder het stil is, hoe beter.’

Nu zullen er geen lange wandelingen meer komen, nu zul je niet meer naar viooltjes zoeken met hem. Met wie zou hij die twee jaren gewandeld hebben, denk je? Toen je weg was? Ja, je kunt het hem nu niet meer vragen. Dat zul je nooit weten. Nu moet je je wel met mij tevreden stellen. Als je mij wat eerder gekend had, zou je nu niet zo zielig kijken. Je bent nog lang niet zoals je wezen moet. Denk je dat dokter Cijfer in jouw geval zo kijken zou? Het zou hem even bedroefd maken als die kat die daar spint in de zonneschijn. En dat is goed. Wat is het nut van al die ellende? Hebben de bloemen je dat geleerd? Die treuren ook niet als er een geplukt wordt. Is dat niet gelukkig? Zij weten niets, daarom zijn zij zo. Jij bent eens begonnen met iets te weten, nu moet je ook alles weten om gelukkig te worden. Dat kan ik je alleen leren. Alles of niets.’

‘Luister naar mij. Wat maakt het uit of dat je vader is? Het is een mens die sterft, dat is de gewoonste zaak van de wereld.’

‘Hoor je het kreunen nog? Erg zwak nietwaar? Het zijn nu wel de laatste.’

Johannes keek gespannen naar het bed. Simon de kat sprong van de vensterbank, rekte zich uit en legde zich spinnend naast de stervende in het bed.

Het arme, moede hoofd bewoog niet meer, het lag stil in het kussen gezonken, maar uit de half geopende mond kwamen nog regelma-

tig de korte, krachteloze klanken. Zij werden zachter, zachter, nauwelijks hoorbaar. De Dood keerde zijn donkere ogen van de klok naar het ingezonken hoofd en hief de hand op. Daarna werd het stil. Een vale schaduw viel over het strakke gezicht.

Stilte, – doffe lege stilte! Johannes wachtte en wachtte.

Maar de regelmatige klank keerde niet terug. Het bleef stil, een grote, suizende stilte.

De spanning van het luisteren van de laatste uren viel weg en het was of Johannes' ziel werd losgelaten en neerviel in een zwarte en bodemloze leegte. Hij viel dieper, en dieper. Het werd stiller en duisterder om hem.

Daar klonk Pluizer's stem, als van een grote afstand.

'Ziezo! Dat verhaaltje is weer uit.'

'Dat is goed,' zei dokter Cijfer, 'nu kun je zien wat het geweest is. Ik laat dat aan u over. Ik moet gaan.'

Half nog in een droom zag Johannes glinsterende messen blinken.

De kat zette een hoge rug op. Het werd koud naast het lichaam en hij zocht de zonneshijn weer op.

Johannes zag hoe Pluizer een mes nam, het zorgvuldig bestudeerde en er mee naar het bed ging.

Toen schudde Johannes de verdoving van zich af. Voordat Pluizer bij het bed was, stond hij voor hem.

'Wat wil je?' vroeg hij. Zijn ogen stonden wijd open van de ontzetting.

'Wij zullen zien wat het geweest is,' zei Pluizer.

'Neel' zei Johannes, en zijn stem was laag als een mannenstem.

'Wat betekent dat?' zei Pluizer met een grimmige en vurige blik.

'Kun jij het mij verbieden? Weet je niet hoe sterk ik ben?'

'Ik wil het niet,' zei Johannes. Hij perste zijn kaken op elkaar en haalde diep adem. Strak keek hij Pluizer aan en strekte zijn hand naar hem uit.

Maar Pluizer naderde. Toen greep Johannes hem bij de polsen en vocht met hem. Pluizer was sterk, hij wist het, nog nooit had hij van hem gewonnen. Maar hij gaf niet op, en zijn wil brak niet.

Het mes schitterde voor zijn ogen, hij zag vonken voor zijn blik en rode vlammen, maar hij gaf niet toe en bleef worstelen. Hij wist wat er komen zou als hij verloor. Hij kende het, hij had het vroeger gezien.

Maar wat daar achter hem lag was zijn vader, en hij wilde het niet zien.

En terwijl zij hijgend worstelden, lag achter hem het dode lichaam gestrekt en bewegingloos, zoals het gelegen had op het moment toen de stilte kwam, het wit van de ogen zichtbaar als een smalle streep, de mondhoeken opgetrokken tot een strakke grimas.

Alleen als ze in hun strijd tegen het bed stoten, schudde het hoofd zachtjes heen en weer.

Nog steeds hield Johannes vol, zijn adem begaf het en hij zag niets meer. Een sluier van bloedrood licht was voor zijn ogen. Toch hield hij vol.

Langzaam verzwakte de weerstand van de beide polsen onder zijn greep. Zijn spieren ontspanden zich, zijn armen vielen slap langs zijn lijf en zijn gesloten handen waren leeg.

Toen hij opkeek was Pluizer verdwenen. Alleen de Dood zat bij het bed en knikte.

‘Dat was goed van je, Johannes,’ zei hij.

‘Zal hij terugkomen?’ fluisterde Johannes. De Dood schudde het hoofd.

‘Nooit. Wie hem eenmaal aandurft, ziet hem nooit weer.’

‘En Windekind? Zal ik nu Windekind weerzien?’

Lang keek de sombere man Johannes aan. Zijn blik was niet angst-aanjagend meer, maar zacht en ernstig. Het fascineerde Johannes, als een grote diepte.

‘Ik alleen kan u bij Windekind brengen. Alleen via mij kun je het boekje vinden.’

‘Neem mij dan mee, er is nu niemand meer, neem mij nu ook mee, zoals de anderen, ik wil niets anders meer...’

Nogmaals schudde de Dood het hoofd.

‘Jij hebt de mensen lief, Johannes. Je wist het niet, maar je hebt hen altijd liefgehad. Je moet een goed mens worden. Het is een goede zaak om een goed mens te zijn.’

‘Ik wil niet, neem mij mee ...’

‘Het is niet zo. Jij wilt. Jij kunt niet anders!’

Toen werd de lange, donkere gestalte nevelig voor Johannes’ ogen, zij vervloede in vage vormen, een ijle, grijze mist zweefde in het vertrek en trok weg langs de zonnestrallen.

Johannes boog het hoofd over de rand van het bed en huilde bij de dode man.

HOOFDSTUK XIV

De terugkeer van Windekind

NA LANGE TIJD TILDE HIJ ZIJN HOOFD OP. DE ZONNESTRALEN
VIELEN SCHUIN NAAR BINNEN EN HADDEN EEN RODE GLANS.

Het leken rechte, gouden staven.

‘Vader, vader!’ fluisterde Johannes.

Buiten vervulde de zon de hele natuur met een wolk van schitterende gouden gloed. Elk blad hing roerloos en alles zweeg in plechtige zonneheiliging.

En langs het licht daalde een zachte suizeling naar binnen. Het was alsof de lichte stralen zongen.

‘Zonnezoon! Zonnezoon!’

Johannes hief het hoofd op en luisterde. Het ruiste in zijn oren.

‘Zonnezoon! Zonnezoon!’

Het was net Windekind's stem. Hij alleen had hem zo genoemd, zou hij hem nu roepen?

Maar hij keek naar het gezicht naast hem, hij wilde niet meer luisteren.

‘Arme, lieve vader!’ zei hij.

Maar plotseling klonk het weer van alle kanten om hem heen, zo sterk en zo dringend dat hij huiverde van een betoverende emotie.

‘Zonnezoon! Zonnezoon!’

Johannes stond op en staaarde naar buiten. Wat een licht! Wat een heerlijk licht. Het stroomde over de volle boomkruinen, het tintelde tussen de grashalmen en fonkelde in de donkere schaduwplekken. De hele lucht was er mee vervuld, tot hoog in het blauw, waar zich de eerste, tere avondwolkjes vormden.

Over het grasveld tussen de groene bomen en heesters zag hij de

duinen. Op hun toppen lag rood goud en in hun schaduwen hing het blauw van de hemel.

Rustig lagen zij gestrekt in een kleed van tere tinten. De fijne golfing van hun omtrekken was rustgevend als een gebed. Johannes voelde weer hoe het was, toen Windekind hem had leren bidden.

Was hij daar niet, de lichte gestalte in het blauwe kleed? Kijk! Daar midden in het licht, wat daar schemert in een waas van goud en blauw, is dat niet Windekind, die hem wenkt?

Johannes vloog naar buiten in de zonneglans. Daar stond hij eventjes stil. Hij voelde de heilige wijding van het licht. Omdat de bladeren van de bomen zo stil waren durfde hij zich nauwelijks te bewegen.

Maar daar vóór hem was de lichte gestalte weer. Het was Windekind, zeker! Hij was het. Het stralende hoofdje naar hem toegekeerd, de mond half geopend, als om te roepen. Hij wenkte hem met zijn rechterhand. In de linker hield hij iets omhoog. Hoog hield hij het met de toppen van zijn slanke vingers, en het flonkerde en schitterde in zijn hand.

Met een vreugdekreet van geluk en verlangen snelde Johannes naar de geliefde verschijning. Maar deze richtte zich op en zweefde vóór hem uit met lachend gezicht en wenkende hand. Soms raakte de gestalte de aarde in langzame daling, maar dan steeg deze weer op, licht en snel en zweefde verder als het zaadpluisje, dat door de wind wordt voortgedreven.

Johannes wilde ook opstijgen en zweven, zoals vroeger en zoals in zijn droom. Maar de aarde trok aan zijn voeten en zijn voetstap bleef vast op de grasrijke grond. Hij moest met moeite zijn weg zoeken door de struiken waarvan de bladeren ritselend langs zijn kleren streken. Hun takken striemden in zijn gezicht. Zwoegend moest hij de mossige duinhellingen beklimmen. Maar hij volgde onvermoeid en zijn oog bleef gericht op Windekind's stralende ver-

schijning en van wat daar blonk in zijn omhoog gestoken hand. Daar was hij midden in het duin. In de gloeiende valleien bloeiden de duinrozen en keken met hun duizenden bleekgele kelkjes in het zonlicht.

Ook bloeiden er vele andere bloemen, helder blauwe, gele en purperen. Een vochtige warmte lag in de duinkommetjes en koesterde de geurige kruiden. Sterke, harsachtige geuren hingen in de lucht. Johannes rook ze terwijl hij verder ging, tijm rook hij en de geur van het droge rendiermos dat kraakte onder zijn voeten. Het was bedwelmend heerlijk.

En voor het liefelijk beeld dat hij volgde, zag hij de bonte duinvlinders fladderen. Kleine zwarte en rode vlindertjes, en het zandoogje, het vrolijke vlindertje met de zijdeachtige vleugeltjes van het teerste blauw. Om zijn hoofd snorden de gouden kevers die op de duinroos leven en dikke hommels dansten gonzend tussen het droge duingras.

Wat was het heerlijk, wat zou hij gelukkig zijn als hij maar bij Windekind was. Maar Windekind zweefde verder en steeds maar verder. Ademloos moest hij volgen. De grote bleekbebladerde doornstruiken hielden hem tegen en krasten hem met hun doornen. De geelgrijze, wollige toortsplanten schudden hun lange kopjes als hij ze wegduwde in zijn vaart. Hij klom tegen de zandwalletjes op en verwondde zijn handen aan het stekelige helmgras.

Hij drong door de lage berkenbosjes waar het gras hem tot de knieën reikte en de watervogels opvlogen van de kleine vijvers die glinsterden tussen de struiken. Dichte witbloeiende meidoorns mengden hun geur met die van het berkenblad en van de mint, die talrijk groeide op de moerassige grond.

Toen hielden de bosjes, het groen en de kleurige bloemen op. Alleen de wonderlijke, bleekblauwe zeedistel groeide tussen het verkleurde, dorre helmgras.

Op de top van de laatste hoge duinenrij zag Johannes Windekinds beeld.

Verblindend schitterde het in zijn opgeheven hand. Geheimzinnig lokkend klonk een groot aanhoudend bruisen van gene zijde, overgedragen door een koele wind. Het was de zee. Johannes voelde dat hij haar naderde en langzaam klom hij de laatste helling op. Daarboven viel hij op de knieën en staarde over de zee.

Toen hij boven de duinrand uitkwam werd hij omgeven door een rode gloed. De avondwolken hadden zich voor het afscheid van het licht gegroepeerd. Als een wijde kring van geweldige rotsblokken met roodgloeiende randen omgaven zij de dalende zon. Op de zee was een brede weg van levend purpervuur, een vlamrende, schitterende lichtweg die leidde naar de ingang van de verre hemel.

Achter de zon, waarin het oog nog niet kijken kon, wemelden zachte tinten van blauw en roze door elkaar in de diepte van de lichtgrot. Daarbuiten langs de hele wijde hemel glansden rode vlammen en strepen, lichte vlokjes van bloedig dons en vegen van uiteenvloeiend vuur.

Johannes wachtte totdat de zonnescijf de gloeiende weg die naar hem toe leidde het verste einde aanraakte. Toen keek hij omlaag, en dichtbij was het lichte beeld dat hij gevolgd was. Een vaartuig, helder en glinsterend als kristal, dreef bij het strand op de brede vuurbaan. Aan het ene einde van de boot stond Windekinds ranke gedaante, met het gouden voorwerp dat blonk in zijn hand. Aan het andere einde herkende Johannes de duistere Dood.

‘Windekind! Windekind!’ riep Johannes. Maar in dezelfde tijd dat Johannes het wonderlijke vaartuig naderde, keek hij naar de horizon. In het midden van de lichte ruimte, door de grote, vurige wolken omgeven, zag hij een kleine, zwarte gestalte. Zij werd groter en groter, langzaam naderde een mens, rustig lopend over de woelende, vurige wateren.

De roodgloeiende golven gingen op en neer onder zijn voeten, maar kalm en rustig kwam hij dichterbij.

Het was een mens, zijn gezicht was bleek en zijn oog diep en donker. Zo diep als de ogen van Windekind, maar in hun blik was een eindeloos zachte weemoed, zoals Johannes nog nooit in andere ogen had gezien.

‘Wie bent u?’ vroeg Johannes. ‘Bent u een mens?’

‘Ik ben meer!’ zei hij.

‘Bent u Jezus, bent u God?’ vroeg Johannes.

‘Noem die namen niet,’ zei de gestalte, ‘zij waren eens heilig en zuiver als priestergewaden en smakelijk als voedzaam koren, maar zij zijn tot draf geworden voor de zwijnen en tot narrenkleren voor de dwazen. Noem hen niet, want hun betekenis is tot dwaling, hun heilige handelingen tot aanfluiting geworden. Wie mij kennen wil, gooit die namen weg en luistert naar zichzelf.’

‘Ik ken u! Ik ken u!’ zei Johannes.

‘Ik was het, die je deed huilen om de mensen, terwijl je je tranen niet begrijpen kon. Ik was het, die je deed liefhebben, waar jij je liefde niet begreep. Ik ben bij je geweest en je hebt mij niet gezien, ik heb jouw ziel bewogen en jij hebt mij niet herkend.’

‘Waarom zie ik u nu voor het eerst?’

‘Vele tranen moeten de ogen verhelderen, die mij zullen zien. En niet voor jezelf alleen, maar voor mij moet je huilen, dan zal ik aan je verschijnen en je zult mij herkennen als een oude vriend.’

‘Ik ken u. Ik herkende u. Ik wil bij u zijn.’

Johannes strekte zijn handen uit. Maar de mens wees op het glinsterende vaartuig dat langzaam voortdreef op de vurige weg.

‘Kijk!’ zei hij, ‘Dat is de weg naar alles wat je verlangd hebt. Een andere is er niet. Zonder die twee zul je het niet vinden. Maak nu je keus. Daar is het Grote Licht, daar zul je zelf zijn wat je verlangt te kennen. Daar!’ En hij wees naar het donkere Oosten, ‘waar de mens-

heid is en haar lijdensweg, daar is mijn weg. Niet het dwaallicht, dat jij gedooft hebt, maar ik zal je begeleiden. Kijk nu, je weet het. Neem je beslissing.'

Toen keerde Johannes langzaam zijn blik van Windekind's wenkende gestalte af en strekte zijn handen uit naar de oprechte mens. En met zijn begeleider ging hij de kille nachtwind tegemoet, de zware weg naar de grote, duistere stad, waar de mensheid was en haar droefheid.

*Misschien vertel ik je een andere keer meer van de kleine Johannes,
maar op een sprookje zal het dan niet meer lijken.*

JAN LIGTHART

'Deze studie is door liefde en bewondering in de pen gegeven.'

Dit nawoord is een sterk verkorte en geredigeerde versie van Jan Ligthart, Letterkundige Studiën; 'De kleine Johannes', te Groningen bij J. B. Wolters' U. M., 1902.

Soeckt door myn' bladeren hoe 't inde wortel staet,
...en leest, gelyck het was,
'T geen ick maer geeren schreev, om dat ick 't geeren las.

Huygens

NAWOORD

INLEIDING

DAT IK HET AANDURF OM *De kleine Johannes* in het openbaar te bespreken komt in de eerste plaats omdat ik dit boek liefheb.

Vlak na het verschijnen werd het me door vriendelijke hand cadeau gegeven met de woorden: 'Probeer dit sprookje eens te begrijpen. Ik voel het wel, maar verklaren kan ik het niet.' Ik las het, en het verging mij als de geefster: ik voelde het, maar ook ik kon niet alles begrijpen.

Maar ik las het nog eens, en nog eens. En bij elke nieuwe lezing zag ik meer, dieper en detaillistischer, totdat uiteindelijk bijna elke bijzonderheid met volkomen heldere stem tot me sprak en ik het grote geheel met haast ieder detail begreep.

Toen leefde het boek voor me, tot in de fijnste vertakkingen toe. Overal voelde ik de mensenziel trillen, overal hoorde ik de menselijke geest spreken. Ik kreeg het lief. Wat eerst een losstaand of nietszeggend verschijnsel was, bleek meer en meer een deel van het geheel te zijn.

Een echt boek is als een stuk natuur. Het is eerst in de geheimvolle ruimten van het innerlijk leven ontkiemd en tot ontwikkeling gekomen. Toen het volgroeid was heeft de eigenaar er ons iets van laten zien door de wondere trilling die we taal noemen, mysterieuze samensmelting van ziel en klank. En altijd zal dit echte boek zich van het maakwerk blijven onderscheiden door de rijkdom van gedachte en stemming die zich aan de lezer ontvouwt. Wat deze eerst koud liet, zal hem straks warme belangstelling inboezemen en onmisbaar blijken te zijn in de harmonie van het geheel.

Ten tweede ontleen ik de moed om over *De kleine Johannes* te schrijven aan het feit dat er zo verschillend over dit boek wordt gedacht.

Sommigen verklaarden onomwonden dat ze weinig of niets van dit zonderlinge werkje begrepen. Ze konden de waardering en bewondering niet begrijpen die het onder jongeren verwierf en schreven het succes toe aan de waan van de dag.

GEEN SPROOKJE MAAR WERKELIJKHEID

‘IK ZAL U IETS VAN DE KLEINE JOHANNES VERTELLEN. Het heeft veel van een sprookje, mijn verhaal, maar het is toch alles werkelijk zo gebeurd.’

Met deze kalme mededeling begint het boek, een mededeling die we letterlijk kunnen opvatten.

Door dit rustige en eenvoudige begin – in zijn kinderlijke eenvoud zo mooi de juiste toon treffend die zo goed bij het sprookje past – over dit simpele zinnetje lees je makkelijk heen als een onbeduidend inleidend woord. Maar achter dit vreemde sprookje zit een doorleefde werkelijkheid. In dit zinnetje reikt de auteur ons de sleutel van zijn binnentuin. Wie de sleutel niet aanneemt verlaat het oord even wijs als hij er gekomen is en blijft een vreemdeling in deze tuin.

Alles in *De kleine Johannes* is echt. Het is de vertolking, de dichtelijke uitdrukking van wat werkelijk gebeurd is. De ervaring is hier aan het woord en het sprookje is de poëtische inkleding hiervan. Je kunt *De kleine Johannes* gerust een autobiografie noemen.

Van Eeden houdt zich met zijn eigen inhoud bezig. Hij daalt af in de diepte van zijn eigen bestaan en probeert in dat geheimzinnige donker wegwijs te worden. In dichtelijke vorm vertelt de schrijver ons over zijn spirituele ontwikkeling. Hij laat de groei van zijn innerlijk leven zien.

‘Zodra gij het niet meer gelooft’ – zo spreekt hij de lezer toe – ‘moet ge niet verder lezen, want dan schrijf ik niet voor u.’

Natuurlijk. Maar wie hem niet gelooft? Nee, wie hem niet begrijpt, wie het sprookje niet verstaat, wie achter de sluier niet de werkelijkheid ziet, moet maar niet verder lezen.

‘Willst du die andern verstehen, blick’ in dein eigenes Herz’, zegt Schiller. Die raad volg ik op om daarna terug te keren naar de inhoud van dit boek over de adolescentie.

BEWONER VAN TWEE WERELDEN

WE LEVEN IN TWEE WERELDEN. De eerste is ons dagelijks bestaan. We grazen in de groene weiden van ons persoonlijk en maatschappelijk welzijn. De tweede is een andere wereld.

Ik herinner me de avond nog toen deze waarheid helder en krachtig tot mij doordrong. Ik was zestien jaar en op weg naar huis. Zoals altijd keek ik op mijn eenzame wandeling naar boven, naar de sterrenhemel. De miljoenen gouden puntjes in dat diepdonkerblauw schitterden en tintelden me toe en ik neuriede het liedje dat ik als kind geleerd had en waarin de sterretjes zo vertrouwelijk gevraagd wordt:

*Sterretjes, zie ik u blinkend staan,
Is het mij vaak door het hoofdje gegaan:
Waar komt ge 's avonds toch wel vandaan?
Waar gaat gij 's morgens weer heen?
Weet ge de weg zo alleen?*

De sterren waren voor mij steeds 'sterretjes' geweest, gouden lichtjes, en geen godsdienst- of natuurkundeles had me voor de majesteit van de sterrenhemel de ogen kunnen openen.

Maar nu – plotseling werd ik aangegrepen door het schitterende wonder dat bijna elke nacht tot de mensenziel spreekt.

Het was alsof de sterren loslieten van het uitspannel en me naderden, naderden in letterlijke zin. De tintelende goudpuntjes groeiden langzaam tot kleine ronde goudvlekjes, cirkeltjes met scherpomlijnde omtrek en een gouden uitstraling. En die goudvlekjes breidden zich uit tot grotere cirkels en werden toen gouden bollen, manen, die met aanzwellende snelheid uitgroeiden en groter werden.

Wat altijd een blauw gewelf was geweest met goud besprenkeld, kreeg een dieptedimensie.

Het heelal was vol blinkende bollen, los zwevend in de leegte. Naarmate ze groter werden doken er vanuit de diepte van de hemel steeds nieuwe goudpuntjes op die naderend en uitzettend weer gevolgd werden door miljoenen andere die totnogtoe volkomen onzichtbaar waren geweest maar nu langzaam uit de ondoordringbare verte tevoorschijn kwamen. – Ik zag mijzelf staan aan de oppervlakte van een kleine bol die Aarde heette en steeds kleiner werd naarmate de sterren aangroeiden in aantal en omvang.

Had ik tot vandaag alleen oog gehad voor de hemellichamen boven me, nu, alsof ik over de horizon heen kon zien, zag ik ook links en rechts van de Aarde vuurbollen aanzweven, en op het laatst ook onder haar.

Ik sidderde. Een machtige ontzetting greep me aan. Ik stond midden in het heelal. De geweldige *grandeur* van de hemelruimte sprak tot me. Ik voelde me een heelalbewoner.

De schooljongen voelde zich burger van de oneindige ruimte.

Een droevig burgerschap, dat hem moedeloos maakte.

Wat is de mens anders dan een stofdeeltje in de oneindigheid, een ademtocht in de eeuwigheid, een tijdelijke opleving op Aarde en met deze zwevend in de ruimte?

Een eeuwigheid lag achter me, donker verleden. Een eeuwigheid lag vóór me, donkere toekomst. Tussen beide eeuwigheden in leefde ik, een vluchtig verschijnsel, een verschietende ster aan de diepdonkere hemel. Maar waarom dan die geest die dat allemaal overzien kan? Vanwaar het bewustzijn van eigen bestaan en van al het omringende? Dat verheffende geestelijk element – wat was het, vanwaar kwam het?

Die lichtsprank, stralend in zijn stoffelijk *wezen*, was die niet ook een molecuul van het eeuwige licht als het lichaam deel was van de eeuwige materie? Of zou die geest zich nergens hoger, rijker en machtiger manifesteren dan in de mens? Zou de nietige mens geestelijk de hoogste openbaringsvorm zijn?

Het is dan droevig met hem gesteld, met hem die alles kan overzien maar niets doorzien kan. Hij die alles kennen mocht maar niets kan begrijpen. Hij die met al zijn kracht de machteloosheid zelf is. Hij die kan grijpen naar de waarheid maar haar nooit kan begrijpen. Hij die onafgebroken gebukt gaat onder de wetenschap van eigen onwetendheid. Onnoemelijk beter zou het dan wezen dode stof te zijn waarin geen verlangen leeft; geen geestelijk bestaan te bezitten dat zich van zijn eigen onmacht volkomen bewust is en geen hogere geest boven zich kent.

Zo kon het toch niet zijn? Zoals het klompje stof dat de menselijke vorm had aangenomen maar een klein bouwseltje was in en van het grote heelal, zo was de in die materie werkende geest een minuscuul deeltje van de eeuwige geest, de universele ziel die het heelal doortilde als een tintelende afglans van het heilige licht.

Die lichtsprank blijft gloren, ook wanneer de materie uiteenvalt.

Geen vluchtig verschijnsel is de mens, maar een eeuwig wezen, voortgekomen uit God en weer reikhalzend naar God. Een eeuwige ziel, dolend in de ballingschap van de tijd, gebonden in de ketenen van het stof, en zuchtend naar bevrijding, naar terugkeer tot zijn vaderland.

*U heeft de Oneindige uitgeademd,
Gij vindt geen rust dan in God zelf.*

ZWERVEND ZOEKEN WIJ ALLEN

‘ZOEKENDE KINDEREN VAN VADERS GESLACHTE.’ Zo spreekt P. A. de Genestet ons toe, dezelfde gedachte uitdrukkelijk als J. J. L. ten Kate in de twee voorafgaande versregels.

Voelen wij ons allemaal als zoekende kinderen van de Eeuwige? We laten zo zelden in onze ziel lezen. Alsof we bang zijn anderen deelgenoot te maken van het diepst van ons gemoed. Wie gunt anderen, ja, wie gunt zichzelf een blik in de mysterieuze binnenkamers van zijn innerlijk leven, in het heilige der heilige van zijn bestaan?

Hoe kan de hand naar het zwaard grijpen als de ziel zich haar relatie tot de Eeuwigheid diep en helder bewust is? Hoe kan een harteloos egoïsme tieren als er een verwantschap gevoeld wordt door de relatie die we allemaal hebben tot de Eeuwige?

In ons profane bestaan merken we zo weinig van het verlangen naar God, dat gelijk is aan de sterke dorst van ’t hijgend hert naar de waterstromen.

Wanneer we geen vertrouwen hebben dat we het alledaagse kunnen overstijgen, hoe zouden we dan dag aan dag met plezier en liefde kunnen werken aan onszelf en aan de opvoeding van kinderen? Alleen in vertrouwen kunnen we staande blijven, ook wij, ‘ongelovigen.’

Zoekende kinderen van Vaders geslachte.

Daar was een groot en dicht bos. Eeuwenoude stammen droegen zware bladerkronen en heesters met dicht struikgewas ertussen. Paden waren er niet. Als je er doorheen wilt, moet je de takken wegduwen.

In dat woud dwaalden enkele arme kinderen, helemaal alleen. Hoe ze er gekomen waren, ze wisten het niet. Ze wisten alleen dat ze op zekere morgen na een lange, lange nacht vol donkere dromen hier waren ontwaakt. Toen waren ze opgestaan en keken zich heen. En ze hadden zich vreemd en verlaten gevoeld.

Waar zouden ze heengaan? Geen kompas wees hen de weg. Ze gingen. Ze volgden een innerlijke drang, zich van niets anders bewust dan dat ze gingen. En... dat ze alleen waren, helemaal alleen.

De een vroeg de ander, maar niemand wist iets, wist iets met zekerheid. Wel hadden ze, en enkelen vrij sterk, een herinnering aan iets dat in hun lange donkere droom was verdampt, weggevloeid in duisternis. Aan een mooi zonnig landschap met grote frisse velden, heldere beken, blauwe luchten, witte wolken en vriendelijke huizen.

Maar die beelden waren nu als schaduwen, als spookschimmen in de nacht van hun lange droomslaap. En de weg naar dat landschap?

Om hen heen was bos, niets dan donker bos.

Ze zagen de bessen aan de struiken en plukten die. Dan vergaten ze even het droevig-vreemde van hun aanwezigheid daar in dat dichte donkere bos. Soms luisterden ze naar het zingen van de vogels. Dat vulde hun geest in stilzalige stemming. Geen gedachten over verleden of toekomst.

Af en toe, als ze door het volle groen boven hun hoofden een zonneglans zagen, een schittering van goud, was het of de herinnering op leefde aan een onbekend verleden. Alsof hoog tussen de bladeren door de weg was die ze zochten maar die ze met hun voeten nooit zouden betreden. En dan togen ze verder. Met nieuwe moed om te zoeken en – niet te vinden. In hun hart wisten ze: die hen in dit woud had geleid, die hen in dit vreemde oord had doen ontwaken, zou hen er tenslotte ook weer uitleiden. In dit vertrouwen gingen ze verder – zoekende.

*Tussen weemoed, strijd en hoop
Vliedt het leven snel voorbij;
Waakzaam, werkzaam wachten wij
Dat het raadsel zich ontknoopt
Wat ons korte leven zij.*

Misschien - 'dwalende vinden wij het spoor.'

ONZE EERSTE LEVENSFASEN

ER IS IN HET MENSENLEVEN MAAR ÉÉN TIJDPERK VAN VOLKOMEN ONBEZORGDHEID. Dat is het tijdperk van eerste kinderjaren, het verwondering wekkende begin van het verder zo rusteloze bestaan.

Gelukzaligheid sluit alle denken aan geluk buiten, dus zeker het streven ernaar. Zuiver geluk is onzichtbaar als kristalhelder water.

Laat het kind zijn onbezorgde jeugd, waarin het niet vraagt, niet zoekt, niet strijdt. Al snel zal hij dit paradijsje verliezen. Zijn nieuwgierigheid zal hem uit dit Eden voeren en dan is terugkeer onmogelijk.¹

Slechts éénmaal heeft de mens haar paradijs gekend, waar onschuld en onbezorgdheid hand aan hand gingen. En daarna?

Het hangt van de aanleg van het kind af hoe het zijn pelgrimstocht door het leven begint en voortzet. Sommigen beseffen pas laat iets van hun eenzame reis. Er zijn er echter ook wier poëtisch-religieuze aanleg zich al vroeg manifesteert in een gevoel van bevreemding tussen alle nuchterheid. Ze zoeken hun eigen hoekje. In de verscholen plekjes van de tuin wachten hun vriendjes: fluisterende bloemen, ritselende blade-
ren, beestjes tussen het gras, zingende vogels in het groen.

Hebben we niet allemaal zulke kinderen gekend?

Niet alle kinderen worden een Frederik van Eeden, maar hoevelen zijn er die zich niet durven, niet kunnen geven aan de ouderen omdat ze door hen niet worden begrepen! Bang om uitgelachen te worden keert het kind zich af van hen die juist vertrouwen moesten wekken.

Kon die lieflijke fantasie, kon de omgang met de wereld van planten en dieren maar altijd voortduren! Maar die tijd gaat voorbij.

De waarneming roept vragen op. Het 'wat' wordt vervangen door het 'waarom.' Niet het kennen maar het begrijpen wordt het doel. Alles vraagt om verklaring. Waarom moeten de bloemen verdorren en de gouden zonnestralen onderschept worden door dreigende wolken? Waarom moet het ene dier het andere verslinden? Waarom moet alles

vergaan? Waartoe is het dan bestemd? Wie heeft die rijke steeds stervende wereld gemaakt? Waarom? Waarom zijn de mensen zo liefdeloos tegenover elkaar?

Diepe vragen komen naar boven. De overheersende vraag: is er een God, die alles heeft geschapen met een doel?

Maar al het zoeken en onderzoeken helpt niets. In haast onafgebroken bespiegeling wegzinkend verliest de volwassen wordende mens zijn blijde levenslust en alle energieke bewondering.

Een verademing in deze fase brengt de eerste jonge liefde, die mooie neiging van ons lenteleven. Maar niet meer dan een verademing. Ze vlucht al snel voor het verstandelijk onderzoek. De liefde vraagt vertrouwen. Hoe kan ze blijven bestaan als het 'waarom' wordt afgedwongen door een verklarende geest?

Na de verademing – ten slotte een nieuwe ontuchtering – volgt een dieper doordringen in de aard van ons bestaan en van de samenleving. In die zogenaamde *samenleving* zien we al spoedig niets anders dan ellende, egoïsme en leugens.

En overall is het einde van alles de dood. Vaak verlangen we naar de dood die onze verdwaalde ziel verlossen kan uit die hel van maatschappelijke liefdeloosheid. In de wetenschap zoeken we licht. Vergeefs. Het koude, gevoelloze, bevredigt ons niet. Ze noteert en registreert de harde feiten met een koel hoofd. Maar ze mist warmte, ze mist het hart.

Ons zoeken heeft tot niets geleid. Een antwoord op het grote 'waarom' hebben we niet gevonden. Maar door de zoektocht naar kennis, het zoeken naar ons eigen geluk, hebben we de treurigheid, het pijnlijke bestaan van onze medemensen leren kennen. En dat heeft ons bijna onmerkbaar vervuld met een grote, ontfermende liefde. Begonnen met afkeer van de menselijke nuchterheid eindigen we vol innig mededogen met hun dwaasheid, boosheid en ellende. Ons eigen verdriet heeft onze egoïstische neigingen omgebogen in naastenliefde.

WINDEKIND, HET EENHEIDSGEVOEL

FREDERIK VAN EEDEN HEEFT ZIJN EIGEN GEESTELIJKE ONTWIKKELING
IN DE GESCHIEDENIS VAN DE KLEINE JOHANNES AFGEBEELD.

De omgeving van Haarlem met haar velden, bossen en duinen, is de streek waar hij de natuur leerde liefhebben en door de zorg van zijn kundige vader, de als natuurkenner gewaardeerde F. W. van Eeden, ook goed leerde kennen.

Het paradijs van een onbezorgde jeugd wordt in het leven van Johannes voorgesteld door een stukje natuur, een plekje diep achter in de tuin 'dat hij het paradijs noemde' en waar het 'natuurlijk erg heerlijk' was.

'Daar was' – achter in tuin – 'een groot water waar witte waterlelies dreeven en het riet lange fluisterende gesprekken hield met de wind. Aan de overkant lagen de duinen. Het paradijs zelf was een klein grasveldje aan de oever. Op warme zomerdagen was hij daar altijd te vinden.'

'Als de zon was ondergegaan, stapelden de wolken zich daar zo, dat ze de toegang van een grot schenen te vormen en in de diepte van die grot schitterde zachtrood licht. Dat was wat Johannes verlangde.'

Het is het oude verlangen van de ziel naar haar bron. Zou dit moment ooit aanbreken? Was er een weg die Johannes naar de lichtgrot kon leiden? Ja, die was er. Aan de kant van de vijver lag een bootje. Het was hem 'streng verboden' om in die boot te gaan. Op een avond werd de verleiding hem te machtig. 'Langzaam maakte Johannes het bootje los.'

Luisterend naar de verleiderlijke lokstem had hij zijn paradijs voor altijd verloren. Zal Johannes nu vinden wat hij zoekt? En zal de zoekende ziel van de dichtelijke Haarlemse jongen hier op aarde de godheid vinden?

Drijvend in de gouden pracht wordt Johannes verrast door Windekind, de belichaming van de Natuur, van al het tere, zuivere, naïeve en mooie in de jonge dichtersziel. In één woord: Windekind is de verpersoonlijking van de poëzie, waarvan de 'kracht, uit hoger kracht ontsproten' is.

Het is opmerkelijk hoe snel Windekind's autoriteit wordt geaccepteerd. Hij komt als een afgezant uit het rijk der licht.

Windekind zegt Johannes toe dat hij hem veel zal vertellen. Windekind zegt niet: 'nee, nooit!', maar: 'nu niet!' Geen wonder dat Johannes zich vol vertrouwen overgaf. Met een kus op het voorhoofd van Johannes nam Windekind het leven van de kleine zoeker over.

Kostbare schatten worden de kleine Johannes toegezegd. Al zijn gedachten zullen zich daarop richten. Windekind had gezegevierd.

De eerste tocht met Windekind —

- ⊙ was een bezoek aan de krekelschool en het liefdadigheidsfeest waar Johannes het gouden sleuteltje ontving;
- ⊙ deed Johannes kennismaken met de tegenspoed en het vertrouwen van de glimworm;
- ⊙ gaf aanleiding tot een nacht in de duinen en eindigde de volgende morgen toen Johannes zonder Windekind maar mét het gouden sleuteltje weer naar huis ging.

De tweede tocht was op de vrijdagavond daarna en —

- ⊙ had alleen tot doel het gouden kleinood onder de duinroos te begraven maar bracht, door Windekind's verhaal, Johannes op de hoogte van het eerste deel van de geschiedenis van de jonge meikever die zich van een roeping bewust wilde worden.

Nu, drie weken later in het hartje van de zomer zal hij, weer op een vrijdagavond, aan zijn derde en laatste tocht met Windekind beginnen en daarop —

- ⊙ uit de mond van een oude mier de geschiedenis van de vredes- en de strijdmieren horen vertellen;
- ⊙ met eigen ogen zien hoe een religieus getint feestje verstoord wordt door de verstoorde natuur;

- ⊙ het droevige slot horen van het verhaal van de jonge meikever;
- ⊙ leren wat bidden is;
- ⊙ kennismaken met de kabouter Wistik;
- ⊙ van deze de geschiedenis leren van Kribbelgaw, de grote held van de kruisspinnen;
- ⊙ door Wistik naar de mond wordt gepraat met de belofte van *het ware boekje*;
- ⊙ en ten slotte – Windekind verliezen, voor altijd.

Op de derde tocht zal Windekind zijn grootste triomf vieren, maar daarna zijn macht over de kleine zoeker geheel verliezen.

Windekind werd vervangen door Wistik. Wist ik! Een betere naam kon moeilijk voor die *vraaggeest* worden uitgedacht. Waarom moest het juist Windekind zelf zijn die Johannes naar Wistik bracht? De paddenstoelen wilden de nieuwsgierige jongen nog waarschuwen. Wie gelukkig wil zijn moet niet meer verlangen dan het leven geven kan!

Ondanks Wistiks grote wijsheid kon hij Johannes geen bevredigend antwoord geven op zijn vragen over zekerheid en waarheid. Wistik bleef in zijn rol: de vragende geest *wéét* niet. De onzekere Wistik *geloofde*.

Hoe is het de tallozen vergaan, in de val van die listige kabouter? Ze zochten het boekje, zoals de alchimisten de kunst van het goudmaken. En ze verborgen zich daarvoor tussen de boeken. Maar wat vonden ze? Soms nuttige, wetenswaardige dingen maar van het boekje geen spoor. Geen bibliotheek kon het antwoord geven op de vraag waarom alles is zoals het is. Ze konden vaststellen wat er is en ook *hoe* dat is. Maar *waarom*? Om dat waarom was het hun te doen, althans te doen geweest, toen ze hun onderzoek begonnen. Want hoevelen vergaten onder het zoeken wat ze eigenlijk wilden bereiken? En werd uiteindelijk het middel tot doel verheven?

EEN NIEUWE LENTE, EEN NIEUW GELUK

‘VAN WIE HOU JE HET MEEST?’ HAD HET MEISJE GEVRAAGD.

‘Van Windekind!’ had hij willen zeggen. Maar hij aarzelde. Windekind had hem gewaarschuwd: ‘Je mag nooit tegen een mens mijn naam noemen. ‘Beloof je dat?’

Wie anders dan Windekind kon hem zo’n gevoel van geluk geven?

Half hopen met Windekind samen te zijn, half vrezend op een mensenvraag te zullen antwoorden, zei hij: ‘Van jou!’ en gaf zich volledig aan de vermeende Windekind over zonder diens naam te noemen.

Een zomerveld prijkt met duizenden madelieven, gouden hartjes in zilveren stralenkransjes. Maar Robinetta bracht haar eigen aard, haar eigen opvoeding mee. Zij was zichzelf. Zij reageerde op zijn fantasie. En zo kon het mooie rijk, dat Johannes om haar heen wilde scheppen, niet hetzelfde zijn als Windekind’s rijk van mysterie.

Maar Wistik was hem niet vergeten. Na eerst het droomgeluk van Johannes’ jeugd te hebben verdreven, zoals de nachtvorst de meibloesems doet verslappen, zal hij nu ook zijn ijzige adem blazen over de bloesemende liefde.

**PLUIZER, HET ANALYSERENDE VERSTAND –
DR. CIJFER, DE KILLE WETENSCHAP**

‘ALLEEN MENSEN WORDEN VERLIEFD, EN DAT IS MAAR GOED OOK, ANDERS WAREN ZE ER AL LANG NIET MEER.’

Ziedaar de invloed van Pluizer. De mooie, kleurige wolken zijn maar kille, grijze nevels en de mooie, kleurige verliefdheid is slechts geslachtsdrift tot instandhouding van de soort.

Aan het domme dwalen maakt Pluizers vriend Hein een einde. Maar het doodsverlangen in Johannes’ woelige adolescentie wordt niet vervuld.

De zoekende jongen moest niet naar de Dood, maar naar het Leven, en daartoe allereerst naar *dr. Cijfer* om zich onder zijn leiding aan de wetenschap te wijden.

Rare naam voor de geleerde. De naam karakteriseert de zaak.

Het was bij *dr. Cijfer* dat Johannes zich ging bekwamen maar toch bleef Pluizer zijn eigenlijke leermeester.

Wel volgde Frederik van Eeden de academische lessen maar boven die invloed ging die van zijn eigen onderzoekende geest.

Waarom is die afgrijselijke tocht door de graven in dit ‘mooie’ boekje opgenomen? U kunt ook vragen: Waarom eindigt het mooie leven in een walgelijk rottingsproces? Waartoe de dood?

Het is het bewustworden van: *stof zijt ge, en tot stof zult ge wederkeren.*

De kleine Johannes, begonnen met de illusie dat hij een godenkind was, moest leren inzien dat hij een mens was als al die anderen. Daarvoor had Wistik de vragen in hem gewekt, Robinetta de ‘verliefdheid’, en nu ook Pluizer met het beeld van zijn eigen vergankelijkheid.

Zoekend naar het licht werd het steeds donkerder. Proberend te begrijpen, begreep hij steeds minder. Het enige gevolg van zijn werken en denken was het verlies van al zijn verwarmende gevoelens.

Er zit iets troostrijks en bemoedigends in, dat de boze machten vaak op het laatste moment juist zichzelf treffen. In de drift van hun boosaardig begeren missen ze doel en blijkt ten slotte de kwelling een reddingsdaad. Goddank! Het vertrouwen in Pluizer is gebroken.

De lente en de liefde - die zouden Johannes kracht geven om zich aan de macht van Pluizer te ontworstelen. In de lente kwam zijn liefde voor zijn vader terug. In zijn oude huis ervoer hij een droevig gevoel van verloren vertrouwelijkheid. Toen zijn zieke vader even zijn ogen opende fluisterde Johannes: ‘Dag vader!’

Terugggevonden.

Zijn vader was stervende en Johannes smeekte de Dood om ook hem mee te nemen. Maar de Dood kende hem beter dan hij zichzelf kende. ‘Jij hebt de mensen lief. Je wist het niet, maar je hebt hen altijd liefgehad. Je moet een goed mens worden. Het is belangrijk om een goed mens te zijn.’

En in de zekerheid dat Johannes was voorbereid om een goed mens te worden, liet hij hem alleen in de sterfkamer achter, waar Johannes ‘het hoofd boog over de rand van het bed en huilde bij de dode man.’

Met Faust had hij kunnen zeggen: ‘Die Träne quillt, die Erde hat mich wieder!’

TERUGKEER VAN WINDEKIND – JOHANNES’ KEUZE

‘ZONNEZON! ZONNEZON!’ – Zo hoorde Johannes de zonnestralen zingen die in de sterfkamer trilden. Nog altijd zat hij bij het lijk van zijn vader. Maar wás het zijn vader wel? Zachtjes fluisterde hij: ‘Vader! Vader!’ Van het koude, donkere en stille sterfbed kwam geen antwoord. Het antwoord kwam van buiten, uit de volgouden atmosfeer en trilde langs gouden snaren door de vensters heen: ‘Zonnezoon!’ Net was er wat rust gekomen of de strijd ontbrandde opnieuw in het diep geschokte gemoed.

Maar nee, hij wilde de vleiende stem van de zonnestrallen niet volgen. Het bleke gelaat van de dode man was hem dierbaarder dan het blondgelokte met bloemen omkranste hoofd van het mooie elfje. ‘Arme, lieve vader!’ fluisterde zijn gevoelige kinderliefde.

Het bleke gelaat zweeg en nog luider, nog inniger zongen de warme stralen: ‘Zonnezoon! Zonnezoon!’ Hij hoorde in de zingende stralen weer Windekind's stem. En daar, midden in het licht, schemerende in een waas van goud en blauw, wenkte Windekind hem.

Dat was de oude bekoring van zijn kinderjaren. Zijn overleden vader vergetend vloog hij naar buiten...

Hij wenkte hem met zijn rechterhand. In de linker hield hij iets omhoog. Windekind en het gouden sleuteltje! Geen aarzelen meer. Alle vroegere liefde was weer teruggekeerd en openbaarde zich in volle kracht.

Zou Windekind hem opnieuw uit de mensenwereld wegtrekken, en nu misschien voor goed?

Daar zag hij Windekind. 'Een bootje dreef op de brede vuurbaan. Aan de ene kant van de boot stond Windekind, het gouden voorwerp blonk in zijn hand. Aan de andere kant herkende Johannes de duistere Dood.' Op hetzelfde moment dat Johannes de boot naderde zag hij een kleine gestalte. 'De roodgloeiende golven rezen en daalden onder zijn voet; kalm en rustig kwam hij dichterbij.'

'Het was een mens, zijn gelaat was bleek en zijn oog diep en donker. Zo diep als de ogen van Windekind, maar in hun blik was eindeloos zachte weemoed, zoals Johannes die nooit in andere ogen gezien had.'

Wie is die duistere figuur?

'Noem die namen niet': 'Er bestaan stellig onuitsprekelijke zaken. Dit toont zich, het is het mystieke.' – 'Van dat, waarover niet kan worden gesproken, moet men zwijgen.'

Ook hier de overtuiging dat het woord, eens door een diepvoelende ziel gesproken, en toen, op dát ogenblik, één met het verhevenste en heiligste gevoel, eigenlijk niets zegt.

Ook hier de gedachte van Faust, dat het zuivere gevoel door de gewoon geworden klanken meer verborgen of verduisterd dan geopenbaard of verhelderd wordt:

*Name ist Schall und Rauch,
Umnebelnd Himmelsgluth.*

'Wie mij kennen wil, gooit die namen weg en luistert naar zichzelf.'

NOTEN BIJ G. J. LIGTHART

- 1 Het is veelbetekenend dat de Bijbel in het verhaal van de ‘zondeval’ Adams daad nergens een zonde noemt. Met de verdrijving uit het Paradijs werd de oorspronkelijke eenheid verbroken. Het overschrijden van de grens kan geïnterpreteerd worden als de pijnlijke maar verruimende verwerving van zelfbewustzijn. Het is de oeroude voorstelling van het menselijke bewustzijn dat eigen keuzes wil maken en zijn grenzen wil verleggen.

(Uit: Kessler & Mok: *Liefdevol opvoeden*, Amsterdam 2008, p. 23)

Gerard Jan Ligthart (1859-1916) was onderwijzer, schrijver en een internationaal vooraanstaand pedagoog.

Rommert Casimir, hoogleraar pedagogiek in Leiden, heeft in 1947 de hoofdgedachten van Jan Ligtharts opvoedkundige denken samengevat in 5 stellingen die de basis vormden en ook gepubliceerd zijn in onze pedagogische uitgave *Liefdevol opvoeden, een kunst* met als ondertitel:

Op een zinvolle manier grenzen stellen en daarbij je goede humeur bewaren.

HET NUMINEUZE

Op 6 augustus 1885, twee maanden voordat de *De kleine Johannes* gepubliceerd werd, schreef Frederik van Eeden in zijn dagboek:

‘Vlakbij zag ik zijn blik in de mijne en zijn bleke gelaat opgeheven in het matte schemerlicht. Zijn gelaat was het mijne, als in een spiegel. Ik ging door en het was alsof een kille schaduw op mij viel – als een ijle mist ging de gestalte door mij heen en het duizelde mij. Ik zag als in een afgrond, in de ruimte van duizend eeuwen. Toen liep ik weer alleen onder de stille wolken, naast de schuimende zee en ik wist wie achter mij verder ging. Ver bleef de nevel vóór mij en mijn weg wisselde niet; – maar de gestalte verdween in de nevel, – voor altijd. –’

Van Eeden noemt het: *‘Geen mystieke aantrekking maar directe opstuwning’*.

Is hier, net zoals de ervaring die Jan Ligthart beschrijft in *Bewoner van twee werelden*, sprake van een numineuze ervaring?

Hoe dan ook, ze zouden niet hebben misstaan in de collectie werkelijkheidsbelevingen die Tjeu van den Berk citeert in *Het numineuze* uit 2005. ‘Het zijn ervaringen die de droomwereld van het kind raken, alsmede de verbeeldingswereld van de volwassene, ervaringen die de grens tussen de zichtbare wereld en het omvattende waar wij deel van uitmaken voor een moment uitwissen’ (*Biblion*).

Dit ervaringsgerichte laat *De kleine Johannes* passen in een fonds waarin ook William James en Rudolf Otto vertegenwoordigd zijn. *Al het werkelijke moet ergens erbaarbaar zijn, en alles wat ervaren wordt moet ergens werkelijk zijn* schrijft James in *Essays in radical empiricism*.

Rudolf Otto citeert in *Het heilige* op de eerste bladzijde Faust: *Gevoel is alles, een naam op zichzelf betekent niets*. Jan Ligthart sluit zijn studie ermee af.

Rudolf Otto zegt het zo:

Het gevoel van dit mysterie kan met milde stroom het innerlijk vervullen in de vorm van de verheven stille stemming van verzonken aandacht. Het kan overgaan in een rustig vloeiende gestemdheid van de ziel die lang aanhoudt tot zij uiteindelijk wegsterft en de ziel weer in het alledaagse achterlaat. Het kan ook plotseling uit de ziel naar voren breken. Het ontwikkelt zich tot een teer, gelouterd en opgetogen gevoel. Het kan worden tot het stille en deemoedige huiveren en verstommen van het schepsel voor het – ja waarvoor? Voor wat in onuitsprekelijke geheimenis boven alle schepselen is.

Zo zeggen wij het, om toch iets te zeggen. Het is duidelijk dat wij daarmee eigenlijk niets zeggen. Mysterium is de naam voor het verborgene, het onbekende, niet begrepen en verstaan, onallegaagse, niet vertrouwd, zonder dat dit nader kan worden bepaald. Toch is er iets mee bedoeld dat positief is. Dit positieve wordt louter in gevoelens beleefd:

«Gefühl ist alles, Name, Schall und Rauch».

(D.M.)

VERANTWOORDING

De hertaling van *De kleine Johannes* maakt dit zinnebeeldige sprookje waarin *na-tuur, liefde, geluk, verlangen, kennis* en *dood* in levende lijve worden opgevoerd, toegankelijk voor nieuwe lezers. Zo eenvoudig mogelijk is de leesbaarheid verhoogd. Zorgvuldig is gekozen voor woorden die passen in de sfeer van het boekje. Hier en daar zijn van één zin twee zinnen gemaakt. De negentiende-eeuwse interpunctie en vervoegingen zijn gemoderniseerd. In deze *2e druk* zijn nog een paar kleine verbeteringen aangebracht.

Het bezwaar van Elsbeth Etty (NRC 14-3-2009) dat ‘*De kleine Johannes* wat taal en stijl betreft zo gedateerd is, dat het zelfs voor doorgewinterde Nederlanders nauwelijks te begrijpen valt’ is weggenomen.

PETER VAN DEN BROEK:

‘Zoals W.F. Hermans ooit een bezoek bracht aan Engeland, louter vanwege het genoegen zijn vooroordeel tegen dat land nog eens bevestigd te zien, ongeveer zo begon ik aan de hertaalde versie van *De kleine Johannes*. Met dat vooroordeel liep het echter slecht af. Het monnikenwerk, dat Daniël Mok aan dit sprookje heeft verricht, is een niet geringe prestatie, want reken maar dat het vervangen van al dat «wenen» en al die «gij’s» en «doch’s» zonder op enig moment wezenlijk aan de tekst te morrelen geen sinecure is. Het boek wint door het hertalen aan helderheid en maakt het bij uitstek geschikt om voor te lezen: de zoon aan de vader of de vader aan de zoon. Dat maakt niet uit, zolang het er maar toe bijdraagt dat dit erfgoed niet verdwijnt in de vergetelheid.’¹

DE UITGEVER

In *De kleine Johannes* worden de ontwikkelingsstadia geschetst van de levensfasen: de tijd van de *fantasie en liefde*, de periode van *vragen stellen en onderzoek*, het *religieuze stadium*. Johannes ervaart het conflict tussen gevoel en calculerend denken. Het gevoel overwint, de *esthetiek* wordt erkend en de *ethische* levenswandel aanvaard. In dit laatste stadium keert hij zich, na een moeilijke ontwikkelingsgang, tot de humaniteit. ‘*Deze opgefriste uitgave met toegevoegde hoofdstuktitels (ontleend aan de bijgevoegde gemoderniseerde studie van de pedagoog Jan Ligthart) leest vlot en maakt het klank- en kleurrijke natuursprookje toegankelijk voor jongeren vanaf ca. 14 jaar.*’

(Biblion | NBC-recensie, 2009)

1 Uit: Beursberichten, Beurs voor Kleine Uitgevers, Paradiso 2009.

Postludium

IN DELENTE

Aan Windekind

Daar groent het weer, het tere, frisse leven,
Verborgen lang in harde, bruine knoppen;
Wat lentezon, wat malse voorjaarsdroppen,
En 't heeft zich aan de wijde ruimt gegeven.

't Kijkt boven uit der bomen hoogste toppen,
Naar 't hemelblauw, waar witte wolkjes zweven,
En 't gluurt, ook in zijn nederigheid verheven,
Uit plantjes, die zich tussen 't gras verstoppen.

't Groent overal. En overal is 't mooi!
En overal hetzelfde god'lijk wonder,
Wáár zich in lentelicht een blaadje ontplooi!

Wat vindt het popelblad zich heel bijzonder,
Omdat zijn stam zo kloek naar boven streeft?
't Is allemaal Zonnekind, wat door het Zonlicht leeft.

(J. L.)

